

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DEKİ VEGANLARIN KURBAN
İBADETİNE BAKIŞLARI ÜZERİNE NİTEL BİR
ARAŞTIRMA**

SÜMEYRA DEMİRLEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. HAYRİ ERTEN**

KONYA-2025

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sümeýra Demirlek		
	Numarası	22810201917		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	TÜRKİYE'DEKİ VEGANLARIN KURBAN İBADETİNE BAKIŞLARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
Sümeýra DEMİRLEK

Özet

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sümeysra DEMİRLEK		
	Numarası	22810201917		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Sosyolojisi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hayri ERTEN		
Tezin Adı	TÜRKİYE'DEKİ VEGANLARIN KURBAN İBADETİNE BAKIŞLARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA			

Bu araştırmanın amacı, veganların İslam dinindeki kurban ibadeti ilgili görüşlerinin incelenmesidir. Nitel olarak yapılan bu çalışmada, veganların İslam dinindeki kurban ibadetine bakış açıları araştırılmıştır. Tez konusuyla ilgili Türkçe ve yabancı dildeki kitaplar, makaleler, sosyal medya paylaşımları, online vb. kaynaklar incelenerek literatür taraması yapılmıştır. Araştırma kapsamında Türkiye'de (İstanbul, Ankara, İzmir, Muğla, Eskişehir, Antalya) yaşayan 4 erkek ve 11 kadın olmak üzere 15 yetişkin birey ile amaçlı kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak görüşülmüştür. Yapılan mülakat görüşmelerinde en az bir yıldır vegan olarak yaşayan bireylerin müslümanlığa ve İslam dinindeki kurban ibadetine bakış açıları derinlemesine irdelenmiştir. Araştırma sonucunda; Veganların, kişinin hem vegan hem müslüman olabileceği düşüncesinde oldukları, İslam dinindeki kurban ibadetinin ise maddi yardım şeklinde yapılmasının doğru olduğu fikrini savundukları tespit edilmiştir. Sonuçların araştırmacılara ve konuyla ilgili taraflara katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Vegan, Din, Kurban, Toplum, Beslenme, Etik

Abstract

Author's	Name and Surname	Sümeýra DEMİRLEK		
	Student Number	22810201917		
	Department	Philophy and Religious Studies. Sociology of Religion		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	☒	
		Doctoral Degree (Ph.D.)	☐	
	Supervisor	Prof. Dr. Hayri ERTEN		
Title of the Thesis/Dissertation	A Qualitative Study on the Views of Vegans in Türkiye on the Worship of Sacrifice			

The aim of this study is to examine the views of vegans on the Islamic religious practice of animal sacrifice (Qurbani). This research, designed using a qualitative approach, explores how vegans perceive and interpret the ritual of animal sacrifice in Islam. A literature review was conducted by examining Turkish and foreign-language books, academic articles, social media posts, online sources, and similar materials related to the topic. Within the scope of the study, interviews were held with 15 adult individuals (4 men and 11 women) living in Türkiye (specifically in Istanbul, Ankara, Izmir, Muğla, Eskişehir, and Antalya), using the purposive snowball sampling method. In the interviews, the views of individuals who have been living as vegans for at least one year on Islam and the practice of Qurbani were investigated in depth. The findings show that vegans believe a person can be both a Muslim and a vegan, and that the ritual of Qurbani should ideally be fulfilled in the form of financial aid rather than animal sacrifice. It is expected that the results of this study will contribute to researchers and stakeholders concerned with the topic.

Keywords: Vegan, Religion, Sacrifice, Society, Nutrition, Ethics

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GİRİŞ	1
1.Araştırmanın Konusu ve Problemi	1
2.Araştırmanın Amacı.....	2
3.Araştırmanın Önemi	3
4.Araştırmanın Yöntemi, Veri Toplama Araçları ve Analizi	3
5.Araştırmanın Sınırlıkları.....	5
6.Tanımlar	6
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
VEGANLIK	7
1.Veganlık nedir?	7
a.Veganlık ve Vejetaryenlik Arasındaki Fark	12
b.Veganlığın Tarihiçesi	14
c.Türkiye’de Veganlık.....	16
2.Veganlığın Yaygınlaşması ve Vegan Aktivizmi	18
3.Din-Veganlık İlişkisi	24
3.a.İlkel Kabile Dinlerinde Beslenme ve Veganlık İlişkisi	25
3.b.Hint Dinlerinde Beslenme ve Veganlık İlişkisi.....	26
3.c.Uzakdoğu Asya Dinlerinde Beslenme ve Veganlık İlişkisi.....	29
3.d.İlahi Dinlerde Beslenme ve Veganlık.....	31
4.İslam’da Hayvan Hakları.....	39
5.Doğa ve İnsan İlişkisi Açısından Veganlık	40
6.Din Sosyolojisi Açısından Veganlık	43
İKİNCİ BÖLÜM	48
ARAŞTIRMANIN BULGULARININ YORUMLANMASI	48
1.Araştırmanın Örneklem Grubu Özellikleri.....	48
1.a.Bulguların Yorumlanması	51
2. Veganlık Algısı.....	51
3. Vegan Olma Motivasyonları	53
4. Aile ve Sosyal Çevrelerinin Vegan Bireylere Bakış Açısı	58
4.a. Vegan Yaşamın Sağlığa Zarar Verdiği Düşüncesi	58
4.b. Vegan Yaşamın Sürdürülemez Olduğu Düşüncesi	59
4.c. Veganlığa Karşı Olumlu Tutumlar	59
4.d. Veganlara Karşı Önyargılar ve Vegafobik Söylemler.....	60
5. Veganların Diğer Bireylerle Sosyal Etkileşimi ve Veganizm	61
6. Türkiye’de Veganlığa Gösterilen İlgi.....	63

7. Müslümanlık ve Veganlık	65
8. Veganların Din Kavramına Bakış Açısı	69
9. Vegan Müslümanlığın İmkânı.....	71
10. Tarımda ki Tehlikeler- Veganlık ve İnsan Sağlığı- Veganların Sağlıklı Yaşam Kuramı.....	73
11.Katılımcıların Vejetaryenlik Değil Veganlığı Tercih Etme Sebepleri	77
(Bal ve Yumurta Tüketimi Konusu).....	77
12.Veganizm'in Diğer Akımlarla İlişkisi	83
13. Veganların Beslenme ile İlgili Bazı Ayet ve Hadisler Hakkındaki Düşünceleri.....	86
14. Veganların İslam Dini'ndeki Kurban İbadetine Bakışı	88
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA	100
EKLER	104

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
edt.	: Editör
Fak.	: Fakülte
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
NEÜ	: Necmettin Erbakan Üniversitesi
r.a.	: Radıyallahu Anh
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan Sayfaya
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi Vessellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TVD	: Türkiye Vegan Derneği
ünv.	: Üniversite
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

“Türkiye’deki Veganların Kurban İbadetine Bakışları Üzerine Nitel Bir Araştırma” isimli araştırmada, Türkiye’deki çeşitli illerde yaşayan veganların İslam dinindeki kurban ibadetine bakış açısının ne olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Tezin giriş bölümünde araştırmanın konusu, problemi, amacı, önemi ve sınırlılıkları ile araştırma yöntemi yer almaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde veganlık kavramı ele alınmıştır. Veganlık ve vejetaryenlik arasındaki fark, din-veganlık ilişkisi, sosyolojik açıdan veganlık konusu işlenmiştir. İkinci bölümde araştırmaya katılan katılımcıların demografik yapısı, araştırmada toplanan veriler ve bulgular sunulmuş, ilgili verilerin yorum ve analizleri yapılmıştır. Son bölümde ise çalışmanın sonuçları değerlendirilerek konuya ilgi duyan herkese yönelik öneriler sunulmuştur.

Yüksek lisans eğitimimin tüm aşamalarında görüş ve düşüncelerinden istifade ettiğim, bilgi ve deneyimleriyle yoluma ışık tutan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Hayri ERTEN’e ve eğitim ve araştırma süreçlerinde katkıda bulunan tüm hocalarıma şükranlarımı sunarım. Ayrıca tüm süreçlerde her zaman yanımda olan çok değerli aileme sonsuz sevgilerimi sunarım.

Sümevra DEMİRLEK

Konya, 2025

GİRİŞ

1.Araştırmanın Konusu ve Problemi

Bir toplumun yemek kültürü bize o toplumun yaşam şartları, ekonomisi, kişilerin dini inançları gibi pek çok konuda önemli bulgular ortaya koyar. İnsanlar yaşadıkları ülkenin konumuna, iklimine, bağlı oldukları ideolojiye, maddi imkanlarına, inandıkları dinin emir ve yasaklarına bağlı olarak yemek tercihlerini yapmaktadırlar. Hristiyan bir toplumda zengin bireyler kutlamalarında şampanya patlatıp domuz eti yerken, Müslümanlar için böyle bir kutlama haram sayılan ve yasak olan bir şeydir. Oruç tutmak, kurban bayramında kurban kesmek, adak kurbanı kesmek, muharrem ayında aşure yapıp dağıtmak ve bunun gibi ritüeller yiyeceklere toplum tarafından farklı bir değer ve anlam yüklendiğinin göstergesidir. Bu örnekler bize yemek kültüründe dini inancın etkisini gösterirken bazı ada ülkelerinde balık ve yosun tüketmenin oldukça yaygın olması yemek kültüründe coğrafyanın da etkisinin olduğuna en güzel örneklerdendir. Aynı zamanda son yıllarda insanların yemek tercihlerinde sosyal medyanın da rolü son derece büyüktür.

İslam dini hayvansal gıda tüketmeyi emretmez ancak bazı hayvanlardan elde edilen ürünlerin tüketimine izin verir. Aynı zamanda süt, bal gibi hayvansal besinlerden de dini metinlerde olumlu şekilde bahsedilir. Ancak genel manada hayvansal ürün tüketmenin günah sayıldığı gibi bir hüküm de söz konusu değildir.

Yaşadığımız çağda kendisini vegan olarak tanımlayan insanların sayısı her geçen gün artış göstermektedir. Bu kişiler etik tutumlarından, çevre yani ekolojiye olan duyarlılıklarından, sağlıktan kaynaklanan sebeplerden dolayı veya politik bir tercih olarak veganlığı benimsemiş ve kendilerini vegan olarak tanımlamışlardır.

Günümüzde farklı sebeplerden vegan olmayı tercih eden bu bireylerin arasında hem vegan hem müslüman olarak hayatını sürdüren kişilerle de karşılaşmaktayız. Bu kişilerden bazıları sağlık için veganlığı seçmiş bazıları ise etik nedenlerden dolayı veganlığı tercih etmiştir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde ortaya konan hükümlere bakıldığında veganlık ve İslam çelişkili gibi görünse de böyle olmadığını düşünen kişilerde vardır. Özellikle Hanefi mezhebine göre vacip, diğer mezheplere göre sünnet kabul edilen kurban ibadeti, “veganlıkla İslamiyet arasında zıtlık mı var?” sorusunu akla getirmektedir. Ancak bugün hem vegan hem de Müslüman olarak hayatını sürdüren bireyler veganlık ve İslam arasında zıtlık var gibi görünse de farklı bakış açıları ve yorumlamalarıyla aslında böyle bir durumun söz konusu olmadığı düşüncesindedirler.

Veganlık ile ilgili bugüne kadar pek çok alanda araştırmalar yapılmıştır. Ancak son yıllarda popülerlik kazanan bir akım olduğu için hala bazı bireylerin akıllarında soru işareti oluşturan, netlik kazanamamış, vegan bireylerin yaşam tecrübeleri hakkında merak uyandıran bazı hususlar var gibi görünmektedir.

Bizim yapacağımız bu araştırmamızın konusu; Türkiye’deki vegan bireylerin İşlam dinine ve İşlam dinindeki kurban ibadetine bakış aıllarının incelenmesidir. Araştırmamızın temel sorularından biri de İşlam dinindeki kurban ibadeti gibi bazı ritüellerin veganların tüm canlıların korunması ve asla zarar verilmemesi ilkesiyle çelişkili gibi görünmesi nedeniyle vegan bireylerin bunu nasıl değerlendirdiklerinin araştırılmasıdır.

Araştırmamızın temel problemi; Türkiye’de yaşayan veganların İşlam dinindeki kurban ibadetine bakış aılları nedir?, Bir kişinin müslüman olması vegan olmaya engel midir? Sorularına cevap aramaktır. Çalışmamız nitel yöntemle hazırlandığı için mülakat tekniğiyle kurgulanarak oluşturulmuştur.

2.Araştırmanın Amacı

Araştırmamızda Türkiye’de farklı illerde yaşayan (İstanbul, Ankara, İzmir, Muğla, Antalya, Eskişehir) vegan katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda katılımcıların demografik özellikleri ile vegan yaşam tarzı ile ilgili bilgiler pek çok farklı sosyolojik yönden incelenmiştir. Araştırmamız vegan bireylerin bu yaşam tarzını seçme nedenlerini anlamak, bu konudaki düşüncelerini belirlemek, vegan yaşam tecrübelerini bazı yönleriyle öğrenmek amacıyla yapılmıştır. Vegan yaşam tarzını tercih edenlerin sosyal çevreleriyle etkileşimlerine, Türkiye şartlarında vegan müslümanlığın sürdürülebilir olup olmadığına, Türk toplumunun veganlık hakkındaki bakış aıllarının nasıl olduğuna dair görüşlere yer vererek farklı yaşam tarzına sahip kişilerin birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlamayı hedeflemektedir.

Bu alışma Türkiye’de yaşayan vegan bireylerden etik olarak veya ideolojik nedenlerle veganlığı benimseyen kişilerin İşlam dinindeki kurban ibadetiyle alakalı ne kadar bilgi sahibi olduklarını, bilgi birikimlerinin doğrultusunda da İşlam’daki kurban ibadetine bakış aıllarının nasıl olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu konuda çevreden mi etkilenmekte yoksa araştırarak, bilinçli şekilde mi böyle bir düşünceye sahip olmaktadır, bu ilkeleri benimserken hangi kaynaklara başvurmaktadır, bu ve benzeri hususların incelenmesi araştırmamızın temel amaçlarını oluşturmaktadır.

3.Araştırmanın Önemi

İnsanlık tarihinin her dönemde toplumlar ve toplumu oluşturan bireyler birbirlerinden pek çok açıdan etkilenmişlerdir. İnsanoğlu çevresindeki bireylerle sürekli iletişim halindedir ve insanın psikososyal sağlığını koruyabilmesi için sosyalleşmeye ihtiyacı olduğu kabul edilen bir gerçektir. Kültür, moda, adetler, ideolojiler insanları ortak bir noktada buluşturan yahut farklılaştıran olgulardır. Bu çerçeveden baktığımızda günümüzde vegan beslenmenin de olgusal bir hal aldığını, ülkemizde de bu durumun gözlemlendiğini söyleyebiliriz.

Bu çalışma Türkiye’de yaşayan vegan bireylerin İslam diniyle olan bağlarını, İslam dinine dair düşüncelerini ve İslam dinindeki bazı ibadetlere, özellikle kurban ritüeline karşı bakış açılarını anlamamıza yardımcı olacaktır. Nüfusun çoğunluğunu İslam dinine mensup bireylerden oluşan ülkemizde insanların özellikle de veganların inançları ile veganlığı nasıl anladıkları hususu önemlidir.

Ayrıca bu araştırma Müslüman veganların kurban ve hayvansal gıdalarla ilgili Kur’an-ı Kerim’deki ayetleri ve Hz. Muhammed’in (sav) hadislerini nasıl anladıkları ve yorumladıkları hakkında bize ışık tutacaktır.

Tüm bunlara ek olarak veganların tüm dinlerle ilgili ne kadar bilgi sahibi olduğu, başka ideolojilerle olan bağları yada toplumsal çevrelerinin vegan olmalarındaki etkisi ve çevrelerindeki Müslümanların veganlara karşı bakış açıları hakkında değerlendirme yapabilmemize katkı sağlayacaktır.

4.Araştırmanın Yöntemi, Veri Toplama Araçları ve Analizi

Yaptığımız bu çalışmada vegan bireylerin İslam diniyle ilgili düşüncelerini, İslam dinindeki kurban ibadetine bakış açılarını ayrıntılı bir şekilde kavrayabilmek için öncelikle literatür taraması yapılmış ardından yaşayan veganlarla nitel yöntem ve mülakat tekniği ile veriler toplanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle çalışmamızın sonucu yalnızca örnekleme sınırlı olup olgulara dayalıdır, genelleme yapmaya uygun değildir.

Araştırmanın konusuyla ilgili ilk önce Türkiye’deki bazı kitaplar, makaleler vb. taranmıştır. Araştırmacı tarafından yapılan literatür taraması sonucunda oluşturulan yarı yapılandırılmış mülakat formları bu araştırmanın veri toplama aracıdır.

Bu çalışmada fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji deseninin amacı; günlük yaşam tecrübelerinin anlamını veya doğasını daha derin bir anlayışla ele almaktır. Diğer bir ifadeyle fenomenoloji deseni, insanların ortaya koyduğu gerçekleri nasıl algıladıklarının, nasıl tecrübe

ettiklerinin, nasıl betimlediklerinin metodolojik olarak sağlam bir temelle ortaya konulmasıdır. Fenomenoloji deseninde önceden verilmiş bilgilerin doğrultusunda hareket etmek değil, fenomenlere bağlı kalmak esastır. Bu nedenle araştırmanın amacına göre ortak anlamlara ve deneyimlere odaklanması açısından fenomenoloji deseni seçilmiştir.

Araştırmada görüşme formundaki soruların geçerliğinin sağlanması için uzman görüşüne başvurulmuştur. Danışman Hocam Hayri Erten ile yapılan görüşmeler neticesinde kaydedilen görüşler ve başka uzmanların önerileri de dikkate alınarak düzenlemeler yapılmıştır. Araştırmada unutulmaması açısından veriler görüşme formu ile kaydedilmiştir. Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm katılımcıların tanıtıcı özelliklerini öğrenmeye yönelik hazırlanan yedi demografik sorudan oluşmaktadır. İkinci bölümde ise katılımcıların vegan yaşam tarzını anlamaya yönelik 15 açık uçlu soru yer almaktadır. Araştırmaya katılan bireylere görüşme öncesinde görüşme hakkında bilgi verilmiş ve gönüllülük esasına bağlı kalınarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde katılımcılarla sosyal medya yoluyla iletişime geçilmiştir. İlk olarak katılımcılara araştırma ile ilgili bilgi verilmiş ve onamları dahilinde görüşmenin yapılacağı uygun zaman belirlenmiştir. Görüşmeler ortalama 50-60 dakika sürmüştür. Tüm görüşmeler Haziran 2024 - Kasım 2024 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Güvenirliğin korunması amacıyla bir görüşme bitmeden başka bir görüşmeye geçilmemiş ve yapılan görüşme analiz edildikten sonra yeni bir görüşmeye geçilmiştir.

Katılımcılara sosyal medya aracılığıyla ulaşılarak onlarla öncelikle yazılı olarak iletişime geçilmiştir. Örnekleme oluşturan katılımcılar Türkiye’de yaşayan, sosyal medya aracılığıyla kartopu yöntemiyle ulaşabildiğimiz vegan bireylerden oluşmaktadır.

Mülakatlardan elde edilen verileri yorumlama, kıyaslama, kavramsallaştırma için veri kaybını engellemek adına katılımcıların da izni alınarak görüşme sürecinde ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Cevapları ses kaydına alınmasını kabul eden katılımcıların ses kayıtları alınırken, kabul etmeyen katılımcıların görüşmeleri ise yazılı olarak kaydedilmiştir. Ses kaydı alınan görüşmeler araştırmacı tarafından hamveri olarak yazıya geçirilmiştir. Yazıya aktarılan görüşme verilerinin hepsinin (47 word sayfası) ses kayıtlarıyla analizleri yapılarak üretilen ham veriler araştırmacı tarafından kontrol edilmiştir. Katılımcılar gizlilik esasına dayalı olarak isim vermeden kod ad kullanılarak değerlendirilmiştir. Örneğin birinci gönüllü katılımcı K1 şeklinde kodlanmıştır. Görüşmeler verilerin şeffaflığı amacıyla bire bir yazıya dökülmüştür. Araştırmada her bir tabloya isim ve numara verilmiş, araştırmacı tarafından tablo çözümü yapılmıştır.

Soru yönelten araştırmacı, her zaman doğru bilgiler alma çabası içinde olsa da soru sorulan kişi

özel hayatıyla ilgili paylaşım yapmak istememesi sebebiyle yanıltıcı cevap verebilmekte, soruyu boş bırakabilmekte ya da özel hayatına müdahil olduğunu düşünerek araştırmacıya karşı olumsuz bir tavır sergileyebilmektedir. Bu problemi en aza indirmek adına katılımcılarla görüşme girişinde gerekli bilgilendirmeleri yaparak bu çalışmanın gönüllülük esasına dayandığı ve yalnızca bilgi toplama amaçlı olduğu, bu nedenle isim, adres, telefon vb. bilgilerin yazılmasının gerekli olmadığı hatırlatılmıştır.

Araştırmamızda öncelikle konu ile ilgili ulaşabildiğimiz Türkçe belge ve metinler okunup incelenmiş bu doğrultuda vegan bireylerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca mülakat esnasında katılımcıların istemedikleri soruları cevaplamayabilecekleri ilkesiyle hareket edilmiştir. Katılımcıların isimlerine kesinlikle araştırmamızda yer verilmemiş bunun yerine her bir katılımcı için bir kod isim kullanılmıştır. Gerçekleştirdiğimiz mülakatlar sonucunda elde ettiğimiz veriler tek tek incelenmiş ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu veriler ışığında tüm bulguların analizi yapılmaya çalışılmış, din sosyolojisi açısından irdelenmeye ve değerlendirilmeye gayret edilmiştir.

Araştırmada açık uçlu sorulardan elde edilen verilerin analizinde tematik analiz kullanılmıştır. Görüşme konuları araştırmacı tarafından analiz edilmiş ve amaca uygun önemli noktalar saptanmıştır. Yüzdeler toplam 15 kişi üzerinden ele alınmıştır. Araştırmacı verilerin analizine başlamadan önce daha önceden elde ettiği bilgileri, kuramlar ya da deneyimleri kategorize etmiştir. Kategorideki birimleri saymış ve bulguları yorumlayarak sonuçları yazmıştır. Araştırma etik kurul onayına sahiptir.

Toplanan verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması, nitel bir araştırmada geçerliğin önemli ölçütlerindedir. Bu araştırmada geçerliğin sağlanması için toplanan veriler ayrıntılı bir şekilde raporlanmıştır.

5.Araştırmanın Sınırlıkları

Vegan bireylerin İslam dinindeki kurban ibadetine bakışını anlamaya çalışan bu çalışma, konusu gereği bireylerin günlük yaşam tecrübelerini dikkate alan, veganların hayata bakışını anlamaya çalışan, tüm dinlere özellikle de İslam dinine bakış açılarını inceleyen, etik veganların İslam'daki kurban ibadetine bakış açısını detaylıca anlayabilmek için yalnızca nitel araştırma tekniklerinden mülakat tekniği kullanılarak hazırlanmıştır.

Araştırma, en az bir yıldır Türkiye'nin çeşitli illerinde vegan olarak yaşayan (İstanbul, Ankara, Eskişehir, Antalya, Muğla, İzmir) katılımcılarla yapılmıştır. Araştırma bu on beş katılımcının görüşme sorularına verdikleri cevaplarla sınırlıdır. Aynı zamanda veganlığın din ile ilişkisini daha iyi anlayabilmek için, katılımcılar ahlaki motiflerle vegan olan yani kendini etik vegan olarak tanımlayan kişilerden oluşmaktadır. Sağlık nedeniyle vegan beslenen kişiler örneklem dışında bırakılmışlardır

6.Tanımlar

Fleksitaryen: Ağırlıklı olarak vejetaryen beslenen, fakat hayvan kaynaklı et dahil olmak üzere süt, yumurta, bal gibi hayvansalları zaman zaman tüketen kişi.

Pesketaryen: Balık dışındaki diğer hayvanları tüketmeyen kişi.

Vejetaryen: Hayvan kaynaklı et tüketmeyen; fakat süt, süt ürünleri, yumurta, bal gibi hayvansalları kısmen/tamamen tüketen kişi.

Vegan: Hayvan kaynaklı et, süt, yumurta, bal gibi her türlü hayvansalı beslenmesinden tamamen çıkararak, hayvanların yiyecek veya başka bir amaçla sömürülmeleri, zulmedilmeleri veya öldürülmelerini reddeden kişi.

Karnizm: İnsanları belirli hayvanları yemeye şartlandıran görünmez inanç sistemi veya ideolojidir.

Marjinal: Aykırı olan, sınır ve limitleri zorlayan.

BİRİNCİ BÖLÜM

VEGANLIK

1.Veganlık nedir?

Veganlık kelimesi ilk olarak 1944 yılında Donald Watson tarafından kullanılmıştır. Donald Watson o yıllarda vegan sözcüğünü süt ürünleri tüketmeyen vejetaryenleri tanımlamak için kullanmıştır.¹ Watson, veganlığı; “hayvanlar âlemine dair sömürü ve zulmün tüm biçimlerini dışlamanın ve yaşamı gözetmenin yoludur. Et, balık, kümes hayvanı, yumurta, bal, hayvansal süt ve türevlerini dışlayıp bitkiler âleminin ürünleriyle yaşamayı ve tamamen ya da kısmen hayvanlardan üretilen tüm ticari malların alternatiflerini kullanmak” şeklinde tanımlamıştır.

Günümüzde ise vegan sözcüğü geçmişteki tanımlamaların daha kapsayıcı haliyle karşımıza çıkmakta ve en kısa ve en öz tabirle ‘hayvansal hiçbir ürünü kullanmayan kişi’ anlamında kullanılmaktadır.

Veganlar, hayvanları hisleri olan canlılar olarak kabul eder ve hayvanların bir meta olarak kullanılmalarına, öldürülmelerine, kötü muamele görmelerine ve köleleştirilmelerine karşı çıkarlar. Veganlık yalnızca beslenme şeklini değiştirmek değildir. Veganlar hayvansal gıda tüketmemekle birlikte hayvan istismarına yol açan tüm ürünleri (temizlik,kozmetik,giyim vs.) kullanmaktan uzak dururlar. Aynı zamanda süt, yumurta, bal gibi hayvanların ürettiği besinleri de tüketmezler, bunları insanların tüketebileceği besinler olarak kabul etmezler. Veganlar nelerin yenebileceğine veya yenmemesi gerektiğine etik ilkeleri baz alarak karar verirler.²

Vegan kelimesi “hayvanlardan elde edilen hiçbir ürünü (et, yumurta, süt, bal, deri vb.) tüketmeyen katı vejetaryen” olarak da tanımlanmaktadır. Veganlar pek çok alternatif varken hayvanlardan elde edilen ürünleri tüketmeyi etik bulmazlar. Veganlık sadece bir beslenme tarzı ya da bir diyet olarak düşünülmemelidir. Vegan bir birey hayatının tüm alanlarında veganizmin değerlerine göre yaşar. Hayvansal içerikli temizlik maddelerini ve hayvanlar üzerinde deney yapılarak üretilen hiçbir kozmetik malzemesini kullanmazlar. Hayvanlardan elde edilen deri gibi malzemelerle üretilen tekstil ürünlerini almazlar. Hayvanların kullanıldığı spor dallarına da karşıdırlar. Kısacası hayvanların köleleştirildiği, kullanıldığı, istismar edildiği her türlü eyleme karşı çıkmaktadırlar.³

¹ Derya Eren, "Vegan Aktivizmin Kadına Bakışına Dair", *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2017, s. 30.

² Mukaddes Uzbay Ülgen, "Veganların Sosyal Etkileşimleri: Benlik Sunumu ve Vegafobiyle Mücadele Stratejileri", Ankara, 2023, s. 2

³ Vahide Yasemin Özkorul, *Doğa-İnsan İlişkisine Dair Bir Bakış Açısı: Vegan/Vejetaryen Etik Tutumunu Benimseyen Bireyler Üzerine Fenomenolojik Araştırma*, Hacı Bayram Veli Üniv., Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023, s. 45

Veganlığın Türkiye'deki öncülerinden Zülal Kalkandelen; Veganizmi, insanların dışındaki hayvanların insanlarla eşit statüde değerlendirilmeleri gerektiğini savunmaktadır. İnsan dışı hayvanların bir eşya veya meta statüsünde değerlendirilmemesi gerektiğini, onların da biz insanlar gibi hislerinin olduğunu, tahakküm ve baskı altına alınmamaları gerektiği görüşünü savunmaktadır.⁴

Kişilerin veganlığı tercih ederek hayvansal ürün kullanmaktan uzak durmalarının 3 temel sebebi vardır. Bunlar; hayvanların korunması, sağlığın korunması ve iklim değişiklikleri yani yaşadığımız dünyanın, çevrenin korunmasıdır.

Veganlığı etik sebeplerden dolayı tercih eden kişilerin sahip olduğu yaklaşım 'veganizm' olarak adlandırılmaktadır. 1944 yılında İngiltere'de kurulan The Vegan Society isimli dernek, veganizmi şu şekilde tanımlamıştır: "Veganlık, mümkün ve uygulanabilir olduğu ölçüde, yiyecek, giyim veya başka herhangi bir amaç için hayvanların her türlü sömürsünü ve zulmünü dışlamayı amaçlayan bir felsefe ve yaşam biçimidir ve buna bağlı olarak hayvanların, insanların ve çevrenin yararına hayvan içermeyen alternatiflerin geliştirilmesini ve kullanılmasını teşvik eder. Diyet terimleri açısından, tamamen veya kısmen hayvanlardan elde edilen tüm ürünlerden vazgeçmeyi ifade eder."⁵

Veganlık insan merkeziliğe karşı çıkan (anthropocentrism) bir hayat tarzıdır. 'İnsan merkezilik, insanlar dışındaki tüm canlıları insandan daha aşağı gören, dışlayan ve ötekileştiren; insanın tüm canlılardan üstün olduğunu savunan bir inanç sistemi ve ideolojidir.'⁶ Veganlığın karşı olduğu başka ideolojiler de vardır. Bunlar; Türçülük, ırkçılık, cinsiyetçilik ve doğa sömürsüdür.

Veganlığın karşı olduğu ideolojilerin en başında gelen türçülük kavramına kısaca değinecek olursak Peter Singer türçülük kavramını şöyle tanımlar; "bir varlığın ahlaki statüsünün mensubu olduğu türe, yani ne tür bir varlık olduğuna göre değiştiğini söyleyen görüş." Toplumda canlılar 'biz' ve 'öteki' olarak ikiye ayrılır ve türçülük bağlamında konuyu ele aldığımızda öteki dediğimiz hayvanlardır. Türçülüğe göre insanlar hayvanları ötekileştirerek insan yaşamına kıutsiyet atfeder, hayvanları ise ikinci konuma yerleştirir. Toplumda hayvanları da birbirinden ayıran bazı kodlar vardır. Çocuklara ebeveynler bazı hayvanları sevmesi gerektiğini öğretirken bazılarını yemek olarak tüketmeye hakkı olduğunu öğretir. Türçülük böyle bir ayrımı da doğasında barındırırdığı için veganizm türçülüğe karşı çıkar.

⁴ Şeyma Öztürk, *Üniversite Öğrencilerinin Veganlık ve Vejetaryenlik Eğilimlerinin Sosyolojik Analizi*, Pamukkale Üniv. SBÜ, Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2023, s. 5

⁵ <https://www.vegansociety.com/go-vegan/definition-veganism>.

⁶ Eren, a.g.e., s. 34.

Veganizm sosyal hayatta da türçülüğe, ırkçılığa, cinsiyetçiliğe ve doğa sömürüsüne karşı bir ideoloji olduğunu ortaya koyar. Irkçılığa karşı olduğunu insan hakları hareketlerinde, cinsiyetçiliğe karşı olduğunu kadın hakları ve feminizm hareketlerinde, doğa sömürüsüne karşı olduğunu ekolojik hareketlerde, türçülüğe karşı olduğunu ise hayvan hakları hareketlerinde görmekteyiz.⁷

Adams, et tüketmenin erillikle alakalı olduğunu aynı zamanda erilliği gösteren bir durum olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadeden yola çıkarakta et yemeyen erkeklerin erkekliğinin sorgulandığını ve et tüketmeyen erkeklerin bu tercihlerinin onların kadın gibi sayılmasına yani bir zayıflık göstergesiymiş gibi algılanmasına neden olduğunu söylemiştir. "Et yiyen, erkektir, adamdır, güçlüdür" algısı, toplumun her kesiminde bulunduğu için et yemek, 'erkekliği' de bir nevi güvence altına almaktadır diye düşünülmektedir.⁸

Günümüz modern çağ insanlarına baktığımızda da bu algının devam ettiğini görürüz. Örneğin; sosyal medya paylaşımlarında bazı restaurantlar veya yemek sayfaları babalar günü menülerinde et ürünlerini paylaşıırken, anneler günü menülerinde et yemekleri neredeyse hiç bulunmaz. Erkekler bir araya gelip buluştıklarında et yemekleri yemeyi tercih ederken kadınlar bir araya geldiklerinde daha çok karbonhidrat ağırlıklı pasta, börek ya da çeşitli salatalardan oluşan yiyecekleri tercih etmektedirler.⁹

Günümüzde vegan bireylerin veganlığı tercih etmelerinin pek çok farklı sebebi vardır. Bazıları sağlık açısından yararlı olduğunu düşündüğü için veganlığı tercih etmekte bazıları ise etik nedenlerden dolayı veganlığı tercih etmektedirler. Bu sebeplerden dolayı veganlığı tercih edenler çoğunlukta olsada din, kültür, çevre gibi etkenler nedeniyle veganlığı tercih edenler de vardır.¹⁰

Vegan beslenme 3 ayrı gruba ayrılmaktadır. Bunlar;

1. Frutivaryanlık (Füristist, Meyvecilik); Yalnızca domates, salatalık, biber gibi meyve kabul edilebilen sebzeler ve meyve tüketirler. Frutivaryanlar sadece meyvelerin tüketilebileceğini çünkü bitkilerin de bir canlı olduğunu savunurlar. Domates, biber, salatalık gibi ürünleri de bitkilerin meyvesi olduğunu kabul ettikleri için onları da tüketirler. Tükettikleri yiyecekler arasında kuru ve yaş meyveler bir de tahıllar vardır. Yaşam döngüsüne katkı sağlamanın en büyük erdem olduğuna inanırlar.¹¹

⁷ Eren, age. , s. 45.

⁸ Hayati Beşirli, *Yemek Sosyolojisi Yiyecekler ve Mutfağa Sosyolojik Bakış* , Phoenix Yayınevi, Mart, 2021, ss. 38-39.

⁹ Ahmet Fatih Özkul, *Vejetaryen ve Veganlarda Din Algısına Etnometodolojik Bir Yaklaşım*, Dokuz Eylül Üniv., Y. Lisans Tezi, İzmir, 2021, s. 11

¹⁰ Eren, a.g.e., s.31.

¹¹ Özkul, a.g.e., s. 21.

Tüketmiş oldukları besinlerin tekrar toprağa dönmesine önem verdikleri için bunun için çaba gösterirler.

2. Ravistler (Çiğ Vegan Beslenme); Besinleri 45 dereceden daha fazla pişirilmemesi gerektiğine ve yüksek ısıda pişirmenin sindirime yardımcı olan enzimleri yok ettiğine inanırlar. Bu beslenme çeşitinde besinler işlenmemiş ve çiğ olarak tüketilir. Genellikle fıstık, pirinç, filizlenmiş tahıl, suda bekletilen çekirdek gibi besinleri tüketirler. Kurutulmuş bitkiler, çay ve kahve de tüketmezler.

3. Zenmakrobiyotik beslenenler ise sadece tahıl, meyve, sebze ve kurubaklagil tüketirler. Sadece kurubaklagil tüketenler de vardır ve büyüme döngüsünün bu şekilde devam etmesi gerektiğine inanırlar.¹²

Son yıllarda veganizm pek çok kişi tarafından aşırı bir uygulama gibi görülse de sadece batıda değil dünya çapında çok ciddi bir hızla benimsenmeye başlamıştır.¹³

Günümüzde veganlığı tercih edenler artsa da bazı insanlar da vegan beslenme tarzının insan sağlığını tehlikeye attığını bu nedenle uzak durulması gereken bir akım olduğunu düşünmektedirler. Bu konuda pek çok araştırma yapılmıştır ve yapılan bazı araştırmaların sonucu şu şekildedir; “veganlarda hipertansiyon riskinin %75, diabetes mellitusun yani şeker hastalığı riskinin %47-78 ve kanser riskinin %14 daha az olduğu rapor edilmiştir. Ayrıca çeşitli çalışmalarda da bitki bazlı beslenmenin mortalite (ölüm) oranlarını azalttığı gösterilmiştir. Ancak yine de bu beslenme tarzının uzun dönem sonuçları henüz gösterilmemiştir. Vegan diyet antioksidan vitaminlerden ve fito kimyasallardan zengindir. Ancak D vitamini ve vitamin B12 eksikliği ile ilgili kaygılar vardır. B12 suda çözünen bir vitamin olup baskın bir şekilde hayvansal kaynaklıdır. Bu yüzden veganların soya ve pirinç kaynaklı besinlerle B12 vitamini desteği almalıdır. Veganlar için güneş ışığı ve güneş ışığında yetiştirilmiş mantar önemli D vitamini kaynağıdır. Soya, pirinç, badem, yulaf içecekleri süt yerine kullanılarak D vitamini sağlanabilir. Vejetaryenler özellikle veganlar iyi dengelenmiş bir diyet uygulamalı kuvvetlendirilmiş gıdalar veya destek ürünleri almalıdır. Özellikle demir, kalsiyum, D vitamini ve B12 vitaminine dikkat edilmelidir.”¹⁴

Vegan bireyler sağlıklı bir bedene sahip olmak için vegan beslenmek gerektiğini savunmanın yanında navegan (vegan olmayan) yaşam tarzının dünyamıza da ciddi zarar verdiğini

¹² Öztürk, a.g.e., s. 7.

¹³ Öztürk, a.g.e., s. 13.

¹⁴ Öztürk, a.g.e., s.14.

savunmaktadırlar. Bu nedenle dünyamızın korunması için de vegan yaşam tarzının gerekli olduğunu vurgularlar. Bu konu bir çalışmada şöyle açıklanmıştır: “üretimde ve üretilen gıdaların taşınmasında fosil yakıt kullanılması sera gazı salınımını arttırmaktadır. 100 gramlık gıdanın ürettiği CO2 hacmi olarak tanımlanan karbon ayak izi en yüksek olan ürünler et ve süt ürünleri, en az olanlar sebze ve meyvelerdir. Tahıl grubu besinler ise ortadadır. Tüketicilerin tercihleri küresel ısınmayı etkileme potansiyeline sahiptir. Kaynakları akılcıca kullanmak dünya nüfusunu beslemek, yeterli suya sahip olmak açısından oldukça önemlidir. Ayrıca toplumsal, sosyal ve demografik değişimler iyi, temiz ve adil gıda olarak tanımlanan yavaş gıda (slow food) ve yeryüzü pazarı (earth market) hareketlerini arttırmaktadır. Ayrıca ekolojik ayak izini azaltmak için paketlenmesi daha az, tedarikinde uzun yol gelmemiş, sürdürülebilirlik esas alınarak üretilmiş gıdalar tercih edilmelidir.”¹⁵

Veganlar bazı canlı türlerinin giyim, kozmetik, gıda, süs eşyası, hayvan deneyleri vb. amaçlarla sömürülmesi ve kullanılmasının ekolojik düzeni olumsuz etkilemekte olduğunu vurgularlar. Yapılan araştırmalar istismarın bu şekilde devam ederse canlı türlerinin yaklaşık %75’inin 240 sene içerisinde yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir.¹⁶

Veganlar endüstriyel hayvan yetiştiriciliğine de hayvanlara acı çektirildiği gerekçesiyle karşı çıkar. Endüstriyel ortamların hayvanların doğal yaşamına uygun olmadığını bu nedenle havanların zarar gördüğünü aynı zamanda endüstriyel çiftliklerin çevreyede zarar verdiğini bu nedenle başka alternatifler varken endüstriyel çiftliklerin kurulmasının yanlış olduğunu savunurlar.¹⁷

Günümüzde vegan ve vejetaryen beslenme gastronomi açısından oldukça popüler hale gelmiş durumdadır. Son yıllarda dünya çapında vegan veya vejetaryenlerin sayısını net olarak belirtmek zor olsa da Almanya, Amerika, İngiltere, İtalya, Polonya, Avustralya, Çin gibi ülkelerde ciddi artışların olduğu bariz bir şekilde ortadadır. Türkiye’de ise vegan ve vejetaryenlerin toplam sayısının nüfusun yüzde 5’inin altında olduğu, yalnızca vegan olanlarının sayısının ise yaklaşık 80.000 olduğu bilinmektedir. Türkiye’de kurulan ilk vegan derneği 2006 yılında platform olarak kurulan daha sonra 2012 yılında dernek statüsünde varlığını devam ettiren Türkiye Vegan Derneği (TVD)’dir.¹⁸

¹⁵ Öztürk, a.g.e., s. 24.

¹⁶ Özkorul, a.g.e., s. 25.

¹⁷ Bilal Oğuz, "Ahlaki Bir Beslenme Tercihi Olarak Vejetaryenizmin Tarihsel Gelişimi ve Felsefi Temelleri", *Din ve İnsan Dergisi*, 2022, s. 27.

¹⁸ Ozan Güler - Gamze Deniz Çağlayan, "Nasıl Vegan Oldum? Fenomenolojik Nitel Bir Araştırma", *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, 2021, s. 288.

a.Veganlık ve Vejetaryenlik Arasındaki Fark

Veganlık kavramı hayatımıza vejetaryenlikten sonra girmiş bir kavram. İki kavramın da benzer ve birbiriyle bağlantılı noktaları elbette var. Bu nedenle veganlığı iyi anlayabilmek için vejetaryenliği de bilmemiz, ikisinin benzer ve farklı noktalarını iyi kavramamız gerekmektedir.

Vejetaryen; Hiç et tüketmeyen veya hayvansal ürünleri bazı sınırlamalara dayalı olarak tüketen, bitkisel ağırlıklı beslenen kişilere denir. Vejetaryenizm ise etik, çevreci, tıbbi ve dini sebeplere dayalı olarak tamamen tahıl, baklagil, meyve, sebze gibi yiyeceklerle beslenme şeklini benimseyen bir teori ve yaşam şeklidir. Vejetaryenler etin bütün türlerini kendilerine yasaklar fakat yumurta, süt, bal gibi hayvansal kaynaklı ürünleri tüketirler. Veganlar ise vejetaryenler gibi et tüketmemenin yanı sıra hayvansal kaynaklı hiçbir üründe tüketmeyerek vejetaryenlerden ayrılırlar.¹⁹

Uluslararası Vejetaryenler Birliği (IVU)'nin 2011 yılında tüm üye birliklerinin oy birliğiyle kabul ettiği vejetaryen tanımı şöyledir, “Süt ürünleri, yumurta, bal gibi hayvansal gıdaların dahil ya da hariç olduğu (tercihe bağlı tüketildiği ya da hiç tüketilmediği) tamamen bitkisel kaynaklı bir beslenme biçimi” olarak belirtilmektedir. Vejetaryenler et (örn. sığır, koyun, keçi) yemezler fakat veganların aksine tavuk, balık gibi hayvanları, yumurta, süt ve bal gibi hayvansal ürünleri tüketirler. Aynı zamanda hayvan derisi, yün ve ipek gibi hayvanlardan elde edilen ürünleri de kullanırlar.

Vegan Derneği'nin 1979 yılındaki tanımına göre ise veganlık “hayvanların gıda, giyim ya da başka amaçlarla maruz kaldıkları sömürü ve zulmün her türüsünden (uygulanabilir olan en mümkün mertebede) kaçınan ve buna ek olarak insanların, hayvanların ve çevrenin yararına, hayvan kullanımı içermeyen alternatiflerin geliştirilmesini ve kullanımını destekleyen felsefe ve yaşam biçimi” olarak tanımlanmaktadır.²⁰ Türk Dil Kurumuna göre ise vejetaryenlik “Etyemezlik” olarak tanımlanmaktadır.²¹

Hem vejetaryenlik hem veganlık her ikisi de bir beslenme şekli, bir hayat felsefesi aynı zamanda da bir yaşam tarzı olan biyoetik bir yaklaşımdır. Kişilerin vejetaryen veya veganlığı tercih etmelerinin pek çok farklı sebebi vardır. Bazıları daha sağlıklı bir yaşam için tercih ederken, bazıları çevreyi ve hayvanları koruma, hayvan zulmüne ve sömürüsüne son verme gibi etik sebeplerden dolayı böyle bir tercih yapmaktadır. Bununla birlikte kültür, dini inanç, damak zevki gibi nedenlere bağlı olarak vejetaryen ve veganlığı tercih edenler de vardır. Veganlık bir hayat felsefesi, bir yaşam tarzı ve biyoetik bir yaklaşım olduğu için türcülüğe, cinsiyetçiliğe ve ırkçılığa karşı çıkar. Bu düşünce tarzına

¹⁹Oğuz, a.g.e. s.14.

²⁰ <https://tvd.org.tr/veganlik-nedir/> Erişim Tarihi :28.01.2025.

²¹ https://sozluk.gov.tr/Vejetaryen_Maddesi/ Erişim Tarihi:28.01.2025.

göre tüm canlılar eşittir, eşit haklara sahiptir ve kesinlikle hiç kimse bu hakları hiçbir canlının elinden alamaz.²²

Vejetaryenlik türcülüğe, eşitsizliğe, hayvan sömürüsüne karşı duran bir yakaşımken veganlık tüm bunlarında ötesinde küresel ve kapitalist sisteme, endüstrileşmeyede karşı duran bir yaklaşımdır. Ancak her ikisinin de temelinde özgürlük ve tüm canlıların yaşam hakkının korunması düşüncesi vardır.²³

Vegan beslenme anlayışında belli sınırların yanısıra etik kurallar da bulunduğundan vejetaryenlikten farklılık gösterir. Veganlar sadece et ve et ürünleri değil bal, yumurta, süt ve süt ürünleri de tüketmezler. Aynı zamanda hayvanlardan elde edilmiş deri, yünlü kıyafetler, deri aksesuarlar gibi ürünleri de kullanmazlar. Bununla birlikte hayvanların üzerinde test edilmiş kozmetik malzemeleri, diş macunu, deterjan gibi ürünleri de kullanmazlar. Pek çok vegan kullandıkları ürünlerin vegan olmasının yanında cruelty-free²⁴ olmasına da dikkat eder. Fakat günümüzde hayvanlar üzerinde test edilmiş olan ilaçları kullanmamak zor bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Veganlar hayvansal ürün içeren jelatin, hayvansal yağlardan elde edilmiş sabunlar, sütlü çikolata, ballı gıdalar gibi yiyecek ve ürünlerin kullanımını reddederler.

Geçmişten günümüze kadar vejetaryenlik incelendiğinde vejeteryan olma sebeplerinin tarihsel süreçte farklılaştığını gözlemleriz. Antik Yunanlılar insanların hayvanlarla iletişim kurulabileceğine ve hayvanlara karşı insanların sorumlu olduğu inancına sahiptir. Bununla birlikte hayvan eti tüketen insanın bedensel ve zihinsel açıdan sağlığının olumsuz etkilendiğini kabul etmişlerdir. Hiç et tüketmeden de bitkilerle yeteri kadar beslenebileceğine ve bitkilerin insan zihnini ve ruhunu arındırdığına da inanırlardı.²⁵

Veganlık, Donald Watson'un kurucusu olduğu Vegan Derneği (The Vegan Society) tarafından 1979'da "Hayvanların gıda, giyim ya da başka amaçlarla maruz kaldıkları sömürü ve zulmün her türlüünden -uygulanabilir olan en mümkün mertebede- kaçınan ve buna ek olarak insanların, hayvanların ve çevrenin yararına, hayvan kullanımı içermeyen alternatiflerin geliştirilmesini ve kullanımını destekleyen felsefe ve yaşam biçimidir. Beslenme söz konusu olduğunda, hayvanlardan tamamen veya kısmi olarak elde edilen ürünlerin reddedilmesini ifade eder" şeklinde tanımlanmıştır.

²² Öztürk, a.g.e., s. 3.

²³ Öztürk, a.g.e., s. 4.

²⁴ Cruelty-free terimi bir ürünün hayvanlar üzerinde test edilmediği veya canlılar üzerinde zararlı etkileri olabilecek bileşenler içermediği anlamına gelir. <https://surdur.com/blog/vegan-ve-cruelty-free-farki>, Erişim:30.01 2025

²⁵ Özkul, a.g.e, s. 15

Watson'ın bu tanımına baktığımızda veganlığın sadece beslenme şekli olmadığı aynı zamanda bir yaşam tarzı olarak hayatın birçok alanıyla ilgili olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Veganlığın bu yönü vejetaryenlikle veganlığı birbirinden ayıran en temel farktır.

Veganlığın odaklandığı nokta hayvan sömürüsüdür. Veganlar hayvanların doğal ortamları dışında beslenip büyütölmelerine, hapsedilmelerine, alınıp satılmalarına, güçlerinin ve bazı özelliklerinin sömürölmesine karşıdırlar. Bu nedenle hayvanat bahçelerine de gitmezler, hayvanların kullanıldığı film, dizi ve sirkleri de izlemezler.²⁶

Vejetaryenliğe “et yemenin farklı bir şekli” diyen Yourofsky²⁷, vejetaryenlerin hayvan hakları ve sömürüsü konusunda sessiz kaldıklarını hatta beslenme şekilleriyle bu sömürüye destek olduklarını söyler. Sadece beslenme şekli değil yaşantılarında da hayvansal ürünler kullanan vejetaryenlerin kazların tüyleri için işkence görmelerine, erkek civcivlerin canlı canlı öldürölmelerine de göz yumduklarını söyler ve onların da etle beslenen diğer insanlar kadar vahşi bir yaşam sürdürdüklerini dile getirir.²⁸

Bazı bireyler tarafından vejetaryenlik daha kolay uygulanabilir göröldüğü için kabul edilirken veganlık aşırılık olarak görölmüştür. Veganlığın kişilerin sağlığına zarar verdiği düşüncesi ve veganlığı mahrumiyet olarak değerlendirmeleri sebebiyle onları veganlıktan vazgeçirmeye, veganlara hayvansal ürün yedirmeye çalışanlar da vardır. Özellikle kimi veganların ailelerinin gizli ve farklı yollarla sağlıklarını koruma gerekçesiyle vegan bireylere et yedirmeye çalıştıklarına rastlanmıştır.²⁹

Dünyanın hemen hemen her yerinde vejetaryenler ve veganlar birbirleriyle sürekli etkileşim ve iletişim halindedirler. Benimsedikleri yaşam felsefesini tüm insanlara anlatmak, sayılarını her geçen gün artırmak için aktif bir şekilde çalışmalar yaparlar. Kendilerince yanlış olduğunu düşündükleri tutum ve davranışlardan insanları vazgeçirmeye çalışırlar.

b.Veganlığın Tarihçesi

Et yemekten kaçınmak şeklinde bir takım dini ritüellerin yazı öncesi uygarlıklarda başlamış olabileceği tahmin edilmektedir. Fakat bilinen tarih açısından en eski veriler milattan önce birinci

²⁶ Özkul, a.g.e., s. 20

²⁷ Gary Yourofsky, Amerika doğumlu Yahudi asıllı bir aileden gelen, hayvan hakları aktivisti olarak, son yıllarda özellikle vegan yaşam kültürü üzerine yaptığı konuşmalar ile de tanınırlık elde etmiş biridir.

<https://vegandefter.com/gary-yourofsky-kimdir/> Erişim:30.01.2025

²⁸ Gary Yourofsky ile röportaj, “Gary Yourofsky: Veganlık Herkes içindir!” *Gaia Dergi, Sürdürülebilir Yaşam Dergisi*, Haziran, 2015, Sayı: 1, s 27.

²⁹ Uzbay Ülgen, a.g.e., s. 147.

milenyuma ait olup bu tarihlerde Hindistan ve Akdeniz bölgesindeki geleneksel ve felsefi fikirleri ilk olarak kabul etmek daha tutarlı görülmüştür.³⁰

Eski Yunanlılar, hayvanların insanlarla akraba olduğuna, iletişim kurabildiklerine ve düşünebildiklerine inanıyorlardı. İnsanların hayvanlardan yasal olarak sorumlu olduğunu ve onları öldürmenin adaletsizlik olduğunu düşünüyorlardı. Eski Yunanlıların, hayvan sömürsüne karşı oldukları, bu durumun insancılığın gereği olduğunu düşündükleri bilinmektedir. Aynı zamanda reenkarnasyona da inanıyorlardı. Et yemenin sağlık açısından zararlı olduğunu düşünüyorlardı. Bitkisel gıdaların ruhu temizlediğini ve vejetaryenliğin tanrılara yaklaştırdığına inanıyorlardı.³¹

Vegan felsefesi adı konulmuş bir akım olarak var olmasa da felsefi bir bakış açısı olarak Antik Çağ'da "iyi bir hayat tarzı arayışı" olarak görülmekteydi. Antik Çağ'da (MÖ.720 – MS.375) tabaktakiler ve insanın sırtındakiler kişinin hangi ekole bağlı olduğunu ve dünya görüşünün ne olduğunu göstermekteydi. Filozoflar yünü, deriyi, eti reddetmişlerdir. Bu durumun sebebi münzevilikten ama daha çok hayvanlara zarar vermeyi reddetmelerinden olduğu vurgulanmaktadır. Veganizmin öncüsünün, milattan önce 6. Yüzyılda Pisagor ve talebelerinin olduğu, vejetaryenliği ilk olarak onların uyguladığı pek çok araştırmacı tarafından kabul gören bir görüştür. Antik Çağ'ın sonu ile 19. yüzyılın ilk yılları arasında Batı'da vegan bir yaşamın benimsendiğine dair hiçbir izin olmamasının sebebi hayvanların insanların yararı için kullanılmasına izin veren (Katolik) Kilise'nin etkisidir. Çağdaş dönemde ise hayvan sömürsünü reddeden, ilk hayvan savunucusu cemiyet SPCA'nın kurucu üyelerinden İngiliz Lewis Gompertz görülmektedir. Sonraki zamanlarda ABD'de ve Fransa'da Fruitlands ve Cité végétalienne gibi vegan toplulukları ortaya çıkmıştır.³² Aristo (mö.384-322) hayvanların acı çekebildiği için onlara zalimce davranmanın yanlış olduğunu belirtmiştir. Fakat bununla beraber bir şeye karşı ahlaki görevimiz olmasının ön şartının 'akıl'lı olması olduğunda savunmuştur.³³

1847'de İngiltere'de et yememe düşüncesini yaymak amacıyla Vejetaryen Derneği (Vegetarian Society) kurulmuştur.³⁴ 1944 yılında ise Vejetaryen Derneği'nin üyesi Donald Watson ve bazı üyeler hayvanlardan elde edilen hiçbir ürünün tüketilmemesi gerektiğini savunarak Vejetaryen Derneği'nden ayrılmış Vegan Derneği'ni (Vegan Society) kurmuşlardır. Böylece 1944'te İngiltere'de veganlığın

³⁰Oguz, a.g.e., s. 16.

³¹Öztürk, a.g.e., s. 8.

³²Bahar Bulut, "Kitap Değerlendirmesi: Veganizm", *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi(DASAD)*, 2023, s. 149.

³³Oguz, a.g.e., s. 19

³⁴Bulut, a.g.e., s. 150

kurumsallaşma süreci başlamıştır. İngiltere’de kurulan bu Vegan Derneği’nden sonra 1973’te Avustralya’da küçük bir grup tarafından Vegan Topluluğu kurulmuştur. Hayvan hakları savunucusu Avustralyalı filozof Peter Singer’in gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarla Vegan Topluluğu ulusal görünürlük kazanmıştır. 1977’de Kuzey Amerika’da Vejetaryen Derneği yerel olarak ilk kez 1 Kasım’da Dünya Vegan/Vejetaryen Günü’nü kutlanmış ve 1978 yılında Uluslararası Vejetaryen Birliği 1 Kasım tarihini resmi olarak kabul etmiş böylece tüm dünyada kutlanmasını başlatmıştır. 20. yüzyıl ortalarında gerçekleşen toplumsal örgütlenmeler veganizmin geniş kitlelere yayılmasını sağlamıştır. Örgütlü bir hareket olarak ortaya çıkan veganizm insanlar tarafından hayvanların sömürülmesine, istismar edilmesine karşı duran ideoloji olarak varlığını ortaya koymuştur.³⁵ Donald Watson’a göre ise veganlık; “hayvanlar âlemine dair sömürü ve zulmün tüm biçimlerini dışlamanın ve yaşamı gözetmenin yoludur. Et, balık, kümes hayvanı, yumurta, bal, hayvansal süt ve türevlerini dışlayıp bitkiler âleminin ürünleriyle yaşamayı ve tamamen ya da kısmen hayvanlardan üretilen tüm ticari malların alternatiflerini kullanmak şeklinde pratiğe dökülmesi.” olarak tanımlamıştır.³⁶

Vejetaryenler ve veganlar dünyanın her yerinde birbirleriyle sürekli iletişim halindedirler. İnanırları yaşam felsefesini diğer insanlara öğretmek ve kendilerince yanlış buldukları yaşam biçiminden diğer insanları da kurtarmak için aktif bir şekilde çalışmalarını sürdürmektedirler.³⁷

c. Türkiye’de Veganlık

Günümüzde vegan yaşam tarzını benimseyenlerin tam sayısı kesin olarak belirli olmasa da son yıllarda veganlığa olan ilginin arttığı gerçektir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de veganların tam sayısı net olmamasına rağmen yapılan araştırmalar özellikle büyük şehirlerde vegan bireylerin arttığını göstermektedir. Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde sadece vegan ürünlerle hizmet veren marketlerin, restoranların ve cafelerin açılması bu durumu doğrular niteliktedir.³⁸

Türkiye’de veganlığın öncüleri denilince akla gelen ilk isim Zülal Kalkandelen’dir. Zülal Kalkandelen Türkiye’de veganlığı ilk tercih eden kişilerdendir. Zülal Kalkandelen veganlığı bir özgürleşme hareketi olarak ifade eder ve şu şekilde tanımlar; “Veganizm, hayvanların da duyarlı canlılar olduğu gerçeğinden hareketle, hayvanlara uygulanan meta statüsünü reddederek, sömürüye maruz kalmadan yaşamalarını savunan bir özgürleştirme hareketidir.”³⁹

³⁵Özkorul, a.g.e., s. 44

³⁶ Güler, Çağlayan, a.g.e. s. 290.

³⁷ Özkuş, a.g.e., s. 17

³⁸ Zeynep Serap Tekten Aksürmeli, Hayati Beşirli, “Vegan Kimliğin Oluşumu: Vegan Olmak ve Vegan Kalmak”, *Dergipark*, 2019, s. 224

³⁹ Zülal Kalkandelen, *Vegan Devrimi ve Hayvan Özgürlüğü*, İstanbul, Kült Yayınları, 2018, s. 23.

Türkiye’de veganlığın resmi örgütlenmesi 2012 yılında kurulan Türkiye Vegan Derneği ile başlamıştır.⁴⁰ Veganlıkla ilgili Türkiye’de yazılan ilk kitap 2013 yılında Zülal Kalkandelen ve Can Başkent’in yazdığı ‘Veganizm: Ahlakı, Siyaseti ve Mücadelesi’⁴¹ isimli eserdir. Bu eser, veganlığın ne olduğunu ve neden tercih edilmesi gerektiğini söyleşi ile ele almaktadır. Türkiye’de veganlıkla ilgili çalışmaları her geçen gün daha da ilerlemektedir. Fakat Türkiye’de yaşayan bireylerin yemek kültürlerinin hayvansal gıda ağırlıklı olması veganlığı kabulü zor bir beslenme tarzı olarak düşünülmesine yol açmaktadır.

Günümüzde Türkiye’de şu an veganların sayısına dair kesin bir veri olmasa da, Türkiye vejetaryen nüfusun en çok artış gösterdiği ülkeler arasında yedinci sırada yer almaktadır. Türkiye’de özellikle son yıllarda veganlık giderek yaygınlık kazansa da hala azınlık bir grup olarak değerlendirilmektedir. Dünyada ise vejeteryan ve veganların toplam sayısı yaklaşık 375 milyon olarak hesaplanmaktadır.⁴²

Dünya Vejetaryenler Günü 2010 yılında Vejetaryenler Kulübü aracılığıyla ilk olarak 2010 yılında kutlanmaya başlanmıştır. Ekim ayı ‘Dünya Vejetaryen ve Vegan Ayı’ olarak kabul edilmiştir. Türkiye’de 3 Mart 2012 tarihinde vejetaryenleri ve veganları tek çatı altında toparlayan Türkiye Vejetaryenler ve Veganlar Derneği (TVD) kurulmuştur. Ayrıca TVD, Avrupa hayvan hakları ve vejetaryenlik haber ajansının Türkiye temsilcisidir.⁴³

Türkiye nüfusunun büyük bir çoğunluğu Müslüman olmasından dolayı veganlığa karşı mesafeli duran insanlar da oldukça fazladır. Müslümanların çoğunlukta olması vegan-müslüman kimlik eleştirisini de beraberinde getirmiştir. Veganların İslam’daki helal ve haramlardan farklı beslenme yasakları getirmesi her zaman İslam ve veganlık bir arada olabilir mi sorusunu akıllara getirmiştir. Bu konuda sosyal medya platformlarında da uzun tartışmalar yaşanmış, bazıları veganlığın İslam’a aykırı bir akım olduğunu savunurken bazıları İslami öğretileri referans alarak hem vegan hem Müslüman olarak yaşanabileceğini, bunun bir tezat olmadığını savunmuşlardır.

Sosyal medyada vegan etik felsefesini açıklayan veya eleştiren paylaşımlar da bulunmaktadır. Veganlığı açıklayan paylaşımlar genellikle, veganlığın tüm canlıların yaşam hakkına saygı duyma ve hayvansal ürünler tüketmeyerek canlıları koruma esasına dayalı bir felsefe olduğunu vurgulamakta aynı zamanda vegan beslenmenin sağlık açısından gerekli olduğunu ifade etmektedirler. Bazıları ise

⁴⁰ <https://tvd.org.tr/>.

⁴¹ Zülal Kalkandelen, Can Başkent, *Veganizm: Ahlakı, Siyaseti ve Mücadelesi*, İstanbul: Propaganda Yayınları, 2013.

⁴² Özkul, a.g.e., s. 17.

⁴³ Öztürk, a.g.e., s. 11.

vegan beslenme tarzının sağlıklı olduğunu söyleyenleri eleştirerek veganlığın üst sınıfa özgü, farklı, proteinin olmadığı ama pahalı ürünler tüketme kültürü olarak değerlendirilmektedir.⁴⁴

Vegan beslenme tarzını benimseyen bireyler vegan aktivizmi için bir araya gelerek piknik, kamp ve festival gibi etkinlikler düzenlemektedirler. Genellikle sosyal medyada etkileşime geçerek etkinlikler düzenleyen bireyler vegan aktivizmi içinde sosyal medyayı oldukça yoğun şekilde kullanmaktadırlar. Vegan besinlerin içerikleri, veganlık ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişki, sağlıklı yaşam için vegan beslenmenin gerekliliği gibi konularda çeşitli görseller ve videolar paylaşmaktadırlar. Veganlara karşıt görüş olarak ortaya çıkan naveganlar ise vegan beslenmenin sağlığa zararlarının olduğunu, insanların yaratılış gereği omnivor yani hepçil olduğunu, veganlığın uç ve marjinal bir yaşam tarzı olduğunu belirten paylaşımlar yapmaktadırlar. Din-veganlık arasındaki çelişkileri, veganların hayvansal ürünlerin taklidi olan vegan ürünler üretmesi hususunda eleştiren hepçiller de vardır. Veganlığa tepkisel olmayan ancak veganlığı da benimsemeyenler ise vegan etik tutumunun gerekliliğini ifade etse de Türkiye’de kültürel yapı ve çevre baskısı nedeniyle veganlığın sosyal ilişkilerde zorluklar yaratacağını aynı zamanda vegan gıdaların ulaşılması zor ve pahalı gıdalar olmasından dolayı vegan yaşamın zor olduğunu belirtmektedirler. Vegan etik tutumunu benimseyenlerin hayvansal gıdalardaki besinlere hayvanları istismar etmeden ulaşmanın alternatif yollarını aradıklarını ifade ettikleri ancak tarımda ve gıda üretiminde var olan ekolojik yıkımın ve emek sömürsünün vurgulanması gerektiği noktasında veganları eleştirenler de vardır.⁴⁵

2.Veganlığın Yaygınlaşması ve Vegan Aktivizmi

Vegan aktivizmi⁴⁶ içerisinde yer alıp almama kararı veganlar arasında bir farklılığa işaret etmektedir. Vegan olma kararı alan tüm bireyler toplumsal harekete ve aktivizme dâhil olma kararı almış sayılmamaktadır. Bireyler isterlerse vegan olarak hayatlarını sürdürebilir ancak hiçbir şekilde aktivizm yapmayabilirler. Aktivizme dahil olma kararı alan veganlar genellikle vegan bilincin yayılmasını istedikleri için çeşitli alanlarda aktivizm yapmaktadırlar.

Günümüzde veganlar, veganlığı yaygınlaştırma amacıyla pek çok etkinlikler, yürüyüşler, eylemler vb. faaliyetler düzenledikleri gibi sosyal medyayı da çok etkin bir şekilde kullanmaktadırlar. Sosyal medya son dönemlerde kolektif eylemler için çok önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Sosyal

⁴⁴ Evrim Yılmaz- Evrim Çağın Polat, "Vegan: Veganizm Üzerine Twitter Sosyal Ağ Analizi", *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2023, s. 67.

⁴⁵Yılmaz - Polat, a.g.e., s. 77.

⁴⁶Aktivizm: Toplumsal değişme ya da politik değişiklik meydana getirmek için kasıtlı bir biçimde yapılan eylem. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Aktivizm>

medya aktivizmi veya dijital aktivizm olarak isimlendirilen bu aktivizm toplumu yönlendirmede önemli rol oynamaktadır.

Sosyal medyada veganlığı artırma amaçlı paylaşımlar yapan doktorlar, diyetisyenler, veterinerler her geçen gün artmaktadır. Bu meslek grupları daha çok veganlığın insan sağlığı üzerindeki faydalarına ve veganlıkla birlikte hayvanların zarar görmekten, öldürülmekten kurtulacağına dair paylaşımlar yapmaktadırlar. Bunun yanı sıra Youtube'da, Instagram'da ve Twitter'da aktivizm olarak değerlendirilebileceğimiz hayvansal içerikli ürenlere alternatif olan vegan ürünleri tanıtan, vegan ürünlerin ve vegan restoranların nerelerde bulunabileceğine dair bilgiler veren, vegan yemek tarifleri paylaşan pek çok hesapta bulunmaktadır. Bu hesaplar veganlığın zor bir yaşam şekli olmadığını savunarak veganlığın tüm canlılar için olumlu etkileri olan bir yaşam tarzı olduğunu ifade eden paylaşımlarda yapmaktadırlar.

Yapılan araştırmalar vegan bireylerin çoğunluğunun sosyal medyada veganlığın etik veya çevreyi korumaya yönelik kaygılardan ziyade vegan beslenmenin sağlık üzerindeki pozitif etkileri üzerine daha fazla paylaşım yaptıklarını göstermektedir.⁴⁷

Instagram'da haftanın bir günü et yememeyi teşvik eden 'Etsiz Pazartesi Hareketi' #meatlessmonday etiketiyle 1 milyona yakın kullanıcı tarafından destek bulmuş, yine Instagram'da #vegan etiketiyle 93 milyon civarı, #govegan etiketiyle 10 milyon civarı ve #veganism etiketiyle yaklaşık 7 milyon paylaşım yapılmıştır.

Son yıllarda vegan yaşam tarzını benimseyen bireylerin artmasından dolayı üreticiler vegan ürünler üretme noktasında yarışır hale gelmiştir. Büyük markalar, zincir marketler, fast food firmaları tüketiciye vegan seçenekler sunmaya başlamışlardır. Artık süt, peynir, et gibi hayvansal ürünlerin alternatiflerine ulaşmak eskiye göre çok daha kolaydır. Hatta günümüzde sadece vegan ürünler satan firmalar da bulunmaktadır. Sadece gıda ürünlerinde değil ayakkabı, çanta gibi pek çok ürün çeşitinde de vegan etiketini görebilmekteyiz. 'Vegan Tekstil', 'Vegan Sanat', 'Vegan Moda' gibi tabirlere artık çoğu kişi aşına hale gelmiştir. Veganlar temelinde endüstriyel üretime kapitalizme boyun eğmeme adına mesafeli dursalar da vegan ürünlerin hayat şartlarını kolaylaştırdığını kabul ederler. Fakat şartlar uygun olduğu müddetçe endüstriyel olmayan ürünleri tercih ederler.

Veganizm 20. Yüzyılda sisteme karşı bir hareket olarak başlamıştır. Son yirmi yılda ise hızla yayılan bir hareket haline gelmiştir. Veganizmi diğer hareketlerden ayıran en önemli husus, hareketi

⁴⁷ Yılmaz, Evrim-Polat, Evrim Çağın, "Vegan: Veganizm Üzerine Twitter Sosyal Ağ Analizi", *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2023,s.s. 48-82.

destekleyen kişilerin hareketin öznesi olmamasıdır. Veganizm hareketinin öznesi hayvanlardır. Vegan hareketi diğer siyasi hareketler gibi sınıf odaklı bir hareket değildir. Vegan aktivizminin katılımcıları kendileri için değil başkaları yani hayvanlar için, hayvanların korunması ve insanlar tarafından hiçbir şekilde zarar görmemesi için mücadele verir. Ayrıca veganlık hayvanlar üzerinde test edilen ürünleri kullanmama, belirli bir diyeti uygulama gibi gündelik pratikleri içerdiği için de diğer hak temelli hareketlerden ayrılmıştır.⁴⁸ Türkiye’de vegan kimlikler politik, apolitik ve sünni veganlık olarak üç ana hat üzerinde oluşum gösterir. Ancak her vegan bireyin kendine has bir kimliği olduğunu düşünenler de vardır.⁴⁹

Vegan etik tutumunu benimseyen bireylerin çoğu veganlığı benimsemeye ekolojik sebeplerin en önemli motivasyon kaynaklarından biri olduğunu dile getirmektedirler. Bu açıdan bakıldığında çevreci aktivizm ve veganizm’in aynı doğrultuda paralellik gösterdikleri açıkça görülmektedir. Atmosfere salınan sera gazları nedeniyle küresel ısınmanın artması, biyoçeşitliliğin yok olması gibi ekolojik problemler hem veganların hemde çevreci aktivistlerin ortak meselelerindedir. Veganlara göre yağmur ormanlarının yok edilmesi, su ve hava kirliliği, okyanuslardaki canlı çeşitliliğinin azalması, küresel ısınma gibi gezegenimizde meydana gelen olumsuz durumların sebeplerinden biri de hayvan endüstrisi ve hayvansal gıda tüketimidir.⁵⁰ Ekolojik vegan etik tutumunu benimseyen kişiler hayvan endüstrisinin, hayvanlara yem üretimi için iklim değişikliğine sebep olduğunu ve bu durumun tüm canlıların yaşamını tehdit ettiğinden dolayı endişe duyduklarını söylemektedirler. Bu endişelere bağlı olarak bazı veganlar ekolojik/çevresel nedenlerin motivasyon kaynakları olduğunu dile getirmektedirler.

Veganların sayısının tüm dünyada artış göstermesi vegan etik tutumunun çok yaygınlaşması veganlığı alt kültür olma halinden ana akım hale getirmiştir. Veganların kendilerini vegan kimliği ile tanımlamaları bu kimlik çatısı altında bir araya gelmelerini ve vegan kimliği altında aidiyetlik oluşturmalarını mümkün kılmaktadır. Veganlığı anlatan konferanslara katılmaları, vegan mağaza ve marketlerden alışveriş yapmaları, vegan kafelerde vakit geçirmeleri, vegan arkadaşlar edinmeleri, sadece vegan olanlarla flört etmeyi tercih etmeleri ve en mühimi bir araya gelerek veganlık lehine eylemler ve aktivistlik yapmaları vegan bireylerin bu kimlik altında toplanmalarına olanak sağlamaktadır.⁵¹

⁴⁸ Ahmet Tunç, "Vegan Identities and the Vegan Moment in Turkey", 2023, s. 6

⁴⁹ Tunç, a.g.e., s. 98

⁵⁰ Özkorul, a.g.e., s. 47

⁵¹ Özkorul, a.g.e., s. 51

Vegan bireyler kendilerini vegan kimliği ile tanıtmalarının aksine hepçil bir toplumda yaşamaları, kültürel ve dini esaslara bağlı olarak hepçilliği benimseyen insanlarla bir arada olmaları sebebiyle sosyal ilişkilerinde ve gruba aidiyetlik hususunda bazı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Toplum içindeki veganlığa yönelik olumsuz söylemler, aile içinde ve arkadaş ortamlarında dışlanma veganların karşı karşıya kaldıkları yaygın tepkilerdir. Bu durum onların vegan kimlikten vazgeçerek karnist (hepçil beslenme) düzene geri dönmeleri için baskı altında kalmalarına sebep olmaktadır. Toplum içinde alay edilmeleri, veganlıkla ilgili kötü şakalara maruz kalmaları onları toplumun onayladığı karnist düzene geri döndürmeye bir baskı niteliğinde değerlendirilebilir. Veganlar çevreyi korumaya yönelik düşüncelerini ifade ettiklerinde, türçülük karşıtı söylemlerde bulduklarında, hayvanların endüstriyel ortamlarda istismara uğradıkları gibi görüşlerini dile getirdiklerinde çoğu zaman aşırı ve uç bir düşünceye sahip olmakla suçlanmışlardır. Karnist inanç sistemini benimseyen bir toplumda veganlığı tercih ettikleri için bireyler marjinal olarak kabul edilmişlerdir. Vegan grupları da marjinal gruplar olarak görmüşlerdir. Bu nedenle aile içinde ya da yakın çevreleriyle olan sosyal ilişkilerinde gerginlik yaşayan, bazı zorluklarla mücadele etmek zorunda kalan veganlar karmaşık bir dikotominin içine girmişlerdir. Buna bağlı olarak depresyon, geleceğe karşı umutsuz ve kaygılı olma gibi sorunlarla karşı karşıya gelmişlerdir. Neticede vegan kimliğine sahip olmak bazı bireylerin sosyal ilişkilerini ve duygu durumlarını olumsuz yönde etkilemektedir.⁵²

Genel olarak baktığımızda ise artık günümüzde insanlar hayvansal ürün tüketiminde geçmişe göre daha bilinçli hale gelmişlerdir. Bu konuda fazlaca makale, belgesel vs. yayınlanması bireylerin hayvanların sömürülmesi ve istismara uğramasını sorgulamaya başlamalarında etkili olmuştur. Ancak yapılan araştırmalar tüm dünyada öldürülen hayvan sayısının her geçen gün arttığını göstermektedir. Genel olarak bireylerin bilinçlenmesi veganizmin gelişmesini sağlasada veganizmi benimseyenlerin sayısı yavaş bir şekilde artış göstermektedir. Bu nedenle veganizm davasının çok ilerleyemediği için veganların bu durumu kendilerine bir özeleştiri olarak kabul ettikleri görülmektedir.⁵³

Veganlar, karnizm savunucularına sağlıklı bir şekilde hayatlarını devam ettirdiklerini, hiçbir şeyden mahrum olmadan hayatlarını sürdürebildiklerini, hayvansal içerikli ürünler tüketmeye asla geçmeyeceklerini sıklıkla vurgularlar. Kendilerini her zaman hisleri olan, acı çekebilen hayvanların yararına hareket eden kişiler olarak tanımlarlar.

⁵² Özkorul, a.g.e., s. 52

⁵³ Bahar Bulut, "Kitap Değerlendirmesi: Veganizm", *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)*, 2023, s.146

Veganlar hayvan sömürsüne dikkat çekmek amacıyla pek çok alanda farklı çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Karnist hegemonyaya karşı veganizmi güçlendirmek için bazen bireysel bazende grup halinde yoğun çaba göstermektedirler. Hayvan haklarını savunan sivil toplum kuruluşlarına bağış yapmak, çeşitli kamu kuruluşu ve iş yerlerinde vegan yemek seçeneklerinin sunulması için imza toplamak, hayvan haklarını savunmaya yönelik broşürler dağıtmak, mezbahaların önünde nöbet tutup eylem yaparak medyanın dikkatini çekmeye çalışmak, hayvansal içerikli ürünlerin muadillerini üretip reklamını yapmak, sahipsiz sokak hayvanlarına yardım etmek, hayvanlar üzerinde yapılan deneyleri protesto etmek bu faaliyetlerden bazılarıdır.⁵⁴

Son olarak tüm bu aktivizm hareketinin karşılığında dünya nüfusunda veganların sayısına bakacak olursak son yıllarda yapılan araştırmalar dünya çapında veganların sayısının yaklaşık 80 milyona ulaştığını göstermektedir. 2014 yılından 2020 yılına kadar Yunanistan'da yüzde 590, Hollanda'da yüzde 645, Türkiye'de yüzde 395 oranında artış olduğu tespit edilmiştir. İçinde Türkiye'nin de bulunduğu 14 Avrupa ülkesinde vegan ürün pazarını inceleyen V-Label ve FMCG Gurus'un araştırmaları insanların hangi motivasyonlarla hangi ürünleri tercih ettiğine yönelik bilgiler sunmaktadır.⁵⁵

Vegan hareketin feminizm, Lgbt+ gibi birçok farklı toplumsal hareketle dayanışma içinde olduğu açıkça gözlemlenmektedir. Özellikle Türkiye'de bu hareketlerin karşılıklı olarak birbirine destek vermeleri önemli görülmektedir. Bu hareketlerin nüfusunun Türkiye'de düşük olmasından dolayı marjinal hareketler olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Ancak birçok vegan birey diğer ideolojilerin veganlığı kendi politik mesajlarını duyurmak için araç olarak kullanmalarını da doğru bulmamaktadırlar. Hayvan haklarının önüne geçen her türlü söylemi kabul etmemekle birlikte diğer gruplarla birlikte hareket edildiğinde de vegan hareketin ikincil değil birincil pozisyonda olması gerektiğini düşünmektedirler.⁵⁶

Carol J. Adams 'Etin Cinsel Politikası' adlı kitabında erkeklik ile et tüketimi arasında bağ kurulduğunu ifade etmektedir. 1990'lı yıllarda kadınların daha yüksek oranda veganlığa veya vejetaryenliğe geçiş yaptığı ancak günümüzde yapılan araştırmaların sonuçlarına bakıldığında cinsiyetin artık hayvansal gıdalardan vazgeçmek için eskisi gibi belirleyici bir etken olmadığı

⁵⁴ Bulut, a.g.e., s. 155

⁵⁵ yesilgazete.org, "2022 gıda pazarı araştırması: Vegan ve Vejetaryen Beslenme Alışkanlığı Yükseliyor", s. 649, 26.12.2022

⁵⁶ Zeynep Serap Tekten Sürmeli, Hayati Beşirli, "Vegan Kimliğin Oluşumu: Vegan Olmak ve Vegan Kalmak", *Dergipark*, 2019, s. 238

görülmektedir. Günümüzde artık vegan veya vejetaryenliği tercih eden kişilerin eğitim seviyesi, gelir düzeyi gibi farklı etmenler rol oynamaktadır.⁵⁷

Karnist düzen içerisinde hayvan yeme inancının ortaya konulması ve erkekliğin hayvansal tüketim üzerinden ortaya konulması ataerkil toplumlar içerisinde et yemenin cinsiyetin ve toplumsal sınıfın göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Ataerkil toplumlarda et tüketimi cinsiyetle ilişkili görülmüştür çünkü kadınlar daha nahif olmalarından dolayı bitkilerle ve doğayla erkekler ise güçlü olmalarından dolayı hayvanlarla özdeşleştirilmiştir. Et tüketimi erkeksi, sebze tüketimi ise kadınlara yakışan bir davranış olarak görülmektedir. Etin güç ve iktidarı ifade etmesi gibi, bitki ve sebze kelimesi kadınların edilgenliğiyle eşanlamlıymış gibi kullanılmaktadır. Çünkü kadınların erkeklere göre daha uysal olduğu düşünülmektedir. Bu düşünce tarzı et yemeyi reddeden erkeklerin ise kadınsı olmaları ile damgalanmalarına neden olmuştur. Adams'ın vejetaryenlik, cinsiyetçilik ve feminizm arasındaki ilişkiye vurgu yapması türçülük ve cinsiyetçiliğin paralel kurgular olduğunda ortaya koymuştur. Besinleri, uysal duygusal dışılık, güçlü otoriter erillik ilişkisinde kategorize eden bakış açısı bu kesişimselliği taşımaktadır. İnsanın çevre ile olan ilişkisinin nasıl olacağına ilişkin yaklaşımı kimlik kesişiminde belirleyici olmaktadır.⁵⁸

Kadınların çevresel farkındalığının, çevreci seçimler yapmaya yönelmelerinin özellikle çocuk sahibi olduktan sonra annelik duygusundan dolayı daha da arttığı gözlemlenmektedir.⁵⁹ Aynı zamanda et yemenin cinsiyetle ilişkili görülmesinin bir diğer faktöründe et yemenin yiğitlik olarak algılanmasıdır. Yemek kitaplarında babalar gününde et yemeği tarifleri yer alırken anneler gününde çay saati tariflerinin yer almasının sebebinin de bundan kaynaklı olduğu düşünülmüştür.⁶⁰

Vegan kimliğinin baş kaldırı olarak nitelendirildiği bir başka kimlik ise 'ırkçılık' karşıtlığıdır. On dokuzuncu yy. da ten rengine göre üstünlük ortaya konulmuştur. Beyazların daha üstün olduğu düşüncesini savunanlar aynı zamanda et tüketiminin de üstünlük göstergesi olduğunu ortaya koymaktadırlar. Patates tüketen İrlandalıların ve pirinç tüketen Hinduların, et tüketen İngilizler tarafından sömürge altına alınması, yönetilmesi, et tüketiminin iktidar ve güç sahibi olma ile bağdaştırılması buna örnektir. Bununla birlikte ırkçılık ve türçülük aynı zeminde buluşmaktadır. Irkçılık kendi ırkını ön planda tutup diğer ırkları ötekileştirmek, türçülük de kendi türünü ön planda tutarak diğer türleri dışlamak, ötekileştirmektir. Toplum içerisinde ötekileştirilen bireylerin kent

⁵⁷ Bulut, a.g.e., s.152

⁵⁸ Tekten Sürmeli, Beşirli, a.g.e., s. 227

⁵⁹Serap Çabuk, Duygu Gür, "Yeni Dönem Annelik: Ekolojik Anne Olma Yolunda Kadınların Değişen Tüketim Davranışları", Erciyes Üniversitesi, 2020, s.178

⁶⁰ Derya Eren, "Vegan Aktivizmin Kadına Bakışına Dair", KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 2017,s. 194

içerisinde belirli yerlerde gettolaşması haklı çıkarılamayacağı gibi, insan faaliyetleri sonucu hayvanların acı çekmesi, istismar edilmesi ve öldürülmesinin de haklı çıkarılamayacağı ırkçılık karşıtlığı ve veganizm kimliklerinin aynı ekseninde buluşmasını sağlamaktadır. Neticede vegan kimliği benimsemiş pek çok birey ötekileştirilmiş pek çok toplumsal problemin savunucuları da olmuşlardır. Bu bireyler gündelik yaşamı, karşı duruş sergiledikleri ideolojiye karşı mücadele alanı olarak görmektedirler.⁶¹

Hayvanların mülk statüsünden çıkarılmasını isteyen, her türlü köleliği ortadan kaldırmayı hedefleyen abolistyonist vegan hareket de vegan hareket içerisinde ‘kesişimsellik’ konusunda en gelişkin cevapları sunan fraksiyon olarak nitelendirilebilir. Abolistyonist veganlar tüm kölelik biçimlerine karşı çıkararak vegan hareketin türçülükle birlikte ırkçılık, cinsiyetçilik, heteroseksizm, engellilere yönelik ayrımcılık, yaşa dayalı ayrımcılık ve sınıfsal ayrımcılık dâhil olmak üzere insanlara yönelik tüm ayrımcılık biçimlerini reddettiklerini ifade ederler. Bundan dolayı kesişimsellik kavramı vegan hareket içerisinde özellikle abolistyonist veganlar için oldukça önemlidir. Bundan kaynaklı olarak veganlık ve cinsel kimlik, veganlık ve politik kimlik veya başka kolektif kimliklerin veganlık ile ortaya konulduğunu görebiliriz.⁶²

3.Din-Veganlık ilişkisi

Veganlık yaşamın yalnızca beslenmeyle ilgili kısmıyla kalmayıp her türlü tüketim tercihiyle alakalı olduğundan hayatın birçok alanıyla temas halindedir. Bu alanlardan birisi de din kurumudur. Dinlerin hayvanların ve hayvansal ürünlerin tüketimiyle, hayvanlardan bazı alanlarda gücünden vs. yararlanılmasıyla ve beslenmeyle ilgili emir ve yasakları, bazı dini ritüel ve ibadetleri din-veganlık ilişkisini incelemeyi gerekli kılmaktadır.

Birçok din insanı yaratılmış varlıkların hepsinin en üstünü olarak gördüğü için vegan bakış açısıyla örtüşmemektedir. Her ne kadar hayvanların korunması, zarar verilmemesi gibi öğretiler pek çok dinde yer alsada kutsal metinlerde hayvan tüketimi ve hayvansal ürünlerin kullanımına dair ifadelerin yer alması veganlık ve dini karşı karşıya getirmiştir. Pek çok dinde hayvanların kurban edilmesi gibi ritüellerin yer almasından dolayı hayvan haklarının korunmadığı düşünülmektedir. Kurumsal dinlerin insan dışındaki diğer canlıların haklarını gasbettiğini düşünen kişiler din dışı maneviyata ve seküler ahlaka yönelmeye başlamışlardır.⁶³

⁶¹ Özkorul, a.g.e., s. 54

⁶² Tekten-Aksürmeli, Z., Beşirli, H., a.g.e., s. 228

⁶³ Eren, a.g.e., s. 54

Hayati Beşirli din ve beslenme ilişkisini şu şekilde ifade etmektedir; “İnanç ve beslenme ilişkisi kültürel olarak beslenme alışkanlıklarının farklılaşmasında etkili olan faktörlerdendir. Beslenme alışkanlıklarının oluşmasında dinin yasakladığı şeylerden uzak durulması, onayladıklarının tüketilmesi söz konusudur. Bazen bu durum farklı dinlere mensup grupların birbirlerine antipati ya da yakınlık duymasına sebep olabilir. Hiç et yemeyen bir Hintli, et yemenin helal olduğunu kabul eden bir Müslümandan kendini ayırır.”⁶⁴

Dinler insanların hayvanlara karşı davranışlarının belirlenmesinde önemli etkiye sahiptir. Dünya üzerinde mensupları bulunan dinlere baktığımızda İslamiyet, Hıristiyanlık, Yahudilik gibi dinlerde kurban kesme, et yeme gibi dini ritüeller vardır ancak Budizm, Hinduizm, Caynizm gibi dinlerde canlılara, insan dışı hayvanlara saygı göstermek büyük önem taşır hatta bazı hayvanlara kutsiyet atfedilir. Hinduizmde ineğin kutsal sayılması gibi. Bu sebeple Budizm, Hinduizm gibi Uzak Doğu dinleri olarak adlandırdığımız dinlerde veganlık ve vejetaryenlik ön plandadır.⁶⁵ Ancak hayvanların özgürleşmesi, zarar görmemesi belirli bir dini inanca sahip olan ya da olmayan tüm insanların ortak ahlaki ilkesi olarak görülen meselelerdendir.

Din sadece hangi hayvanın etinin yenilip hangisinin etinin yenilemeyeceği meselesiyle değil, o hayvanın kesilmesi, pişirilmesi gibi sofraya konulana kadar her aşamasında uyulması gereken kurallar ortaya koyar. Din-Veganlık ilişkisini daha iyi anlayabilmemiz için her bir dinin ayrı ayrı hayvanlar ve hayvan hakları konusundaki ilkelerini, hayvanların etinin ve diğer ürünlerinin tüketilmesi konusundaki hükümlerini incelemek gereklidir.

3.a.İlkel Kabile Dinlerinde Beslenme ve Veganlık İlişkisi

İlkel kabile yaşantısında din; sosyal, ekonomik, politik hayatın tüm alanlarında etkisini gösterir. İlkel dinlerde insanlar kendi benliğini ve çevresini dini esas alarak anlamlandırır. Din onlar için pek çok alanda olduğu gibi beslenme tercihlerinde de önemli bir role sahiptir.

İlkel kabile hayatını incelediğimizde bu kabilelere mensup kişilerin en değerli varlıklarının besinler olduğunu görürüz. İlkel kabile mensubu kişiler tanrılarıyla dua ve kurbanla iletişim kurabileceklerine inanırlar. Dua ederken de kurbanı yer vererek dua ederler. “Ey beni dünyada bırakan şey kurban sunmaya geliyorum sana” gibi ifadelerle kurbanı verdikleri önemi gösterirler. Tanrılardan bir şey istediklerinde kendilerince değerli gördükleri içki, meyve-sebze, yemek veya bir hayvanı adak olarak sunarlar. Ancak sadece tanrıdan bir şey istediklerinde değil bazen tanrıya şükür içinde adaklar

⁶⁴ Hayati Beşirli “Yemek, Kültür ve Kimlik”, *Millî Folklor Dergisi*, Ankara, 2010, s.s.159-169

⁶⁵ Öztürk, a.g.e., s.60

adalar. Böyle yaptıklarında tanrının üstünlüğünü ve kendi acizyetlerini kabul ettiklerini de göstermiş olduklarını düşünürler.⁶⁶ Adadıkları kurbanları tanrıyla bir bağ kurma aracı olarak görürler. Tanrıların bu kurban edilen besinlerle beslendiği inancıda ilkel kabile dinlerinde vardır. Yine ürün hasatında topladıkları ilk ürünü veya ava çıktıklarında ilk avladıkları hayvanı tanrının hakkı olarak görüp tanrıya adayarak tanrıdan bolluk bereket isterler. Rahipleri tanrıdan sonra adadıkları yiyeceklerin tadıcıları olarak görürler.⁶⁷

3.b.Hint Dinlerinde Beslenme ve Veganlık İlişkisi

3.b.1.Hinduizm ve Veganlık

Hinduizm inancına sahip kişilerin (hinduların) çoğu bağlı oldukları ‘Ahimsa’ ilkesi gereği vejetaryen beslenmektedir. Ahimsa; Uzak Doğu Dinlerinin hayvanlara zarar vermeme, şiddetsizlik ilkesine verilen isimdir.⁶⁸ Hinduizm, vejetaryen beslenme tarzını Hindulara bir öğreti olarak sunmaktadır. Onlar için ahlaka uygun bir hayat yaşamak isteyen kişinin vejetaryen beslenmesi gereklidir. Hindu Lider Mahatma Gandhi vejetaryenliğin insan için en doğru beslenme şekli olduğuna inandığı için hayatı boyunca ahimsa ilkesini benimsemiş ve hep vejetaryen beslenmiştir. Vejetaryen beslenme Gandhi ile hem ahlaki hem de politik bir kimlik kazanmıştır. Bu kimliği yaşadığı her yere götürüp sürdürme amacıyla Hinduizm’de ‘Hindu Praman’ adıyla bir vejetaryen gıda sertifikası geliştirilmiştir. Bu sertifikaya göre meyve, sebze ve tahıl gibi bitkisel ürünler, inek ve keçiden elde edilen süt ve süt ürünleri vejetaryen gıdalar olarak kabul edilmiştir. Hindu Praman et ve et ürünlerine tamamiyle karşı çıkar. Bununla birlikte bu serifika hayvanlardan ürün elde etmek için onlara zarar verilmesine de karşıdır. Bu nedenle böyle bir uygulama neticesinde üretilen ürünlere de izin vermez. Hindu Praman Hindistan dışında İngiltere, Amerika ve Kanada’da işlemektedir.”⁶⁹

Hinduizm’de beslenme kültürüne baktığımızda önemli bir husus ta ineğin kutsal sayılmasıdır. Gandhi’nin ineği kutsal olarak kabul etmesi de Hinduizm’de korunmuştur. Birçok siyasal, sosyal tartışmaya sebep olan bu konu ekonomiyi ve devlet politikasını dahi etkileyen önemli bir faktördür.⁷⁰ Hinduizm’de inek kutsal sayıldığı için etinin yenilmesi kesinlikle yasaktır. Ancak öldürülmesi ve yenilmesi yasak olan inekten elde edilen süt, kaymak, tereyağı, idrar ve gübrenin kullanılmasına ve

⁶⁶ Hayati Beşirli, “Yemek, Kültür ve Kimlik”, *Milli Folklor Dergisi*, Ankara, 2010, Sayı: 87, s. 165

⁶⁷ Özkul, a.g.e., s. 27

⁶⁸ Galip Atasagun “jainizm”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, s. 291

⁶⁹ Özkul, a.g.e., s. 34

⁷⁰ Tadeusz Margul, “Hint İnek Tapımının Bugünkü Durumu”, çev. Ali İhsan Yitik, Aynur Yıldız, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, sayı: 2, ss. 302-303

tüketilmesine izin verilmiş hatta bu 5 ürün Hindistan ekonomisinde her zaman önemli bir yere sahip olmuştur.⁷¹

Hindular vejetaryen beslenmenin yanı sıra yemeklerin yanında en iyi içeceği su olarak görürler ve suyun ayakta içilmesini tavsiye ederler. Çünkü onlara göre alt kastlarda bulunan birisi suya dokunarak suyu kirletmiş olabilir bu nedenle su ayakta içilirse vücuttan atılımı daha kolay olur diye düşünmektedirler.

Hinduizm, bireyin yaşamında her alanda etkisini gösteren bir dindir. Hindular Tanrılarla bağ kurmada gıda ve beslenmeye çok önem verirler ve bunu göstermek içinde oruç ve kurban ibadetlerini büyük bir ihtimamla yerine getirirler. Oruç ve kurban ibadeti onların dünya ve ahirette mutluluğa ulaşmalarında vesile olarak görülür.

Kurban ibadeti Hinduizm'in kutsal metinlerinde önemle bahsedilen bir dini ritüeldir. Hinduizmde günlük ibadet olarak kurban kesilebilir, kurban ibadetinin belirli bir zamanı yoktur. Hinduizmde sadece kan akıtılarak hayvanlar kurban edilmez. Bazen meyve, çiçek ya da herhangi bir bitki kurban olarak sunulabilir. Hatta gün geçtikçe daha çok çiçek, tütsü gibi şeyler kanlı kurbanların yerini almış ve heykellere bunları sunarak dindarlıklarını göstermeye çalışmışlardır. Hindular kurban ibadetiyle tanrının öfkesini geçirebileceklerine veya isteklerinin yerine geleceğine de inanırlar.⁷²

Özetle, Hinduizm'in beslenme anlayışında vejetaryenlik hâkimdir ve vejetaryenlik ahimsa ilkesi gereği dinî bir yükümlülük olarak kabul edilmektedir. Fakat yine de Hinduizm'de tek tip bir vejetaryen beslenme şeklinin olduğunu söyleyemeyiz. Hinduizm inancına sahip insanların nüfusunun çok oluşu ve yaşadıkları coğrafyaların oldukça farklı oluşu hinduların beslenme farklılıklarının olmasına neden olmuştur.

3.b.2. Budizm ve Veganlık

Budizm'de de Hinduizm'de olduğu gibi ahimsa ilkesi benimsenmiş bu nedenle beslenme tarzlarında vejetaryenlik hâkim olmuştur. Buda, her zaman dünyevi zevklerden uzak durulması gerektiğini, insanın kişisel gayret ve çabayla kurtuluşa ereceğini vurgulamıştır. Bu nedenle tanrılar için kanlı kurbanlar kesilmesine karşı çıkmıştır.

Budizm'deki tenasüh inancına göre hayvanların daha önceki yaşamlarında insan olabileceğine bu nedenle tüm canlıların birbirinin akrabası olduğuna ve hiçbir canlıyı incitmemek gerektiğine inanılır. Ayrıca tenasüh inancından dolayı insan olarak yaşayan birisi hayvanlara eziyet ederse sonraki

⁷¹ Özkul, a.g.e., s. 36

⁷² Özkul, a.g.e., s.35

yaşamında hayvan olarak dünyaya gelir diye kabul ederler. Budizm çiftçiliğe izin verir fakat balıkçılık, avcılık, kasaplık gibi meslekleri kötü olarak görür ve insanları vejetaryenliğe yönlendirir.⁷³

Budizm inancını benimseyenler et yemedikleri için kasaplıkta yapmazlar. Aynı zamanda avcılık yapmazlar, balık tutmazlar, ateş etmezler ve kanlı sporlarla ilgilenmezler bunları yapmayı günah sayarlar. Hatta bazı Budist tarikatları bunu daha da ileri götürür süt içmeyi ve yumurta yemeyi de yasaklarlar. Budizm'e benzer vegan/vejetaryen kurallar Maniheizm'de de vardır. Maniheizm'de ele, dile ve gönle sahip çıkma prensibi olan üç mühür anlayışı mevcuttur. Ağzın mührü kötü söz söylememeyi, et yememeyi ve içki içmemeyi, elin mührü hiçbir canlıyı öldürmemeyi ve hiçbir bitkiye zarar vermemeyi ve son olarak gönlün mührü ise evlilikten ve cinsellikten uzak durmayı vurgulamaktadır.⁷⁴

Budizm'in ritüellerinden olan yoganın en temel ilkesi de hiçbir canlıya zarar vermeme anlamına gelen ahimsa ilkesidir. Bu sebeptendir ki veganlık ve yoga birbirinin öğretilerini destekler. Ahimsa ilkesi gereği Budizm'de hiç alkol tüketmemek ve hiçbir canlıyı öldürmemek esası olduğundan vejetaryen beslenme benimsenmiştir. Ancak günümüzde Budizm çok farklı ülkelere ve kültürlere yayıldığı için tek bir beslenme tarzı yoktur diyebiliriz.⁷⁵

3.b.3. Caynizm ve Veganlık

Caynizm Budizm gibi Hinduizm'den ayrılmış bir dini oluşumdur. Caynizm ateist yani tanrı tanımaz dinlerden birisi olarak kabul edilir. Caynizm'e göre yaratıcı ve yaratılan diye bir şey yoktur. Dünyanın başlangıcı ve sonu yoktur. Evrenin içindeki ruhlar sonsuzdur bu nedenle yaratıcıya ihtiyaç yoktur. Kozmik düzen kendi kendini sonsuz şekilde var edebilmektedir.⁷⁶

Caynizm'de ahimsa ilkesi katı bir şekilde uygulandığı için Hinduizm'deki kanlı kurban törenlerine ve kast sistemine karşı çıkarlar. Özgürlük ilkesini ve insanların eşitliğini vurguladıkları için insanların birlikte yemek yemelerini isterler. Bu nedenle kast sistemine aykırı hareket ederler.⁷⁷

Caynizm'de hiçbir canlıya zarar vermeyerek Ahimsa ilkesi katı bir şekilde uygulanmasına rağmen kendilerine karşı işkence denilebilecek şekilde uygulamaları vardır.

⁷³ Özkul, a.g.e., s. 37

⁷⁴ Oguz, a.g.e., s. 32

⁷⁵ Özkul, a.g.e., s. 38

⁷⁶ Osman Cılacı, "Günümüz Dünya Dinleri", Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 176

⁷⁷ Galip Atasagun, "Jainizm", Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Konya, 2006, Cilt: 21, Sayı: 21, s. 268

Ahimsa ilkesine oldukça bağı olan Caynistler canlıları sahip oldukları duyu organlarına göre sınıflandırmışlardır. Bu sıralamanın en altında sadece dokunma duyusu olan bitkiler bulunur. Büyük küçük tüm canlılar bu sınıflandırmaya tabidir. Ahimsa yani şiddetsizlik ilkesini çiğnemek on sekiz büyük günahın en kötü olanı kabul edilir. Bu nedenle daha az canlı tüketmek için vejetaryen beslenmeyi tercih ederler. Bu beslenme şekli içeriğinde pek çok kuralı da barındırır. Örneğin; Kök sebzeleri yemeyi cinayet kabul ederler. Kan rengindeki bitkilerin ruhu kirleteceğine inanırlar.

Sonuç olarak vejetaryen ve vegan beslenme şekline en yakın olan din Caynizm'dir diyebiliriz.

3.b.4.Sihizm ve Veganlık ilişkisi

Sihizm, 15. yüzyılın sonlarında Hindistan'ın Pencap bölgesinde protest bir din olarak Hinduizm'den ayrılmıştır. Hinduizm'deki kast sistemine, Brahmanlar'ın aşırı giden uygulamalarına ve politeist ve putperest anlayışına karşı oldukları için Hinduizm'den ayrılmıştır. Sihizm Guru Nanak tarafından yerli Hindu düşüncesi ile İslam'ın tek tanrı inancını içinde barındıran eşitlikçi bir dini inanç olarak kurulmuştur. Sihizm'in ortaya çıkmasında Guru Nanak'ın yanı sıra dokuz manevi rehber daha vardır. Bu dinin beslenme ile ilgili kendine has kesin kuralları yoktur. Kurban, oruç gibi ibadetler bu dinde yoktur. Fakat sadaka kültürü gelişmiştir. Bu nedenle Bir Sih mal varlığının onda birini din kardeşlerine dağıtmakla yükümlüdür.⁷⁸

3.c.Uzakdoğu Asya Dinlerinde Beslenme ve Veganlık ilişkisi

3.c.1.Taoizm ve Veganlık

Taoizm M.Ö. VI. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen, kendisiyle ilgili çok fazla bilgi bulunmayan Lao-Tzu (M.Ö. 604-531) tarafından kurulmuş bir dindir. Taoizm, "yol" anlamına gelen "Tao" kavramı üzerine kurulmuştur. Taoizm, Konfüçyanizm ile Çin toplumsal hayatının her alanına 2000 yıldan fazla bir süredir etki eden ve şekillendiren iki büyük yerel dini-felsefi sistemden biridir. Ortaya çıkışında eski Çin Şamancılığı'yla bağlantısı olan Taoizm, doğayla uyum halinde yaşamayı, müdahalelerden uzak sade bir yaşamı tercih etmeyi savunan bir dini inanç ve düşünce sistemidir.

Taoist ahlak anlayışına göre Tao ile birleşip mutlak bir sükûnet ve rahatlık içinde uzun bir yaşam sürdürebilmek için dünya nimetlerinden, dünyalık arzu ve isteklerden uzak kalmak gerekir. Taoist beslenmeyle ilgili kurallar da bu ahlaki anlayışı esas alarak şekillenir. Sığır ve domuza sahip olmamak, tahıl ve bakliyatları ateşe atmamak, gün içinde herhangi bir baharatı diğerlerinden çok yememek, değerli kaplarda ve yalnız başına yemek yememek gibi kurallar bu anlayıştan kaynaklı meydana gelmiştir. Taoizm'e göre insan zevk için değil ihtiyaç için beslenmelidir.

⁷⁸ Özkul, a.g.e., s. 43

Monastik geleneğe göre Tanrılar insan vücudunda var oldukları ve et kokusundan rahatsız oldukları için et yemek kötü olarak kabul edilmiş, hatta yasaklanmıştır. Bu nedenle monastik geleneğe sahip olan Taoistler et yemezler. Aynı zamanda Taoizm'in erken döneminde tanrıları rahatsız ettiği düşüncesiyle kanlı kurbanların yasaklanmış olduğu da düşünülür. Taoistler çiğ besinler yerine hafif pişmiş besinleri tercih ederler. Çiğ gıdaların kişiye fazla enerji vermediğini ve sindirimini zor olduğunu düşünürler. Onlar için tahıllar da uzak durulması gereken gıdalardandır. Tahılların iç organları tıkadığı ve vücutta var olduğuna inanılan üç solucanı besleyerek bireyin yaşam gücünü tükettiği fikrini benimserler. Bununla birlikte soğan ve sarımsağın da nefesin kötü kokmasına sebep olduğunu bunun da kişi üzerinde olumsuz kirletici etkiler oluşturduğunu düşünürler.⁷⁹

3.c.2.Konfüçyanizm ve Veganlık

Konfüçyanizm, Çin'in yerli ve milli dinlerinden birisidir. Konfüçyanizm, büyük filozof Konfüçyüs'ten (MÖ. 551-479) ismini alan siyasi, dini, ahlaki vb. konuların hepsini içine alan bir inanç ve sisteme verilen isimdir.

Konfüçyanizme göre yiyecekler ve arkadaşlar hayatın ayrılmaz parçalarıdır. Bunlar olmadan yaşanan bir hayat eksiktir. Bu nedenle Konfüçyüs'ün öğretilerinin Çin yemek kültürüne etkisi büyüktür. Konfüçyüs, gurme olarak kabul edilir ve yeme içme konusunda oldukça titiz davranır. Konfüçyüs, yemek hazırlığında hijyene çok önem verirdi, yalnızca yemek saatlerinde yemek yer ve çok yemezdi, yemek saatlerinde ve yatarken hiç konuşmazdı. Aynı zamanda dengeli ve ölçülü beslenmeyle birlikte yemeklerin pişirilmesi ve hazırlanışıyla ilgili de pek çok hüküm ortaya koymuştur. Bozulmuş veya kötü kokan balık, pirinç gibi yiyecekleri asla yemezdi. Eti sınırlı miktarda yer, kurutulmuş eti hiç tüketmezdi. Şarabı ise istediği zaman içer fakat aşırıya kaçmazdı. Taze ve mevsiminde yetişen ürünleri yer, eti üç gün saklamazdı. Prensın kurban törenini uyguladığında, bir gece önce alınan eti kullanmazdı. Konfüçyüs'e göre ölçülü ve dengeli bir beslenmenin pirinç, et ve sebzelerden oluşması gerekirdi.

Konfüçyüs'ün beslenme ile ilgili öğretileri bugün hala Çin'in beslenme şeklinin temellerini oluşturur. Bunun en önemli sebeplerinden biri lezzetli olmasının yanı sıra sağlıklı olduğunun düşünülmesidir. Bu nedenle günümüzde sadece Çin'de değil dünyada birçok ülkede bu beslenme anlayışı benimsenmiştir. Pirinç bu beslenmenin başrolüdür ve oran olarak en büyük paya sahip olmalıdır. Etin besleyiciliğinin yanında sindirimi ise zor olduğu için daha az tüketilmelidir. Sebzeler besleyici ek gıdalardır. Ancak pirinç ve etin yerini almamalıdır.

⁷⁹ Özkul, a.g.e., s. 46

Sonuç olarak diyebiliriz ki Konfüçyanizm, sağlıklı, dengeli ve temiz beslenmeyi öğütleyen bir dindir fakat vejetaryen beslenmeyi öğütleyen bir dini sistem değildir. Bu inancıya göre et, balık tüketmek serbesttir. Önemli olan besinlerin ne olduğu değil onların nasıl hazırlandığıdır. Çok yemekten kaçınılmasını savunan bu sistemde sebzeler ara öğün ve besleyici ek gıdalar olarak görülmüştür.

3.c.3. Şintoizm ve Veganlık

Şintoizm, Japonya'nın milli ve yerli dinidir.⁸⁰ Şintoizm'de beslenme şekillerini belirleyen en önemli husus ülkenin coğrafi konumudur. Japonya, bir adalar ülkesi olduğu için tarım arazileri sınırlıdır ve etrafı denizlerle çevrili olduğu için öğünlerinde çoğunlukla sebze, pirinç ve deniz mahsülleri tüketirler. Şintoizm'e göre ölçülü ve sade bir beslenme doğru olanıdır. Bunun yanında coğrafi şartlarda beslenme alışkanlıklarını etkilediği için Japon mutfağı kendine has bir vejetaryen beslenme şekline bürünmüştür.⁸¹

3.d.İlahi Dinlerde Beslenme ve Veganlık

Vejetaryenlik ve veganlığı semavi dinler açısından incelediğimizde, üç semavi dinin de (yahudilik, hristiyanlık, İslam), hepçil beslenmeyi uygun karşıladığını görürüz. Ancak buna rağmen vejetaryen/vegan hareket ilk olarak batı ülkelerinde Yahudi, Hristiyan ve Müslüman nüfusunun çoğunluk olduğu yerlerde ortaya çıkmıştır. Bunun en büyük sebeplerinden biri batı ülkelerinde yaşayan insanların endüstriyel üretime karşı çıkmalarından kaynaklanmaktadır.

3.d.1. Yahudilik ve Veganlık

Yahudilerin beslenme kuralları yemeğin tüm aşamalarını kapsayacak şekilde belirlenmiştir. Bu kuralların hepsinin genel adı “uygun olma” anlamında İbranice bir kelime olan “kaşrut”tur. Bu kelimedenden türetilen “kaşer” veya “koşer” helâl yiyecek anlamına gelir. Yahudi kurallarına göre bu terim uygun görülen ve uygun şartlarda hazırlanan besinlerin tümünü kapsamaktadır. Kaşer olan besinlerle ilgili kurallar genel sınırlarıyla Tevrat'ta, detaylı olarak Talmud'ta yer alır. Bu beslenme kurallarına uyan bir Yahudi, kutsallık basamaklarını çıkar ve hayatın mutlak kaynağı olan Tanrıyla kenetlenir, bunun sonucundada Yahudi milletin kutsal misyonunu yerine getirmiş sayılır. Yahudi bir birey bulunduğu her yerde bu kurallara uygun beslenmek zorundadır. Bu nedendir ki birçok ülkede seri üretim halindeki ürünlerin üzerinde kaşer olduğu anlaşılacak bir sembol mutlaka yer alır. Oteller, havayolu şirketleri, restoranlar kaşer sertifikalı gıdalar servis eder. Yahudi bir birey, Tanrı'ya bağlılığını Tanrı'nın emrettiği beslenme kurallarına bağlı kalarak ispatlamak zorundadır.

⁸⁰ Halil İbrahim Şenavcu, “Şintoizm'deki Tanrı İnancının Japon Sosyal Yaşamına Etkisi”, *Dergipark*, İzmir, 2022, s. 75

⁸¹ Özkul, a.g.e., s. 52

Tevrat'ta yenilmesine izin verilen hayvanlarla ilgili hükümler dataylı bir şekilde anlatılmıştır. Özetle söyleyecek olursak Tevrat'a göre geviş getirmeyen ve çift (yarık) tırnaklı olmayan hayvanlar ve onlardan elde edilen tüm besinlerin yenmesi ve kullanılması yasaklanmıştır. Tevrat'a göre bu hayvanlar pis sayılmıştır ve haramdır. Yine Tevrat'ın bir bölümünde deve, domuz, tavşan, yaban faresi gibi hayvanların da haram sayıldığına dair ifadeler yer almaktadır.

Yasak olmayan, eti yenilebilen hayvanların kaşer sayılabilmesi için de bazı kesim şartları vardır. Silahla avlanarak ya da şartlara uygun olmadan kesilen hayvanın eti yenilemez. Kaşer şartlarını taşıyan bir hayvan mutlaka "şohet" adı verilen bir uzman tarafından kesilmelidir. Şohet sıradan bir kasap değil, hayvanın kesimiyle ilgili tüm bilgiye sahip ve kesimde dikkat edilmesi gereken şehita kurallarına da haiz olmak zorundadır. Şohet bu bilgilere sahip olsa bile yetkili bir hahambaşı veya Bet-Din'in onayı olmadan da kesim yapamaz. Şohet kesimden önce ve kesimden sonra hayvanları kontrol eder. Kaşer olduğuna emin olduğu hayvanları kesim için seçer, kesimden sonra da iç organlarını inceler ve bir hastalık tespit ederse bu et kaşer sayılmaz ve yenilmez. Şohetin kullanacağı bıçağı bileme usulü dahi kutsal kitaplarında anlatılmıştır. Yahudilerin beslenme geleneğindeki diğer önemli konu da et ve süt ürünlerini birlikte tüketilmenin yasak olmasıdır. Aynı anda tüketilmesi yasak olan bu iki gıdanın aynı anda bir kapta pişirilmeside uygun görülmez.

Yahudilik'te deniz hayvanları ile ilgili hükümlere baktığımızda ise deniz ve akarsularda yaşayan pullu ve yüzgeçli canlılara izin verilmiş kaşer kabul edilmiştir ve kesilme şartı aranmamıştır. Kırmızı ette olan yasak deniz ürünlerinde yoktur, balık eti süt ile tüketilebilir, aynı kapta karıştırılıp pişirilebilir.

Yahudi bayramı Roş-Aşana İbrani takvimine göre dini yılbaşı olarak yahudilerce kutlanır. Yahudi inancına göre bu gün dünyanın da yaratılma günüdür ve her insanın bir yıllık kaderinin bu günde yazıldığına inanılır. Bu özel günün kutlamaların hallot denilen iki bütün beyaz somun ekmek ve şarap eşliğinde yapılan Kiduş duası ile başlaması gerekir. Bu bayramda gerçekleştirilen geleneklerden biri de bir yılın bal gibi tatlı geçmesi için ekmeği tuza değil bala batırarak yenmesidir. Roş Aşana sofraları zengin et yemekleriyle donatılır.

Tüm bu bilgiler ışığında Yahudi beslenme kültürünü ele aldığımızda Yahudiliğin vejetaryen bir din olmadığını söyleyebiliriz. Fakat Tevrat'ta insanoğlunun en başında vejetaryen olduğunu ve et yemenin yasak olduğunu savunan Yahudi vejetaryen grupları vardır. İnsanların ve hayvanların başta sadece bitkilerle beslendiğini, Nuh tufanından sonra zayıf düşen insanoğlunun bu durumundan ötürü et yemelerinin Tanrı tarafından serbest kılındığı görüşünü kabul ederler. Tanrının et yemeyi serbest

kılmasının yanında et yemeden de doyulabileceğini yine Tevrat'tan çıkarırlar. Vejetaryen beslenmenin sağlık açısından, hayvan hakları açısından ve çevre sorunları açısından uygun olduğu için dinen de tercih edilebilir olduğunu ifade ederler.⁸²

3.d.2.Hristiyanlık ve Veganlık

Hristiyanlık bugün 2 milyardan fazla mensubu bulunan dünyanın en büyük nüfuslu dinidir. Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam gibi kutsal kitabı olan, vahye dayalı dinlerdendir ve Filistin bölgesinde doğmuştur.

Hristiyanlığın beslenme öğretilerini incelediğimizde dini ritüeller dışında yemekle ilgili kesin emir ve yasaklar içermediğini görürüz. Hristiyan toplumlarda vejetaryen ve veganlığın her geçen gün artması beslenme ile ilgili kesin şartların olmamasının etkisidir. Hristiyanlıkta Tanrı'nın hayvanları insanların emrine verdiği, canlı ve cansız tüm varlıkların insanların ihtiyaçları için yaratıldığı, hayvanların duygularının ve ölümsüz ruhlarının olmadığı inancı vardır. Ekmek ve şarapla dini törenlerde kutlama yapmak, Noel'de hindi pişirerek kutlama sofrası kurmak gibi vejetaryen ve veganlığa aykırı olan ritüeller vardır. Hristiyan inancında hayvansal ürünler tüketmek gibi bir zorunluluk olmadığı gibi hayvansal ürün tüketmemekte yanlış bir davranış olarak görülmez.⁸³

3.d.3.İslamiyet ve Veganlık İlişkisi

İslam, kelime anlamı olarak, teslim olmak, boyun eğmek, kurtuluşa ermek manalarına gelir. Terim anlamı olarak ise; Allah tarafından, Cebrail meleği aracılığıyla, vahiy yoluyla Hz. Muhammed'e (sav) gönderilen ilahi dini kabul etmek ve Allah'a teslim olmaktır. İslam dinini Hz. Muhammed (sav) tebliğ etmiştir ve ilahi dinlerin sonuncusudur. İslam yalnızca bir topluluğa veya belirli bir coğrafyaya değil tüm insanlığa gönderilmiş ilahi bir dindir. İslam dinine inanan kişilere 'müslüman' veya 'müslim' denir.

İslamiyet çok hızlı yayılan dinlerdendir. Dünyada bir buçuk milyarı aşkın müslüman bulunmaktadır.⁸⁴ Günümüzde Asya, Balkanlar, Ortadoğu, Afrika gibi nüfusun yoğun olduğu bölgelerde çok sayıda müslüman vardır. Avrupa, Avustralya, Amerika gibi kıtalarda da milyonlarca müslüman olduğu bilinmektedir. Nüfusun yüzde doksandan fazlasının yani neredeyse tamamının müslüman olduğu ülkeler ise şunlardır; Türkiye, Suudi Arabistan, Afganistan, Fas, Libya, Tunus,

⁸² Özkul, a.g.e., s.60

⁸³ Özkul, a.g.e., s.65

⁸⁴ Mustafa Sinanoğlu "İslam", DİA, İstanbul, 2001, Cilt: 23, s. 350

Mısır, Somali, Irak, Cezayir. Dünyada hristiyanlıktan sonra en fazla mensubu bulunan din İslam dinidir.⁸⁵

İslam dinine göre, İslam tarihi ilk insan ve ilk peygamber Hz. Adem’le başlar. Bu durumda İslam dini insanlık tarihiyle eş zamanlı hem ilk hem de son din olarak bütün peygamberlerin tebliğ ettiği din olarak kabul edilir.⁸⁶ İslam dininin kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim’dir. Kur’an-ı Kerim vahiy yoluyla Allah tarafından yirmi üç yılda indirilmiştir. İslam dininde Kur’an-ı Kerim’den sonra başvurulan ikinci kaynak ise Kur’an-ı Kerim’i açıklayan ve Kur’an-ı Kerim’de yer almayan bazı hükümleri müstakil olarak ortaya koyan Hz. Muhammed (sav)’in sünnetidir.⁸⁷

İslam inancına göre bir kimsenin Müslüman sayılabilmesi için kalben iman etmesi gerekir. İslam’da altı iman esasının yanında müslüman bir kimsenin yapması gereken beş temel şart bulunmaktadır. İslam dininde hayatın tüm alanlarıyla ilgili dini hükümler bulunduğu gibi beslenmeyle ilgili de pek çok hüküm yer almaktadır.⁸⁸

İslam dinine göre ilahi hükümler İslam dininin gelişiyile tamamlanmıştır. Bu nedenle son ilahi din olarak kabul edilir.⁸⁹ Bununla birlikte Kur’an-ı Kerim’de Nahl Suresi 118. Ayette İslam dininde yasaklanan şeylerin daha önce Yahudilikte de yasaklandığı şu şekilde anlatılır; “Sana anlattığımız şeyleri daha önce yahudilere de haram kılmıştık. Biz onlara zulmetmedik fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.”⁹⁰ İtikadi konularda ilahi dinler arasındaki bu benzerlik, muamelat ile ilgili konularda da karşımıza çıkmaktadır. Bu benzerlik, insanlık tarihinin başlangıçtan bugüne aynı kaynağın emir ve yasaklarına muhatap olduğuna işaret etmektedir.⁹¹

İslam dininde beslenme ile ilgili kurallar helal ve haram kavramlarıyla belirlenmiştir. Helal, serbest olan, caiz ve izin verilen anlamlarına gelir. İslam dinine göre hakkında bir kısıtlama bulunmayan, yasak olduğuna dair bir delil olmayan yiyecekler helal kabul edilir. Kur’an-ı Kerim’de helal olan yiyecekler için ‘tayyib’ veya ‘tayyibat’ kelimesi kullanılır. Tayyib kelimesi güzel, temiz, helal,saf gibi anlamlara gelir. İslam dininde yenilmesi ve içilmesi yasak olan yiyecekler ise haram olarak tanımlanmıştır. Helâl olmayan, yasaklanan, menedilen anlamlarına gelen haram, dinen yapılması kesin ve bağlayıcı bir şekilde yasaklanan eylemleri ifade eder. Bu yasaklama, haram kadar

⁸⁵ Davut Dursun, “İslam”, DİA, İstanbul, 2001, Cilt: 23, s. 35.

⁸⁶ Ömer Faruk Harman, “İslam”, DİA, İstanbul, 2001, Cilt: 23, s. 3

⁸⁷ İbrahim Kâfi Dönmez, “Muhammed”, DİA, İstanbul, 2005, Cilt: 30, s. 442

⁸⁸ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yay., 1998, s. 197

⁸⁹ Hasan Tahsin Feyizli, “Feyzü’l Furkan”, Server Yay.,2024, s. 106, Maide 3

⁹⁰ Feyizli, a.g.e., s. 279, Nahl 118

⁹¹Mustafa Erdem, “İlahi Dinlerin Kutsal Kitaplarında Helâl ve Haram Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 37, Sayı: 1, 1997, s. 170

kesin olmayıp daha esnek ve yumuşak bir ifade ile ya da delil olarak daha zayıf bir kesinlik taşıyorsa buna “mekruh” denilir. Haram veya helâl olduğu kesin ve açık bir şekilde belirtilmemiş ve tüketimi konusunda şüpheler bulunan besinler de mekruh kabul edilmiştir. Kur’an’da haram yiyecek ve içecekler için ise tayyib kelimesinin zıttı olarak pis, murdar, kirli anlamlarına gelen “habîs” (ç. Habâis) kelimesi kullanılmıştır. Kur’an-ı Kerim’de ve hadislerde beslenme konusunda haram ve helâl olan yiyecek ve içeceklerin bir kısmının hükmü açıkça belirtilmiştir. Hakkında açıkça hüküm bulunmayan besinlerin helal ya da haram olmasının tespiti ise İslam alimlerince yapılmıştır. İslam dininde beslenmeyle ilgili kısıtlamalar sınırlıdır. Kur’an’da haram kılınan yiyecek içecekler bildirilmiş, bunların dışında kalanlar ise helal ve temiz olarak nitelendirilmiştir. Haram olarak bildirilen gıdalara hadislerde daha detaylı yer verilmiş ve haram olma gerekçeleri açıklanmıştır.

Hadislerde ise Hz. Peygamber, “Helâl, Allah’ın kendi kitabında helâl kıldığı şeylerdir. Haram da O’nun kendi kitabında haram kıldığı şeylerdir. Allah’ın susup da söz etmediği şeyler ise O’nun size bağışladığıdır”⁹² buyurmuştur. İslam alimlerinin çoğunluğu da bu hadisten hareketle, haklarında helâl ve haram olduğuna dair bir dinî hüküm bulunmayan yiyecek ve içeceklerin, “eşyada asıl olan ibâhadır” ilkesine dayanarak mübah olduklarını bildirmişlerdir. Fakat ayetlerde geçen ifadelerin yorumlanması ve hadis rivayetlerinin farklılığı, hakkında kesin hüküm bulunmayan besinlerin helâl ya da haram olması hususunda İslam mezhepleri arasında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kur’an-ı Kerim’de yiyecek ve içeceklerle ilgili haramlar net bir şekilde anlatılmıştır. “Ölmüş hayvan (leş), kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. İşte bütün bunlar fısk (Allah’a itaatten kopmak)tır. Bugün kafirler dininizden (onu yok etmekten) ümitlerini kestiler. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm’ı seçtim. Kim şiddetli açlık durumunda zorda kalır, günaha meyletmeksizin (haram etlerden) yerse şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”⁹³ Bu ayetlerde haram olduğu belirtilen yiyeceklerin yanı sıra alkollü içecekler de Kur’an’da haram kılınanlardandır. Tüm bu ayetlerdende anlaşılacağı gibi İslam’da beslenmeyle ilgili yasaklanan yiyecek ve içeceklerin sınırları kesin bir şekilde belirtilmiştir. Bu sınırları yalnızca zor durumda olan birinin esnetebileceği ve bu yasakları

⁹² Tirmizî, “Et’ime”, 60; İbn Mâce, “Et’ime”, 60; Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hâkim en-Nisâburî, el-Müstedrek ala’s-Sahihayn. Yüksel Çayiroğlu, “Helâl ve Haramlarla İlgili Kaide ve İlkeler”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2018, s. 603

⁹³ Feyizli, a.g.e., s. 106, Maide 3

çiğnemenin de Allah'a itaatten kopmak anlamına geldiği belirtilmiştir. Hadislerde alkollü içeceklerle ve yasaklanan yiyeceklerle ilgili daha detaylı pek çok hüküm yer alır. Bera b. Azib (ra)' dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte "Rasûlullah (s.a) Hayber günü evcil eşek etini, katır etini, vahşi hayvanlardan yan dişi olan her hayvanı, kuşlardan keskin öldürücü tırnağı olanların hepsini haram kıldı" buyurmuştur.⁹⁴ Bu hadislerde hayvanlar tek tek isimleriyle zikredilmemiş, genel özellikleri belirtilmiştir. Bu özellikleri taşıyan hayvanlar, aslan, leopar, çakal, kurt gibi parçalayıcı azı dişleri olan ölmüş veya canlı hayvan etiyle beslenen dört ayaklılar ve kartal, akbaba, atmaca, şahin, baykuş gibi keskin tırnağı olan kuşlardır. Haram olan hayvanların hangileri olduğu hususunda İslam mezhepleri arasında görüş ayrılıkları bulunduğu da olmuştur. İslam'da yenilmesi helâl olan hayvanların vücudunun bazı bölümlerini de yasaklanmıştır. Yenilmesi haram olan bölümler; erkeklik organı, dişilik organı, testis, kan, mesane, beze, öd ve hayvan canlıyken kesilen parçalardır.

İslam'a göre besinlerin kendisinin helâl olmasının yanı sıra bu besinlerin haram yollarla elde edilmemesi de beslenmeyle ilgili emirlerdendir. İslam dininde beslenme ahlaki temelleri ve kuralları da olan bir alandır. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde dengeli beslenme tavsiye edilmiş, ihtiyaçtan fazlasını yemek israf olarak isimlendirilmiştir. "Yiyin, için, fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez"⁹⁵ ayeti de israfın İslam dininde yasak olduğunu gösterir. İsrâf en genel tanımıyla "inanç, söz ve davranışta dinin, akıl veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmayı, özellikle mal veya imkânları meşrû olmayan amaçlar için saçıp savurmak"⁹⁶ olarak ifade edilir.

Hz. Peygamber'in hadislerinde de yeme içme adabıyla ilgili ayrı başlıklar açılmıştır. "Gümüş bardaktan içen, karnına cehennem ateşi dolduruyor demektir." , "Sizden kim bir şey yerse "Bismillah (Allah'ın adıyla)" desin." ve "Mü'min, bir mide için yer; kafir, yedi mide için yer" hadisleri, İslam'da beslenmenin ihtiyaçtan farklı birçok boyutuyla ele alındığını bize göstermektedir.

Yahudilik ve Hıristiyanlıkta alkol yasak olmamakla birlikte sarhoşluk hoş görülmez ancak İslam dininde alkol haram sayılmış ve yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde alkol "hamr" kelimesiyle ifade edilmiştir. Türkçede şarap veya içki kavramlarıyla anlatılan kavram alkollü içeceklerin hepsini kapsamaktadır. Kur'an-ı Kerim'de "Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: "Onlarda hem büyük günah hem de insanlar için (bazı zahiri) yararlar vardır. Ama günahları yararlarından büyüktür."⁹⁷ ve "Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız

⁹⁴ Buharî/humus: 20, megâzî: 38. Müslim/sayd: 23, 25, 27

⁹⁵ Feyizli, a.g.e., s. 145, en'am 141

⁹⁶ <https://islamansiklopedisi.org.tr/israf>

⁹⁷ Feyizli, a.g.e., s. 219, Bakara 219

durumu müstesna- cünüp iken yıkanınca kadar namaza yaklaşmayın.”⁹⁸ “Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.”⁹⁹ Alkollü içeceklerle alakalı ayetleri “Sarhoş edici her şey haramdır” , “Allah içkiye, onu dağıtana, içene, üzümünü sıkana, kendisi için sıkıtırana, taşıyana, kendisi için taşınana, satana, satın alana ve parasını yiyene lanet etsin.” “Gerçek şu ki üzümden şarap yapılır, baldan da şarap yapılır, kuru üzümde de şarap yapılır, buğdaydan da şarap yapılır, hurmadan da şarap yapılır ve ben sizlere sarhoşluk veren her şeyi yasaklıyorum.” “Rasûlullah (s.a), sarhoş eden ve uyuşukluk veren her şeyi yasakladı.” “Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır.” şeklindeki hadisler alkolle ilgili ayetleri detaylandırmış ve desteklemiştir. Yaşadığımız dönemde insan sağlığına ve topluma çok ciddi zarar veren birçok uyuşturucu madde türü ortaya çıkmıştır. Bu uyuşturucu türlerinin hepsi alkolle aynı hükme sahip olup haramdır.¹⁰⁰

İslam’da bitkisel besinlerin (meyve,sebze,tahıl vb) hepsi genel olarak helâl kabul edilmiştir ancak sarhoş edici, uyuşturucu maddeler ve insanın beden ve zihnine zarar verenler yasaklı ve haram olan bitkisel ürünlerdir. Kur’an’da, “Allah yeri yaratıklar için var etti. Orada meyve(ler) ve salkımlı hurma ağaçları vardır. Yapraklı taneler, hoş kokulu bitkiler vardır. O halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?” gibi birçok ayette bitkilerin insanların ve hayvanların yararlanması için olduğu belirtilmiştir.¹⁰¹ İslam dininde haram sayılan besinlerin yasaklanmalarındaki asıl sebep (illet) Allah’ın onları haram kılmasıdır. Yasaklanan besinlerin içinde zararlı bakteri, mineral veya diğer organizmaların bulunması asıl yasaklanma illeti değildir. Haram kılınan besinlerin oluşturabileceği her türlü zarar ve fayda illet değil hikmetler kategorisinde yer alır. Bu nedenle hikmet sayılabilecek bir zararın ortadan kaldırılmasıyla haram olan bir besin helâl olarak kabul edilemez.

İslam dininde dini bayramlarda, bazı ibadetlerde ve aşure günü gibi bazı özel günlerde beslenmeyle ilgili birçok esas yer alır. İlahi dinlerin hepsinde kurban ibadeti olduğu Kur’an-ı Kerim’de bildirilmiştir.¹⁰² Hz. Peygamber’in de kurban kesmenin önemi ve sevabıyla ilgili birçok hadisi rivayet edilmiştir. Peygamber’e farz olan kurbanın hükmü hanefi mezhebine göre vacip diğer üç mezhebe göre ise sünnettir. Ancak Kevser suresindeki dolaylı işaret haricinde hac dışında kurban ibadetinden Kur’an-ı Kerim’de bahsedilmez.

⁹⁸ Feyizli, a.g.e. s. 84, Nisa 43

⁹⁹ Feyizli, a.g.e. s. 122 , Maide 90

¹⁰⁰ Salim Özer, “İçkinin (Alkollü İçeceklerin) Yasaklanmasında Fukahanın Esas Aldığı”, *Dergipark*, Erciyes Üniv. İlahiyat Fak., Kayseri, 2010, s. 70

¹⁰¹ Feyizli, a.g.e., s. 530 , Rahman 12

¹⁰² Feyizli, a.g.e., s. 335, Hac 34

Müslümanlar günümüzde dünyanın her bölgesinde yaşamaktadırlar. Buldukları coğrafyada beslenme konusunda kullanacakları gıdaların helâl olmasına dikkat etmek zorundadırlar. Günümüzde gıda üretimi ve ticaretin küreselleşmesinden dolayı helâl gıda daha fazla önem kazanmıştır. Müslümanların helal gıda ihtiyaçlarını çözmek adına uluslararası bir takım yeni adımlar atılmıştır. Bu yeni gelişmeler sonucunda Yahudilikte bulunan koşer etiketi gibi İslam'da da "helâl gıda sertifikası" oluşturulmuştur. Bu sertifikayı uluslararası düzeyde veren firmalar olduğu gibi sadece ülke çapında sertifika veren firmalar da vardır. Hammaddeden üretime, çiftlikten sofraya ulaşıncaya kadar her adımının uzmanlar tarafından denetlendiği bir sistem olan helâl gıda sertifikasyonu bugün büyük bir pazar haline gelmiştir. Pazarın büyüklüğünün farkında olan uluslararası markalardan da bu sertifikaya sahip olanlar vardır ve sayıları da her geçen gün hızlı bir şekilde artmaktadır. Günümüzde İslami gıda sektörü küresel gıda sektörünün %16'sını oluşturmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de ki ayetleri ve hadisleri incelediğimizde İslam dininin vejetaryen ve vegan bir din olmadığı açıktır. Dünyada şu an mensubu bulunan dinleri incelediğimizde vegan ve vejetaryenliğe en uzak olan dinin de İslam olduğunu söyleyebiliriz. İslam dini hayvansal gıda tüketmeyi emretmez fakat bazı hususlara dikkat edilerek tüketilmesine izin verir. Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim'de Muhammed Suresi 15. ayette süt, bal gibi besinlerden cennet nimeti olarak bahsedilir ve vegan beslenmeye aykırı olan bu hayvansal kaynaklı besinlerin tüketilmesinin dinen sakıncası olmadığı görülür.¹⁰³ Fakat İslam tarihinin ilk dönemlerinden itibaren müslümanlar arasında vejetaryen beslenenlerin olduğu bilinmektedir. Rabia el-Adeviyye gibi tasavvuf ehli kimselerin kulluklarının bir göstergesi olarak hayvansal gıda tüketmekten uzak durması buna örnektir.¹⁰⁴

Geçmişten günümüze müslümanlar arasında çeşitli sebeplerle vejetaryen veya vegan beslenmeyi seçen insanlar hep vardır. Bu kimseler kendilerine has yorumlamalarla İslam ve vegan veya vejetaryenliği bir arada yaşama yolunu bulmuşlardır.¹⁰⁵

Semavi dinlerde hayvansal gıdalarla beslenmek genel itibariyle serbest olsa da bu dinlere mensup çeşitli gruplar, cemaatler ve tarikatler arasından vejetaryen/vegan beslenme tarzını benimsemiş olanlar vardır. Bu durumun İslam dinindeki tek örneği tasavvufi gelenek içerisinde yer alan 'Etyemez Kalenderileri'dir. Etyemez Kalenderileri et yemenin insanın huyunu kötüleştirdiğine, kalbini katılaştırdığına inanırlar. Et yememenin yanı sıra vegan beslenmeyi de benimsemişler ve Antik Yunan'daki Kinik okuluna benzer şekilde; beslenme, barınma ve temizlik gibi temel ihtiyaçları

¹⁰³ Feyizli, a.g.e., s. 507,

¹⁰⁴ Özkul, a.g.e., s.74

¹⁰⁵ Özkul, a.g.e., s.75

gidermeye karşı aldıkları olumsuz tavırlarından kaynaklanan, halk tarafından radikal görülen kafayı traş etme, çıplak ve kirli dolaşma gibi uygulamaları nedeniyle çoğunlukla hoş karşılanmamışlardır. Bu nedenle uyguladıkları bu pratiklerin varlığını kalıcı bir şekilde sürdüremedikleri görülür.¹⁰⁶

Etyemez tarikatının isminin eski Türk inançları ve Hint-İran mistisizminden etkilenecek ortaya çıkan Kalenderi akımıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Yerleşimci Etyemez dervişleri beraberindeki konar-göçerlerle birlikte Bozok, Ankara, Sivas, Kastamonu, Kütahya ve Samsun'daki köyleri kurmuşlardır. Onlar sadece Anadolu kırsalıyla sınırlı kalmamışlar Zağra, Kızıl Ağaç Yenicesi ve İstanbul'da da zaviye kurmuşlardır. Bu bilgilerden hareketle, Anadolu'da Türkmenler arasında yoğun bir şekilde faaliyet gösteren dervişler arasında Kalenderîlerin bir kolu olan Etyemezleri de saymak gerekir.¹⁰⁷

4.İslam'da Hayvan Hakları

İnsanlık tarihinin en başında insanlar ve hayvanlar aynı dünyayı paylaşan ve birbirlerini tamamlayan canlı türleri olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Hayvan hakları meselesinin yaşadığımız modern çağda çok sık gündeme gelmesi geçmiş dönemlerde yaşayan insanların hayvan haklarını ihlal ettikleri anlamına gelmiyor. Çok eski çağlardan beri insanı hayvandan ayıran en temel özelliğin akıl olduğu vurgusu dile getirilmiştir. Bu da insanın diğer tüm canlılardan üstün olduğu düşüncesini hâkim kılmıştır. Fakat insanın akıl sahibi olması ve diğer canlılardan üstün kabul edilmesi İslam dininde insanın diğer canlılara istediği gibi davranabileceği anlamına gelmez. Aksine İslam dinine göre Allah diğer canlıları insanlara emanet olarak vermiş ve canlılara zarar vermeyi, eziyet ve işkencelere maruz bırakmayı haram kılmıştır. Nitekim İslam dinindeki hac ve umre ibadetinde ihramlı kişinin canlılara ufacak bir zarar vermesi bile yasaklanmıştır.¹⁰⁸

İslam dini hayvanlara karşı uygulanan gerek fiziki gerekse manevi eziyeti ve işkenceyi haram kılmıştır. Hayvanların yüzüne vurularak dövülmesi, canlı hayvanların hedef alınarak atış yapılması, yüzlerine dövme yapılması, dövüştürmek için kızıştırılmaları ve kulaklarından çekilmesi gibi davranışlar, hadislerde işkence olarak kabul edilmiş ve yasaklanmıştır.¹⁰⁹ Yine Osmanlı döneminde yük hayvanlarına yüklenen şeylerin ağırlığına sınır getirildiğine dair belgelere rastlanılmaktadır. Aynı

¹⁰⁶ Oguz, a.g.e., s. 18

¹⁰⁷ Oguz, a.g.e., s. 39

¹⁰⁸ Salim Ögüt, "İhram," TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihram>.

¹⁰⁹ Adnan Koşum, *İslam Hukukunda Hayvan Hakları*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018, s.s.141-142

şekilde 1800 yılında yazılan bir fermanla atların cuma günü ve ikinci vaktinden sonra çalıştırılması, nalsız gezdirilmesi yasaklanmış, semerlerinin yeni olması gerektiği gibi kararlar alınmıştır.¹¹⁰

Ayrıca Osmanlı döneminde bazı hayvanların ihtiyaçlarının giderilmesi için vakıflar kurulması da yaygın bir uygulamadır. Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)'de hayvanların aç bırakılmaması, eziyet edilmemesi, zarar verip acı çektirilmemesi için pek çok uyarıda bulunmuştur.

5.Doğa ve İnsan İlişkisi Açısından Veganlık

Doğa-İnsan ilişkisi pek çok alanda irdelenen bir dikotomi olarak varlığını sürekli korumuştur. Bireylerin ve toplulukların doğayı ve hayvanları nasıl anlamlandırdıkları beslenme alışkanlıklarını da doğrudan etkiler. Doğa-insan dikotomisinde filozoflar ve düşünürler fikir olarak ikiye ayrılmıştır. İnsan merkezli antroposentrik anlayış doğanın tüm unsurlarının insan için var olduğu fikrini benimsediği için çevre sorunlarının artmasının sebebi olarak görülmektedir.¹¹¹ İnsan merkezli yaklaşımda, doğaya hükmetme hakkını dini unsurlara dayandıran görüşler oldukça fazladır. İnsan merkezli yaklaşıma yönelik eleştiriler, insanın sınırsız değerinde olduğunun varsayılmasına ve her ne pahasına olursa olsun insanın mutluluğunun hedeflenmesinin yanlışlığına dikkat çekmektedir. İnsanı belirleyici gören antroposentrik yaklaşıma karşı olarak diğer canlıların da haklarının olduğu düşüncesine dayanan canlı merkezci (biosentrik) yaklaşım ise “sadece insan” tezine karşı çıkar. Canlı merkezci yaklaşım diğer canlı türlerini de “insanlarla aynı ve eşit haklara sahip” oldukları düşüncesini savunur. Üçüncü yaklaşım ise çevre merkezci (ekosentrik) yaklaşım, canlı merkezci bakış açısına “cansız çevre” öğelerini de ilave eder. Çevrecilik açısından göz ardı edilmiş olan ekosistemdeki canlı olmayan fiziksel ve kimyasal unsurların da etik olarak bir değerinin olduğu gösterilmeye çalışılır. İnsan merkezli bakış açısının ötesine geçilmesi beslenme ve tüketim alışkanlıklarına da etki etmiştir. Vegan beslenme seçimleri insan merkezli bakış açısının dışına çıkılmasının neticesidir.¹¹²

Bireylerin vejetaryen beslenmeyi seçmesindeki motivasyonlar, doğa merkezli (ekosentrik) ve insan merkezli (antroposentrik) olmak üzere iki temel yaklaşım altında ele alınabilir. Ekosentrik yaklaşımda farklı vejetaryen çeşitleri, hayvan hakları için endişe, et endüstrisinin neden olduğu çevresel zararlar, dünyadaki kıtlık sorununa çözüm bulma düşüncesi gibi motivasyonlar söz konusudur. Antroposentrik yaklaşımda ise bireylerin sağlık endişeleri, kilo endişeleri, hayvansal gıdadan tikslenme gibi duyuşsal nedenler, konformizm ve ekonomik nedenler gibi nedenlerden

¹¹⁰ Sadık Albayrak, “*Orijinal Belge Işığında Eski İstanbul’da Sosyal Hayat ve Çevre*”, İstanbul: İğdaş, 1997, s.62.

¹¹¹ Özkorul, a.g.e., s. 13

¹¹² Tekten-Aksürmeli, Z., Beşirli, H., a.g.e s. 227

bahsedilebilir.¹¹³ Veganlığı ele alırken insan ve doğa ilişkisinin sorgulanmasına ve etik kaygılar sebebiyle beslenme tarzlarının şekillenmesine dair açıklamalar önem kazanmaktadır.¹¹⁴

Günümüzde dünyada yaşanan ve önlem alınmazsa ileride daha büyük tehlikeler oluşturacak gibi görünen pek çok olay doğa-insan ilişkisini daha çok gündeme getirmektedir. “Dünya sıcaklık derecesinin her geçen gün tehlikeli bir boyuta ulaşması, yok olan türler, tahrip edilen ormanlar, önlenemez doğal afetler, iklim değişiklikleri vs. ekolojik krizin ayak sesleri olarak yaklaşmaktadır. Adım adım yaklaşan ekolojik krizin boyutları görünürlük kazandıkça ulus devletler politik doğrultuda kararlar almak ve yasa çıkartmak zorunluluğu içerisine girmektedirler. Alınan politik önlemler dikkate alındığında ise ulus devletlerin kapitalist dünya düzenine zarar vermeyecek doğrultuda yasalar ortaya koyması göze çarpmaktadır. Kapitalist düzen doğayı, insanı, emeği sömüren ve sadece kendi çıkarları doğrultusunda tüketimi vurgulamanın yanı sıra doğayı metalaştırarak tüketmektedir. Ulus ötesi şirketlerin doğaya tahribatları karşısında devletlerin yaptırımlarının cüzi miktarda kalması ciddi yaptırımlar uygulanmaması ve gerekli yasaların ortaya konulmamasına bağlı olarak şirketler doğaya ve insanlığa verdikleri zararları kendi kazançları pahasına göz ardı etmektedirler. Fosil yakıtların kullanım oranlarının gelişmiş ülkelerde daha fazla olması, fosil yakıtların maliyetinin ucuz olması gibi hususlar ve bunların yanı sıra şirketlerin kar oranlarını artırmasına bağlı olarak vazgeçilemez kaynaklar haline gelmişlerdir. Ucuz bitkisel yağ üretimi şirketler için cazip görülmekte ancak bitkisel yağ olan palm yağı üretimi doğanın tahrip edilmesine ve karbondioksit salınımının artmasına sebep olmaktadır. Özellikle palm yağı üretmek, yağmur ormanlarının tahrip edilmesinin yanı sıra bölgede yaşayan yerel halkların zarar görmesine, canlı türlerinin yok olmasına, buldukları mekanları terk etmelerine ve iklimsel olarak değişikliklere sebebiyet vermektedir.”¹¹⁵

Doğa/çevre tahribatına sebep olan bir diğer unsur da hayvancılık endüstrisidir. “Hayvancılık endüstrisi için üretilmekte olan yemler tarım arazilerinin büyük bir kısmını kaplamakla beraber su tüketimi dolayısıyla da doğayı tahribata uğratmaktadır. Amerika topraklarının yaklaşık olarak %47’si tarım arazisi olarak kullanılmakta ancak bu yüzdenin ise %70’i hayvan endüstrisi için yem yetiştirmek amacıyla kullanılmaktadır. Aynı zamanda hayvan endüstrisi için kullanılmakta olan hayvanların ürettiği metan gazı atmosfere yayılmakla birlikte oldukça tehlikeli bir sera gazıdır. Hayvan endüstrisi ekolojik zararlarının yanı sıra hayvan istismarı, türçülük, hayvanların sağlıksız koşullarda barınması vb. pek çok sorunu içerisinde barındırmaktadır. Söz konusu sorunlar neticesinde bireyler arasında etik

¹¹³ Özkorul, a.g.e., s. 289

¹¹⁴ Tekten-Aksürmeli, Z., Beşirli, H., a.g.e, s.226

¹¹⁵ Özkorul, a.g.e., s.1

tutum gündeme gelmektedir. Vegan yaşam tarzını benimseyen bireyler hayvan sömürüsünün her türlü çeşitinden kaçınmaya çalışmaktadırlar. Hayvanlar üzerinde denenerek piyasaya sürülmüş herhangi bir ürünü (kozmetik ürünleri, deterjan ürünleri, bilim ve tıp adı altında gerçekleştirilen deneyler sonucu elde edilen vb. ürünleri) tüketmekten kaçınmakta, hayvan sömürüsüne ortak olmayı tamamen reddetmektedirler. Vegan/Vejetaryen etik tutumunu benimseyen bireyler yalnızca hayvanların sömürülmesinden dolayı değil aynı zamanda iklim değişiklikleri, çevresel kirlilik, sağlık, doğanın tahribata uğraması gibi konular dolayısıyla da etik tutumlarını değiştirmektedirler. Küresel ısınma, orman tahribatı, türlerin tükenmesi, yerlilerin buldukları mekanları terk etmek zorunda kalması veya ölmesi gibi problemlerin toplumların beslenme alışkanlıkları ile ilgili olduğu ve et endüstrisinin ürettiği bazı gazların (metan, karbondioksit vb.) çevresel sorun olarak görünürlüğü her geçen gün artmaktadır. Hayvancılık endüstrisi doğa, hayvan ve hayvansal besin tüketen bireylerin sağlıkları açısından sorun teşkil etmektedir. Sanayileşmenin artması ile birlikte doğa tahribatının artması çok hızlı bir oranda artmıştır. Türlerin kaybolma oranı, sanayileşme öncesinde yıllık olarak her bir milyon tür için 0.1-1 iken; günümüz dünyasında her bir milyon tür için 100'den fazladır. Türlerin yaşam alanlarının bozulması, küresel ısınma, ormansızlaşma, doğanın sadece insanların istedikleri sınırlar çerçevesine hapsedilmesi söz konusu oranların giderek artmasına sebebiyet vermektedir. Endüstrileşen üretim sistemi ve artan nüfusa bağlı olarak sınırlı kaynakların hızlı bir şekilde tüketilmesi dünya üzerinde geri döndürülemez tahribatlara ve ekolojik bozulmalara sebep olmaktadır. Modern dünya insanının konfor alanı içerisinde yaşamını sürdürmesi ve tükettiklerinin arka planını sorgulamadan sürekli ve sürekli olarak tüketmesi söz konusu geri döndürülemez tahribatı çığ kütlesi misali büyümektedir. Doğa ile uyumlu bir birliktelik kurmanın yolları aranmalı ve bu doğrultuda tahribatı engelleyici politikalar yürürlüğe girmelidir. Başta tahıl olmak üzere küresel gıda üretiminin artan nüfusu beslemek için arttırılması gerektiği hesaplanmasına rağmen, dünyadaki tarım topraklarının büyük kısmı soya gibi hayvan yemi ve dolayısıyla et üretimi için ayrılmıştır. Ayrıca bitkisel besinlerin üretimine oranla et üretimi için daha fazla fosil yakıt kullanımı, sera gazı salınımında oldukça büyük bir artışa yol açmaktadır. Et, süt ve yumurta üretiminin artması, su tüketimini de arttırarak kuraklık ve biyoçeşitlilikte hızlı bir düşüşe neden olmaktadır.”¹¹⁶

Doğa-İnsan ilişkisi açısından ele almamız gereken bir başka yaklaşım da Karnizm'dir. “Karnizm, bazı hayvan türlerinin üyelerini yemenin doğru, adil, doğal ve gerekli olduğunu savunan ideoloji.” demektir.¹¹⁷ “Bu inanç sisteminde hayvanların diğer hayvanları öldürüp yemesi gibi

¹¹⁶ Evrim Yılmaz- Evrim Çağın Polat, s. 67

¹¹⁷ Bahar Bulut, a.g.e., s. 147

insanların da diğer türleri yemesi doğal döngünün bir parçası olarak görülmekte; fiziksel gelişim ve sağlık için hayvansal gıdaların tüketilmesinin bir gereklilik olduğu düşünülmektedir. Karnizmin türcü yaklaşımına karşı sav ise hayvanların hislere sahip olduğunu, öznel bilinci olan canlılara karşı ahlaki olarak sorumluluklarımız olduğunu, türler arasında hiyerarşi kurulamayacağını ve hayvanların insanların hizmetindeki besin kaynakları olarak görülemeyeceğini vurgulamaktadır.” Karnizmin ekosistemin zarar görmesine ve iklim değişimine neden olması nedeniyle, vegan beslenenlerin ekolojik motivasyonlarla da bitkisel ürün tüketimine yöneldiği görülmektedir.¹¹⁸

6.Din Sosyolojisi Açısından Veganlık

Veganlığı din sosyolojisi açısından ele almadan önce dinin tanımına kısaca değinmek isabetli olacaktır. Bu açıdan baktığımızda Mensching ve Berger gibi din sosyologları tarafından da kabul görmüş olan Rudolf Otto'nun “Din kutsalın tecrübesidir.” ifadesi bireysel din yaşantısı üzerinden yapılmış özsel, net ve kısa bir tanımdır. İşlevsel bir din tanımı olarak da Luckmann'ın din tanımını alabiliriz. Luckmann'a göre din, “insan organizmasının biyolojik bir yeteceği olduğu için insani olan her şey aynı zamanda dinidir.” Din kavramına daha akılcı yaklaşan Kant'a göre ise din “tüm ödevlerin ilahi emirler olarak (öznel bakımdan) kabul görmesidir.”¹¹⁹

Eski Yunanca'da din kavramı için “thrioyea” kelimesi korku ile karışık saygı, örf, adet anlamında kullanılmıştır. Arapça'da ise din kelimesi anlam olarak yargı, yol, hüküm, ceza, itaat, ödül, yasa, adet, millet, tevhit, ödev, kendisiyle Allah'a ibadet edilen her şey anlamında kullanılmaktadır. Marx ve Engels, dinin insanların kafasında gündelik hayatlarında egemen olan dış güçlerin fantastik gölgesinden başka bir şey olmadığını dile getirir. E. Durkheim dini toplumsal oluşun bir tezahürü olarak görür. Durkheim ekolünde toplum bir nevi Tanrı konumundadır. Bu anlayışa göre din materyalist bir zihniyeti temsil eder. İslam düşünürleri ise dini insanlara saadet yolunu gösteren ilahi vahiy kaynaklı yasalar olarak tanımlar.¹²⁰

Sosyolojinin tanımı ise Türk sosyolog Amiran Kurtkan'ın tanımıyla kısaca şöyledir; “sosyoloji, sosyal münasebetler ve bunların teşkilatlanma tarzını ele alan bir bilimdir.”¹²¹ Din sosyolojisinin ne olduğuna baktığımızda ise, din sosyolojisi dinin mahiyetiyle değil dinin toplum

¹¹⁸ Evrim Yılmaz-Evrim Çağın Polat, a.e.g., s. 61

¹¹⁹ Özkul, a.g.e.,s. 25

¹²⁰ A. Faruk Sinanoğlu, “Uygurlığın Basamakları Bilim-Din ve Toplum”, Malatya, 2013, s.s. 54-55

¹²¹ Zeki Arslantürk, “Din Sosyolojisi- Din Sosyolojisinin ‘Nedir’liği”, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2014, s. 23

üzerindeki ve toplum içindeki etkisiyle ilgilenir. Bireylerin din kaynaklı sosyal faaliyetlerini ve dinin diğer kurumlarla olan ilişkisini inceler.¹²²

Tüm varlıkların canlılığını sürdürebilmeleri için beslenmeye ve enerjiye ihtiyaçları vardır. Bu beslenme sürecinde “gerekli enerjiyi sağlayan ürünler ve bu ürünleri tüketme şekilleri nasıl ve hangi süreçlerde kimliğin belirleyicisi olmaktadır?” sorusu yemek sosyolojisinin alanlarından biridir. İnsanların hayat tarzlarını belirlerken benimsedikleri ideolojiler, insan-doğa ilişkileri veya yaşanan coğrafya ve kültür kişinin beslenme şeklini belirlemede önemli rol oynar. Bu açıdan baktığımızda veganlık ve vejetaryenlik her ikisi de ulusal ve bölgesel sınırları aşmış ideolojilerdir. Yemek sosyolojisi günümüzde besinlerin pişirilmesi, sofraya konulması hatta atığa dönüşmesine kadar her aşamasını ele alan bir disiplindir.¹²³

Günümüzde veganlık, insan-doğa ilişkisi, yemeğin ifade ettiği anlam, yemeğin toplumsal boyutu gibi açılardan yemek kültürüne farklı bir boyuttan baktığı için hem yemek sosyolojisi hem de din sosyolojisi açısından önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Bununla birlikte veganlık sadece bir beslenme tarzı değil aynı zamanda hayvanların zarar görmemesi, sömürülmemesi amacıyla hayvansal hiçbir ürünün kullanılmadığı bir yaşam şeklidir. Aynı zamanda bireylerin bir gruba ait olma, ait hissetme arzusunu gerçekleştirdiği bir toplumsal hareket olduğu için de sosyolojinin farklı alt dallarının ilgilendiği bir ideoloji olmuştur.¹²⁴

Toplumların yemek kültürüne baktığımızda inandıkları dinin beslenme anlayışının ve besinlere bakış açısının o dinin temel doktrinleriyle yakından ilişkili olduğunu görürüz. Beslenmeyi etkileyen diğer önemli faktörler ise kişilerin yaşadığı coğrafya ve iklimdir. Tüm bunların yanı sıra ideoloji, ekonomi, biyoloji, psikoloji, medya ve moda da yemek kültürüne etki eden faktörlerdir. Fakat din, yemek kültürünü etkileyen en önemli faktör olarak görülür. Din bazı yiyeceklere helal yani yenilebilir olarak görüp tüketilmesine izin verirken bazı yiyecekleri de haram yani yenilemez olarak yasaklar. Bireylerin yiyecek seçiminde bazısını seçip bazısını reddetmesi din ile alakalıdır. Fakat her dinin yasakladığı ve izin verdiği şeyler birbirinden farklıdır. Dinlerin koymuş olduğu bu kurallar bazen bazı toplumlarca dinlerin kabul edilmesine veya reddedilmesine neden olmuştur. Örneğin; Türklerin Budizm, Maniheizm gibi vejetaryen beslenme kurallarına sahip olan dinleri seçmekte zorlanmalarının nedenlerinden biri de bu dinlerin beslenme kuralları olarak görülür.¹²⁵

¹²² Niyazi Akyüz-İhsan Çapçioğlu, “Din Sosyolojisi El Kitabı”, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013, s. 37

¹²³ Özkul, a.g.e., s. 4

¹²⁴ Tekten-Aksürmeli, Z., Beşirli, H., a.g.e s. 223

¹²⁵ Özkul, a.g.e., s. 26

Toplumların yemek kültürleri arasında birbirleriyle etkileşimleri olmuştur. Fakat dinen haram, yasak olarak kabul edilen bir gıdanın diğer kültürden kendilerine geçmesi kabul edilmemiştir. “Müslüman mahallesinde salyangoz satılmaz” sözü bize bu durumu doğrular niteliktedir. Örneğin; Arap toplumu ile yemek kültürü açısından ortak noktamız dindir. Fakat aynı coğrafyayı paylaşmamıza rağmen Rum, Ermeni ve Yahudilerle yemek kültürümüzün farklı olması yine dinle alakalıdır. Ayrıca bu konuyla ilgili şunu da belirtmeliyiz ki bazen de dinler farklı coğrafyalardaki insanlar tarafından kabul edildiklerinde o toplumun kültürüne bağlı olarak bazı uygulamalar noktasında değişkenlik göstermiştir. Bu durum bize aynı dinin farklı coğrafyalarda farklı biçimlerde yaşandığını ve farklı şekillerde anlaşıldığını göstermiştir. Beslenme bir toplumu diğer toplumlardan ayıran önemli bir ögedir. Bu nedenle bazı toplumlar bazı yiyeceklerle ve bazı yemek alışkanlıklarıyla hatırlanır. Tüketilen besinler, tüketen grupları ve kişileri ifade eden semboller haline gelir.¹²⁶

Yemek kültürü bazen aynı yemekleri yiyen kişileri bir araya getirirken bazen de aynı yemekleri tercih etmeyenleri birbirinden ayırabilir. Yapılan araştırmalar sonucunda insanların hayvan eti yemeyi meşrulaştırmak ve hayvan eti yeme davranışının etik boyutunu düşünmekten uzaklaştırmak için ‘karnizm’ ideolojisini benimsedikleri ortaya çıkmıştır. Karnizm; ‘en temelde insanları belirli hayvanları sömürmeye, yemeye, tüketmeye şartlandıran inanç ve ideolojidir.’ Karnizm’e göre insan diğer tüm canlılardan üstündür bu nedenle hayvanların hem etinden hem de onlardan elde edilen ürünlerden yararlanılabilir. Bazı kültürler küçük yaşlardan itibaren o toplumdaki insanlara hangi hayvanın tüketileceğini, hangisinden nefret edileceğini aşılar. Örneğin; Çinliler köpek tüketirler fakat inek sütünü tercih etmezler; Türkiye’de inek sütü tüketilir ancak köpek tüketilmez. Birçok kişi kültürel kodlarla hayatını sürdürdüğü için hayvanlardan birçok şekilde faydalanırken bunun etik olup olmadığına bakmaz, iyi, faydalı ve sağlıklı bulduğu için zorunlu olduğunu kendisine kabul ettirir.¹²⁷

Veganlık karşıtı olan naveganlar kültürel değerlere göre bazı hayvanları yenilebilir kabul ederken veganlığın şahsi bir tercih olduğunu bu nedenle kimsenin et yeme özgürlüğüne karışılmaması gerektiğini savunmaktadırlar. Ancak sosyo-kültürel normlar bir taraftan hayvanseverliği savunurken diğer taraftan türcülük yanlısı bir tutum sergilemeye sebep olmaktadır. Çin’de her yıl düzenlenen Yulin köpek eti festivaline hem veganların hem naveganların karşı çıkması buna örnektir. Veganların

¹²⁶ Tekten - Aksürmeli, Zeynep Serap, Beşirli, Hayati, “ Vegan Kimliğin Oluşumu:Vegan Olmak ve Vegan Kalmak ”, 2019, s. 225

¹²⁷ Özkorul, a.g.e., s. 29

varsayılan “hayvanseverliği” toplum tarafından çizilen hayvanseverlik sınırını aştığı zaman veganlar “aşırı”, “radikal” ilan edilmektedir.¹²⁸

Konuyu bir başka açıdan ele alacak olursak geçmişten günümüze birçok toplum et yemeyi eril bazı özelliklerle bağdaştırmışlardır. Erkek avcı-toplayıcı olma görevini üstlenmiş, gücü temsil etmiştir. Bu nedenle doğa üzerinde hakimiyet kurmada eril bir vasıf olarak görülmüştür. Ataerkil toplumlarda et yemek erkeklikle bağdaştırılırken tahıl, meyve ve sebze yemek dişilik özelliği olarak görülmüştür. Günümüze baktığımızda ise vejetaryenliği ve veganlığı kadınlıkla bağdaştırdıkları için mesafeli duran pek çok birey vardır. Amerika gibi pek çok batı ülkesinde vejetaryen ve vegan nüfusun çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. Bunun sebebi kadınların çevreye ve dünyaya verilen zararın büyük oranda hayvan zulmünden kaynaklandığına olan inançlarının yoğun olmasındandır.¹²⁹

Konunun bir başka ayağı da veganlığın kapitalist düzene karşı bir akım olmasıdır. Postmodern çağda tüketim tüm insanların yaşamını etkisi altına almıştır ve postmodern tüketicilerin doyum noktasına gelmeleri hiçbir zaman mümkün görünmemektedir. Bu durum doğa tahribatının ve hayvanlara zarar verilmesinin en mühim sebeplerindendir. Aşırı tüketime bireylerin sürekli olarak teşvik edilmesi çevre sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bireylerin imkanları arttıkça doyumsuzlukları artmakta, ihtiyacı gidermek için değil alma isteğini tatmin etmek için alışveriş yapmaktadırlar. Bu kapitalist düzen üretilen ürünleri pazarlayıp satabileceği bir kitleye ihtiyaç duyar. Bu nedenle bireylerin tüketimden haz alması için pek çok teknik kullanır ve bireyleri daha çok tüketmeye teşvik eder. Ancak postmodern dönemde tüketim karşıtı olan bireylerde yok değildir. Bu bireyler tüketim çılgınlığına karşı alternatif yaşam tarzlarına yönelmişlerdir. Günümüzde minimalizm, freeganizm, vejetaryenlik, veganlık hareketleri bireylerin tüketme eylemlerine karşı alternatif olarak ortaya çıkmıştır.¹³⁰

Dünyada Sanayi Devriminden sonra şehirler kurulmuş, insanlar hızla şehirlere göç etmeye başlamış ve insanların çalışma ortamları fabrikalar olmuştur. Bunun sonucu olarak çok hızlı bir doğadan kopuş gerçekleşmiştir. Modern dönem insanı için doğa sadece tüketebileceği bir tema ve günlük yaşantısından kaçış için kullanabileceği bir yer olmuştur. Endüstriyel üretimin sonucu olarak tüketimin artması, yeşil alanların ve ormanların gün geçtikçe yok olması, hava kirliliği, okyanus ve denizlerdeki kirlilik, artan nüfus, kullan-at popülerliği insan merkezli dünyanın yok oluşunu

¹²⁸ Mukaddes Uzbay Ülgen, "Veganların Sosyal Etkileşimleri: Benlik Sunumu ve Vegafobiyle Mücadele Stratejileri", Ankara, 2023, s. 5

¹²⁹ Öztürk, a.g.e., s. 19

¹³⁰ Öztürk, a.g.e., s.22

hızlandırmaktadır. Yirmi birinci yüzyılda artık insanların keşfedilmemiş, kirletilmemiş, sömürülüp tüketilmemiş bir yeri ziyaret etmesi oldukça zor bir hal almıştır.¹³¹

Yirmi birinci yüzyılda çok daha fazla gündem haline gelen diğer meseleler de iklim krizi, ekolojik tahribat, ormansızlaşma, deniz seviyelerinde artış, buzulların erimesi gibi meselelerdir. Bu problemlerin var olduğuna inanmayan, problemleri göz ardı eden ve sorumluluk almayı reddeden siyasiler, insanlar, toplumlar bulunmaktadır. İnsan-merkezli yaklaşımda insanın sınırsız değere sahip olduğu ve insanların mutluluğunun amaç haline gelmesi doğanın sınırsız bir şekilde sömürülmesine neden olmaktadır. Artan toplumsal hareketler, karbon ayak izi tartışmaları ve sürdürülebilirlik söylemleri siyasiler tarafından gerekli politikaların alınması için aksiyon almalarını ve şirketlerin “yeşil” söylemleri ana akım haline gelmiştir. Tüm bu problemler doğaya yabancılaşmadan ve kapitalizmin sisteminden kaynaklanmaktadır. Dünyanın sonunun her geçen gün daha hızlı gelmesine neden olan, dünyayı felaketlere sürükleyen insanlığın kendisidir. Doğa-insan ilişkisinde, problemlerin göz ardı edilmesinde rol oynayan bir diğer sebep yine kapitalist sistem ve endüstriyel üretimdir.

¹³¹ Özkorul, a.g.e., s. 17

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARININ YORUMLANMASI

1.Araştırmanın Örneklem Grubu Özellikleri

Çalışmanın örneklem grubu kendisini etik vegan olarak tanımlayan 15 kişiden oluşmaktadır. Örneklem grubu amaçlı örneklem yöntemlerinden kartopu yöntemi ile oluşturulmuştur. 15 katılımcıdan 9'u kadın, 4'ü erkek katılımcıdır. Çalışmamızı sadece bir bölgeyle sınırlandırmak istemesek de görüştüğümüz katılımcıların çoğunluğu başta İstanbul olmak üzere büyükşehirlerde yaşamaktaydı.

Tüm katılımcıların eğitim durumu lisans öğrencisi veya üzeridir. Katılımcılardan dördü öğrenci olduğunu belirtmiş, diğer 11 katılımcı orta sınıfa ait meslek gruplarındandır. Araştırmadaki bireylerin çoğu 20'li yaşlardır. En genç katılımcılar, 20 ve 21 yaşlarında iki bayan katılımcıdır. En yaşlı katılımcılar 34 yaşında iki bayandır. Katılımcılardan yalnızca bir kişi evli olup diğer tüm katılımcılar bekârdır. Çalışmamızda çocuk sahibi olan katılımcı bulunmamaktadır.

Görüşme yaptığımız 15 kişiden 7'si kendisini Müslüman olarak tanımlarken, 2 kişi ateist olduğunu, 1 kişi agnostik olduğunu, 1 kişi deist olduğunu, 1 kişi tanrının varlığına inandığını fakat dinlere inanmadığını, 1 kişi arayışta olduğunu, 1 kişide hiçbir dine mensup olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte Müslüman katılımcılar dini bilgilerinin de ileri seviyede olmadığını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların dini tutumlarındaki farklılıkların, cinsiyet ve yaş gibi değişkenlerin araştırma sonucuna etkisi sınırlı olmuştur. Katılımcıların isim bilgileri gizli tutulmuş, araştırmada gerçek isimleri yerine K1, K2...K15 şeklinde kod isimler kullanılmıştır. Katılımcıların bireysel olarak sosyo demografik verileri aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir.

	CİNSİYET	MEDENİ HAL	YAŞ	YAŞADIĞI ŞEHİR	MESLEK	DİNİ İNANÇ	NE KADAR SÜREDİR VEGAN OLDUĞU
K1	Kadın	Evli	34	İstanbul	Kimya Mühendisi	İslam	3 Yıl
K2	Kadın	Bekar	22	İstanbul	Biomedikal Mühendisi	Ateist	3 Yıl
K3	Kadın	Bekar	27	Muğla	Ziraat Mühendisi	İslam	1,5 Yıl
K4	Kadın	Bekar	22	Ankara	Öğrenci	Agnostik	2 Yıl

K5	Kadın	Bekar	24	İstanbul	Tıp. Fak. 6. Sınıf Öğrencisi	Ateist	4 Yıl
K6	Kadın	Bekar	21	İstanbul	Psikoloji Öğr.	İslam	3 Yıl
K7	Kadın	Bekar	26	Ankara	Psikolog	Tanrı var din yok	5 Yıl
K8	Erkek	Bekar	29	İzmir	Videographer	Deist	3 Yıl
K9	Kadın	Bekar	34	Antalya	Turizmci	Arayısta	24 Yıl
K10	Kadın	Bekar	20	Eskişehir	Öğrenci	İslam	3 Yıl
K11	Kadın	Bekar	30	İstanbul	Grafik Tasarım	İslam	2 Yıl
K12	Erkek	Bekar	29	İzmir	Veteriner Hekim	Yok	6 Yıl
K13	Erkek	Bekar	27	İzmir	Freelance 3D Artist Öğrenci	İslam (Agnostığe Yakın)	4 Yıl
K14	Kadın	Bekar	28	İstanbul	İngilizce Öğretmeni	İslam	7 Yıl
K15	Erkek	Bekar	22	İstanbul	Barmen	Paganizm	2 Yıl

Tablo 1. Katılımcıların Bireysel Olarak Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcıların demografik özelliklerini yüzde olarak incelediğimizde karşılaştığımız sonuçlar şu şekildedir; Araştırmaya katılanlardan % 73'ü kadın, % 27'si erkektir. Katılımcıların çok düşük bir oranı, yalnızca % 7'si evli, % 93' ise bekar. Yaş aralıklarına baktığımızda katılımcıların oldukça genç bir kitleden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların % 40'ı 20-25 yaş aralığındadır, % 60'ı ise 25-40 yaş aralığındadır.

Yaşadıkları şehirlere baktığımızda katılımcıların hepsi Türkiye'nin batısında sayılan illerde yaşamaktadır. Kentleşme ve modernleşmenin daha çok batıdaki şehirlerde yoğunluk kazanması bu illerde yaşayan bireylerin vegan olma kararı almalarında etkili olabilir. En çok yoğunluk Türkiye'nin nüfusu en kalabalık olan şehri İstanbul'dadır. İstanbul'dan katılanların oranı % 47'dir. 2. Sırada % 20 oranla İzmir yer alır. Sonrasında % 12'lik oranla Ankara üçüncü sıradadır. Muğla, Eskişehir ve Antalya'dan katılanların oranı ise % 7'dir. Buna göre illerin nüfus yoğunluklarıyla katılımcı oranlarının birbirine paralel olduğu gözlemlenmiştir.

Katılımcılardan % 13'ü üniversite öğrencisi, % 87'si ise üniversite mezunu çalışanlardır. Bu durum bize eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin veganlığı tercih ettiğini göstermektedir. Katılımcıların % 73'ü bir yıl ile beş yıl arasında vegan olarak hayatını sürdüren kişilerdir. % 27' lik bir kısım ise beş yıldan daha fazla süredir vegan olarak hayatını devam ettiren kişilerdir. Katılımcıların %60'ının 25 yaş üstü olmasına rağmen beş yıldan daha fazla süredir vegan olanların sayısının oranının %27 olması vegan yaşamın sürdürülebilirliğinin güç

olduğuna işaret etmektedir. Ülkemizde hem vegan ürünlere ulaşmak zor hem de bu ürünleri üretecek firmaların kültürümüzdeki beslenme alışkanlarından dolayı alıcı bulamama kaygısı sektörün vegan ürünlere mesafeli durmasına sebep olmaktadır. Bu durumda vegan yaşamın sürdürülebilir olmasını zorlaştırmaktadır.

Katılımcıların dini inançlarına baktığımızda ise % 47'sinin Müslüman, % 53'ünün ise Müslüman olmadığı tespit edilmiştir. Türkiye nüfusunun yaklaşık % 90'lık bir kısmının Müslüman olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda katılımcıların çoğunluğunun Müslüman olmaması oldukça dikkat çekicidir. Bu sonuca göre Türkiye'deki Müslüman bireylerin veganlığa karşı daha mesafeli bir duruş sergilediğini söyleyebiliriz. Türkiye'nin coğrafi konumu, yemek kültürü, İslam dinindeki beslenme anlayışı gibi faktörler bu durumu etkileyen unsurlar olarak gösterilebilir. Bununla birlikte % 47'lik bir kısmın hem Müslüman hem vegan olması vegan Müslüman olunabileceğini düşündüklerini gösteren önemli bir orandır. Katılımcıların demografik özelliklerinin yüzdelik oranlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER	%
KADIN	% 73
ERKEK	% 27
EVLİ	% 7
BEKAR	% 93
YAŞ ARALIĞI (20 yaş -25 yaş)	% 40
YAŞ ARALIĞI (25 yaş - 40 yaş)	% 60
YAŞADIĞI ŞEHİR – İSTANBUL	% 47
YAŞADIĞI ŞEHİR – İZMİR	% 20
YAŞADIĞI ŞEHİR – ANKARA	% 12
YAŞADIĞI ŞEHİR – MUĞLA	% 7
YAŞADIĞI ŞEHİR – ESKİŞEHİR	% 7
YAŞADIĞI ŞEHİR – ANTALYA	% 7
İŞ DURUMU – ÇALIŞAN	% 87
İŞ DURUMU – ÖĞRENCİ	% 13
NE KADAR SÜREDİR VEGAN OLDUĞU (5 Yıldan Az)	% 73

NE KADAR SÜREDİR VEGAN OLDUĞU (5 Yıldan Fazla)	% 27
MÜSLÜMAN OLANLAR	% 47
MÜSLÜMAN OLMAYANLAR	% 53

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özelliklerinin Yüzdelik Oranları

1.a.Bulguların Yorumlanması

Araştırmamızın bu bölümünde Türkiye’de çeşitli illerde yaşayan ve farklı meslek gruplarına sahip 4 erkek, 11 kadın olmak üzere 18 yaş üstü toplam 15 yetişkin vegan birey ile yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular analiz edilmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerle sosyal medya (İnstagram) aracılığıyla iletişime geçilmiş, zaman zaman Kartopu Örnekleme Yöntemi kullanılmıştır.

2. Veganlık Algısı

Vejetaryenlik ve veganlık sadece beslenmeyle ilgili tutumlar olmayıp hayatın birçok alanıyla ilişki halinde bulunan yaşama biçimleridir. Bireyin hayatını düzenlemesine sebep olan bu tercihler, ilişki içinde buldukları diğer kurumları da yorumlamalarına ve yeniden düzenlemelerine sebep olabilecek değerler taşımaktadır.

Araştırmamızda ilk olarak vegan katılımcılara “Sizce veganlık nedir?” Sorusu yöneltilmiş ve veganlığı tanımlamaları istenerek onlar için vegan olmanın nasıl bir anlam ifade ettiği öğrenilmeye çalışılmıştır.

Bazı katılımcılar veganlığı giyim, beslenme, spor, kozmetik vs. tüm alanlarda hiçbir hayvansal ürünü kullanmamak, canlı yaşamına saygı duymak, hayvanları sömürmemek, hiçbir canlının yaşam hakkını elinden almamak olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlamalara bakıldığında veganlığın tercih edilmesinde en temelde hayvanların korunmasının esas alındığını söyleyebiliriz. Veganlar tüm canlıların yaşam hakkının olduğuna asla insanların kendi çıkarları için hayvanları sömürmemesi gerektiğini savunduklarına dair ifadeleri aşağıdaki şekildedir;

K1 “Veganlık hayvansal hiçbir ürün kullanmamak. Beslenme, giyim, ipek, deri, kozmetikte var bunun içerisinde. Zor olsa da ilaç, vitamin gibi şeyler de var. Bitkisel beslenme deyince ara ara hayvansala yönelebiliyor insanlar fakat veganlık bunların hiç birini hiç bir zaman kullanmamaktır.”

K2 “Veganlık bence hayatı diğer canlılarla birlikte ortak yaşama anlayışıdır. Hiçbir canlıyı ayırmayan, hiçbir canlıyı sömürmeyen bir yaşam biçimini benimsemek.”

K4 “Elimizden geldiğince etik seçimler yapmak, sömürüye karşı durmak.”

K7 *“Veganlık hayvan hakları benim için en özet cevabıyla. Ben küçüklüğümde beri et yemekten hep rahatsız oldum hayvanlarla içiçe büyüdüğüm için. Lisede vejetaryen oldum. Daha sonra araştırmalarım üzerine vejetaryenliğin aslında hayvanların haklarını korumada eksik kalabildiğini farkettim. Bu yüzden vegan olma sürecimi başlattım 5 yıl önce. Yani temel motivasyonum hayvanların sömürülmeden acı çekmeden özgürce bir birey olarak yaşayabilmelerini sağlamak. Benim için veganlık bu.”*

K9 *“Bana göre hiçbir canlıya zarar vermemek, hiçbir canlının yaşam hakkını elinden almamak. Akli olan varlıklarız insanlar olarak. Başka şekilde de yiyecek bulabiliyoruz. Bu nedenle bir canlıyı öldürerek onun yaşam hakkını elinden almak doğru değil. Sonuçta alternatifi bir sürü şey var.”*

K12 *“Veganlık, insanın merkezde olmadığı, öznesi hayvanlar olan, hissedebilen canlıların (hayvanların) sömürülmesine karşı çıkan bir hak, adalet, eşitlik mücadelesidir.”*

Bazı katılımcılar veganlığı türcülüğe karşı olan, tüm canlıların eşit haklara sahip olduğunu savunan bir ideoloji olarak tanımlamışlardır.

K10 *“Veganlık hayvan sömürüsünden olabildiğince uzak kalmak ve hayvanların temel haklarını elinden almamaktır. Tüm türlerin eşit olduğu temeline dayanan bir ideolojidir.*

İçinde bulunduğumuz tüketim çağı her geçen gün canlı yaşamını tehdit etmektedir. İnsanların doğaya verdiği zarar önlem alınmazsa ilerleyen yıllarda telafisi mümkün olmayan tahribatlara yol açacaktır. Bu nedenle uzmanlar bu tüketim çılgınlığının bir an önce önüne geçilmesi gerektiğini, doğal kaynaklarımızın korunmasının canlı yaşamı için zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Pek çok canlı türünün yok olması, yeşil alanların gün geçtikçe azalması, küresel ısınmanın etkisiyle su sıkıntısı oluşması gelecekteki tehlikenin apaçık göstergesidir. Bu nedenle bazı bireyler vegan yaşam tarzının benimsenmesini bu sorunlara çözüm olarak görmektedirler.

Bazı katılımcılarımız da veganlığı etik yasalara bağlı bir ideoloji olarak değerlendirmiş, gezegenimiz ve gezegenimizdeki tüm canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için veganlığın gerekli olduğunu savunmuşlardır.

K11 *“Ahlaki bir zorunluluk olarak görüyorum. Sadece hayvanlar için değil doğa ve insanlık için de. Aynı zamanda dünyaya karşı, kendimize ve masumlara karşı vicdani bir sorumluluğumuz. Vegan olmak sadece hayvanları yememek değil, tüm dünya ile ilgili sorunlarda eşitlikçi ve bir bütün olarak görmek. (Kadın hakları, insan hakları, lgbt hakları, iyi bir birey olmak, öldürmemek, herkesin eşit yaşam hakkı olduğunu savunmak.)”*

K13 “Veganlık bence acıyı ve zararı minimize etmek demektir. Başka canlılara, çevreye, kendimize sebepsiz yere zarar vermeye karşı çıkmaktır.”

K14 “Veganlık bence yaşadığımız dünyaya ve sahip olduğumuz bedene en az derecede zarar vererek ve onlara en iyi şekilde bakarak yaşama şeklidir.”

K15 “Veganlık hayvanları korumak, sevmek demektir ve başka bir kişiye ait şeyi rızası olmayan veya rıza veremeyeceği güç dinamiklerinin olduğu koşullarda gasp etmemektir.”

Tüm bu tanımlamalara baktığımızda veganlığın tercih edilmesinde en temelde hayvanların korunmasının, haklarının sömürülmemesinin esas alındığını söyleyebiliriz.

3. Vegan Olma Motivasyonları

Katılımcıların vegan olmayı tercih etmelerinde birbirinden farklı pek çok neden vardır. Bazı katılımcılar çok uzun bir süre araştırıp düşündükten sonra vegan olma kararı alırken bazıları bir anda vegan olmaya karar verdiklerini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar önce vejetaryen olarak başladıktan sonra vegan yaşamı daha doğru bularak veganlığa geçiş yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında okudukları yazılardan, izledikleri belgesellerden yahut sosyal medyada gördükleri paylaşımlardan etkilenerek vegan olanlar da vardır. Sayıları az da olsa buldukları sosyal çevreden, arkadaş veya aileden etkilenerek veganlığı tercih edenler de vardır.

3.a.. Etik Nedenler

Sağlık nedeniyle vegan olmayı tercih edenlerin dışındaki pek çok vegan hayvanların zarar görmesine, sömürülmesine, daha fazla kazanç elde etmek için uygun olmayan koşullarda yaşamalarına karşı çıkar. Hayvanlarında insanlar gibi yaşama hakkı olduğuna, insanların güce ve akla sahip olmalarının hayvanları istedikleri gibi sömürme lüksünü elde etmelerini sağlamayacağını belirtirler. Katılımcılarımızın vegan olma kararı almalarında etkili olan bu düşüncelerine dair ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

K1 “İlk vegan olmamı aklıma düşüren orman yangınları oldu. Haytap’la tanıştım o dönemde. Hayvanlar o dönemde çok etkilendi insanlarla birlikte. Şunu farkettim bu hayvanlar hastalandığında ya da yandığında çok üzülüyorum. Fakat yediğimle bağlantı kopmuş kafamda. Haytap’ın bir paylaşımında koşturan bir kuzuyu gördüm ve videonun altında bugün etsiz pazartesi, dilerseniz diğer günlerinde böyle olmasında sakınca yok yazıyordu. Çok etkilendim hayvanlar yanarken üzülüyorum ama ben bunu yiyorum diye düşündüm. Çok hızlı bir şekilde vegan oldum.”

K6 “16 yaşına kadar ara ara karşıma hayvanların acı çektiği videolar çıkıyordu. Bu bize doğanın dengesi olarak öğretildiği için normal karşıladım. Kurban bayramında köye gittim. Kurban kafalarını görünce çok kötü hissettim. Dinimiz bize hayvanlara zulmetmemeyi emrediyor. Böyle birşey isteyemez. Bu kadar besin çeşitliliğinin olduğu bir zamanda hayvanlara zulmetmeye gerek yok diye düşündüm. Bu nedenle önce vejetaryen sonra vegan oldum.”

K10 “Vegan olma fikri öncelikle hayvan deneyi yapmayan markaları kullanmaya başlamamla ortaya çıktı. Daha sonrasında hayvansal gıda tüketmenin de en az hayvan deneyi kadar, hatta daha fazla zararlı olduğunu düşündüm ve bu fikirle hayvansal gıda tüketmemeye karar verdim. Hayatımdan önce eti daha sonra da tüm hayvansal gıdaları çıkardım.”

K12 “Beni vegan olmaya iten en büyük sebepler; etik, adalet ve eşitlik. Bu sömürü sistemini farkettiğim anda hemen vegan oldum. İnsan türünün yaptıklarını o an tam anlamıyla kavradım ve dehşete düşerek bir şeyleri değiştirme gereği hissettim. Veteriner hekimliği fakültesinde iken aldığım dersler olsun, köylerde gördüğüm şeyler olsun aslında bunları hep biliyordum ama kavrayamıyordum. Benim vegan olmam bir tweet görmemle oldu aslında ama o tweeti gördüğüm an her şey birleşti diyebilirim. Hayvan sömürüsü ile ilgili bir tweetti ve durumun farkına varmamı sağladı. O andan sonra da geri dönüşü olmayacağını fark ettim ve vegan oldum.”

K7 “Bununla ilgili spesifik bir olay yaşamadım. Sadece vejetaryen olmadan önce şunu hissetmeye başladım. Şuanda tükettiğim şey bi hayvanın bedeni diye düşünmeye başladım ve bu bana çok rahatsızlık vermeye başladı. O yüzden önce et yemeyi bıraktım. Balık tavuk vs. hiç birini yemedim. Zaten bu düşünce kafama yerleştikçe etin dokusunda beni çok rahatsız etmeye başladı tat olarak falan. O yüzden ilk vejetaryen oldum lisede.”

Etik nedenlerle vegan olanların vegan olma motivasyonlarını incelediğimizde en temelde ‘canlı yaşamının korunması’ ilkesini benimsediklerini görmekteyiz. Tüm canlı türlerinin eşit haklara sahip olduğunu, insanların her ne sebeple olursa olsun hayvanların yaşama hakkını ellerinden almamaları gerektiğini savunmaktalar.

3.b. Sosyal Medya

Günümüz dünyasında sosyal medyanın, insanların özellikle de gençlerin tutum ve davranışlarına etkisi büyüktür. Popüler kültürün bir üyesi olmak, toplumda kabul görmek insanın kendi öz değerini farketmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca insanlar normal hayatlarındaki çevrelerinde karşılaşmadıkları farklı görüş, düşünce ve statülerde olan kişilerle sosyal medya sayesinde çok kolay iletişime geçebilmektedir. Ve yine bireylerin ortak paylaşımları ve etkileşimleri sonucu kolektif bilinç

oluşmasında da sosyal medya etkili bir araçtır. Pek çok vegan birey vegan aktivizmi için sosyal medyayı çok etkin bir şekilde kullanmakta, bu sayede bir çok insana ulaşabilmektedir. Sosyal medyanın bu etkisini, bireylerin vegan olma kararı almalarında açıkça görmekteyiz. Aşağıda bazı katılımcıların vegan olma kararı almalarında sosyal medyanın etkisini gösteren ifadelerine yer verilmiştir:

K3 *“İnstagramdan vegan olan influencer birisini takip ediyordum. Sonra kendim araştırdım. Hayvanların yaşadıkları acılar beni motive etti sonra vegan olmaya karar verdim.”*

K14 *“ Beni vegan olmaya iten sebep her gün bizim yememiz içmemiz için öldürülen ya da işkence gören hayvanların da ne kadar duyarlı ve farkındalıkları yüksek canlılar olduğunu fark etmemle başladı. Daha sonra bunlara sebep olmaya hakkım olmadığını düşünerek vegan olmaya karar verdim. Etrafımda vegan olan kimse yoktu ve tamamen sosyal medya, youtube ve diğer sanal mecralardan bilgi edinerek ilerledim.”*

Sosyal medya sayesinde vegan olanların yanıtlarını incelediğimizde çevrelerinde hiç vegan kimse olmasa bile sanal ortamda araştırarak, yapılan paylaşımların etkisiyle vegan olmayı tercih ettiklerini görüyoruz. Bu durum bize insanların artık hayatlarıyla ilgili bazı kararlar alırken sadece yakın çevrenin değil, mesafe olarak çok uzak olursa bile farklı kesimlerden insanların etkisinin olabildiğini göstermektedir.

3.c. Sosyal Çevre

Türk toplumu hem kültür hemde dini inançtan dolayı aile, akraba ve arkadaş gibi yakın çevreyle bağ kurmaya oldukça önem veren bir toplumdur. Bu nedenle insanlar çevrelerindeki otorite kabul ettikleri, sevdikleri yada düşüncelerine önem verdikleri kişilerin fikirlerine ve kararlarına değer verirler. Bu durum çevrelerinde vegan bireyler olan kişilerin vegan olma kararı almalarında etkili olmuştur. Aşağıda çevrelerindeki veganlardan etkilenecek veganlığı tercih eden katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir;

K4 *“Ben vegan olmadan önce bir süre önce ablam vegan oldu. Ondan görerek araştırdım. Beslenme ve diyetetik öğrencisiyim. 2. Sınıf civarı bu alanda cevaplar aramaya başladım. Araştırdıkça hayvanları sömürmeye değmeyeceğini gördüm.”*

K2 *“Aklımda hiç böyle bir düşünce yoktu. Üniversite okurken ‘Hayvan Hakları Kulübü’ne girdim. Yönetimdeydim. Okulda 160 köpeğin beslenmesiyle ilgileniyordum. Aynı zamanda bir laboratuarda çalışıyordum. Çalıştığım laboratuarda ki hocam vegandı. Hem hocamın etkisi hem de ‘Hayvan Hakları Kulübü’nde yönetimde olmam “ben bu kadar köpeği besliyorum ama diğer*

hayvanları da yiyorum” diye düşündüm. Hocama da aklımdaki veganlıkla ilgili sorularımı sordum. 3 ay kadar düşündüm. 3 ay sonra bir gün ‘vegan olacağım’ dedim ve hala veganım.”

K8 “Pandemi döneminde evde spor yapmaya karar verdiğim dönemde bir arkadaşım vejetaryenlikten veganlığa geçiş yapacağını söylemişti. Bu da beni ‘vegan sporcu var mı acaba?’” sorusuna yönlendirdi, merak ederek araştırdım. İlk başta insan ve çevre sağlığı konuları dikkatimi çekti ve bu yönlerden ikna oldum. Ardından durumun vicdan boyutunun farkına vardım. 2 ay içinde araştırmalarım beni vegan olmaya ikna etti fakat o sırada askerlik görevimi yapmaya gittim ve 6 ay kadar daha araştırma fırsatım oldu ama orada da vegan olmayı denedim, ki birçok şeyi yemeyi kesmiştim. yumurta, peynir yemedim, yemeklerde eğer et ayrı geliyorsa et almadım.

Bazı vegan bireylerin çevrelerindeki veganların fikir ve düşüncelerinden etkilenererek veganlığı tercih ettikleri görülmektedir. Ayrıca vegan yaşamın mümkün ve sürdürülebilir olduğuna bizzat şahit olmaları onların veganlığı tercih etmelerinde etkili olmaktadır.

3.d. İç Motivasyon

Bazı katılımcılar kurban bayramında gördükleri görüntülerden rahatsız olduklarını, kurban kesmeyi vahşice ve tiksindirici bulduklarını bu nedenle vegan olmayı tercih ettiklerini ifade ettiler.

K15 “Açıkçası veganlık konusunda bilinçli biriydim hep. Sadece konfor alanımdan çıkmak zordu kurban bayramını gördükden sonra et yemeyi bi anda kestim ve araştırmalarım bu şekilde başladı.”

K9 “Benim baba tarafım Adanalı. Adana’da bilirsiniz hayvanın herşeyini kullanırlar. Bunların hepsi gözümün önünde yapıldı küçükken. Biz gündüz koyunlarla oynarken ertesi gün kesildiğine şahit oldum. Rahmetli babanemin pazardan canlı tavuk alıp eve getirip kestiğine ve pişirip yediğine şahit oldum. Hala zihnimde o tavuğun sesi ve görüntüsü var. O ana şahit olmak iğrençti.”

K5 “Doğduğumdan beri hayvanlarla içiçe büyüdüm. Köpeğimiz, balığımız, kuşumuz vardı. Kene zamanında bile ben keneleri niye öldürüyoruz diye düşünürdüm. Kurban eti hiç yemedim küçüklüğümde beri. Ortaokuldan sonra tavuk vs. yemeyi falan sorgulamaya başladım. Veganlık ilk başta aklımda yoktu. Hayvanları çok seviyordum. Eti o şekilde bıraktım. 6 senede vejetaryenlik içinde veganlık içinde çok şey öğrendim. Tam olarak bir sabah uyandım ve kahvaltımı vegan olarak yaptım. O gün bir karar aldım ve vegan oldum.”

Katılımcılara vegan olma motivasyonlarını sorduğumuzda dört ana sebepten ötürü vegan olmayı tercih ettiklerini gördük. Bu sebepleri; etik nedenler, sosyal medya etkisi, sosyal çevrenin etkisi ve iç motivasyon olarak ele aldık.

Aldığımız yanıtlar doğrultusunda vegan olmadaki en büyük nedenin etik unsurlar olduğunu tespit ettik. Toplam beş katılımcı etik nedenlerden dolayı veganlığı tercih ettiğini dile getirmiştir. Bu katılımcılar hayvan sömürüsüne, hayvanların öldürülmesine, kötü şartlarda yaşamaya mahkum edilmesine bir karşı duruş olarak veganlığı tercih etmişlerdir.

Katılımcıların veganlığı tercih etmelerindeki diğer önemli sebep ise kendi iç motivasyonlarıdır. Dört katılımcı özellikle küçük yaşlarda gördükleri ve duydukları bazı şeylerden çok etkilendiklerini bu nedenle hayansal gıda tüketimini bıraktıklarını ifade etmiştir. Küçük yaşlarda kurban kesmeye şahit olmaları, bahçelerinde besledikleri, oyun oynadıkları hayvanların aile büyükleri tarafından kesilip, pişirilip yendiğine tanıklık etmeleri onları psikolojik olarak derinden etkilemiş bu nedenle belli bir yaşa geldiklerinde vegan olmaya karar vermişlerdir. Bu bireylerin merhamet duygusunun çok gelişmiş olması, empati yeteneklerinin oldukça yüksek olması, etrafındaki canlılarla kolaylıkla duygusal bağ kurabilmeleri onları vegan olmaya sevk etmiştir.

Sosyal çevrenin etkisi de veganlığı tercih etmede iç motivasyon kadar önemlidir. Katılımcılardan dört kişi sosyal çevrelerinin etkisiyle veganlığı tercih etmişlerdir. Bireyler etrafında otorite ve yetkin kişi kabul ettiği kişilerin fikirlerinden, bilgi birikimlerinden, söylemlerinden, zevklerinden ve kararlarından etkilenebilirler. Bu durum psikososyal çevre açısından iletişim kaynaklı tetikleyiciler olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılardan da bazıları hocasından bazıları yakın akrabalarından bazıları ise arkadaşlarından etkilenecek şekilde veganlığı tercih etmişlerdir.

Araştırmamıza katılanlardan yalnızca 2 kişi sosyal medyanın etkisiyle veganlığı tercih etmiştir. Vegan aktivistler çalışmalarını çok yoğun bir şekilde sosyal medyadan yürütmektedirler. Canlı yaşamının korunması, hayvanların sömürülmesi gibi mevzularda yayınladıkları bazı videoların ve paylaştıkları fotoğrafların görselleri psikolojik olarak insanlarda derin izler bırakabilmektedir. Ancak sosyal medya etkisiyle vegan olanların diğerlerinden az olması oldukça dikkat çekicidir. Günümüzde insanların artık sosyal ağlardaki bilgi kirliliğine, yanlış ve yalan haberlere karşı farkındalıkları oldukça yüksektir. Bu da karşılaştıkları her paylaşımı sorgulamalarına, hemen kabul etmemelerine neden olmaktadır. Sosyal medyaya karşı bu güvensizlik vegan aktivistlerin paylaşımlarının etkisini de azaltmaktadır. İnsanlar artık gördüklerine, duyduklarına hemen inanmak yerine derin araştırmalar

sonucu ikna olmaktadır. Bu nedenle sosyal medya etkisiyle vegan olanların sayısı diğerlerine göre daha az olabilmektedir..

Araştırmamızda sağlıklı bir yaşam için veganlığı tercih eden bir katılımcıya rastlanmamıştır. Katılımcılar vegan beslenme tarzının sağlık için çok önemli faydaları olduğunu düşünmektedirler ancak vegan olmadaki asıl ve temel motivasyonları bu değildir.

Veganlık yalnızca beslenme alışkanlığını değiştirmekle ilgili bir mevzu değildir. Veganlar kıyafet, ayakkabı, kozmetik, medikal pek çok alanda vegan ürünler tercih etmektedirler. Ancak navegan bir toplumda yüzde yüz vegan olarak yaşamak, hayvanlara zarar veren tüm eylemlerden uzak kalabilmek oldukça zor hatta bazı durumlarda imkansız hale gelmektedir. Bu nedenle bireyler vegan olma kararını kolaylıkla alsalar da vegan kalmak günlük yaşam pratiklerini yerine getirirken oldukça zordur. Buda insanların vegan olma kararı almalarında büyük bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³²

4. Aile ve Sosyal Çevrelerinin Vegan Bireylere Bakış Açısı

4.a. Vegan Yaşamın Sağlığa Zarar Verdiği Düşüncesi

İnsan davranışları üzerinde çevrenin etkisi büyüktür. Bireyler genellikle aldıkları kararlardan dolayı çevrelerindeki değer verdikleri kişiler tarafından onaylanmak isterler. Bireylerin vegan olmaya karar verdiklerinde de çevrelerinin en büyük tepkisi sağlık yönünden olmaktadır. İnsanlar vegan bireylerin hayvansal hiçbir ürün tüketmedikleri için gerekli vitaminleri ve proteinleri alamadıkları bu nedenle hastalanacakları endişesiyle veganlığa karşı çıkmaktadırlar. Veganların çevrelerindeki bireyler vegan yaşam ile insanın göreceği zararları sürekli vurgulamasından dolayı veganlarda motivasyon düşüklüğüne sebep olabilmektedirler. Katılımcıların vegan olduktan sonra çevrelerinin sağlık endişesi duyarak verdikleri tepkilere aşağıda yer verilmiştir;

K1 “İki tepki vardı. Kimisi çok inanmadı. 1 aya vazgeçersin dediler. Ailem ise sağlıksız olduğunu düşündükleri için vazgeçirmeye çalıştılar. Annem youtube’den videolar gönderiyordu. Hızlı vegan olunca çok düşünmedim sağlık durumumu. 5 yıl kısalsın benim ömrüm çok önemli değil diye düşünüyorum.”

K3 “Arkadaşlar açısından bir problem olmadı. Ama ailem başta karşı çıktı sağlıksız olduğunu düşündükleri için. Dengeli beslendiğimi görünce ikna oldular.”

¹³² Tekten-Aksürmeli, Z., Beşirli, H., a.g.e., s.s. 223-249

K9 “Başına ileride şu gelir. Evlenemezsin, çocuk yapamazsın, kemiklerin erir, ileride ölürsün falan diyenler oldu. Hepçil bir insanım ben, bu benim tercihim. Ben tiksiniyorum ve hayvan haklarını savunuyorum. Paketli gıda değil ama sağlıklı olan herşeyden azar azar yemek gerek diye düşünüyorum.”

Katılımcılar, çevrelerindeki insanların sağlığa zarar verdiği endişesiyle veganlığa karşı çıkışlarda zamanla vegan beslenmenin zararlı olmadığını gördüklerinde bu olumsuz düşünceden uzaklaştıklarını belirtmişleridir. Ayrıca kendileri gerçekten dengeli ve sağlıklı beslendiklerinde herhangi bir sağlık sorunu yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

4.b. Vegan Yaşamın Sürdürülemez Olduğu Düşüncesi

Bazı bireyler uzun süre araştırıp düşünerek vegan olmayı tercih ederler bazıları ise bir anda vegan olma kararı alırlar. Özellikle bir anda vegan olanlara karşı sosyal çevreleri bunu devam ettiremeyeceklerini düşündüklerini sıklıkla dile getirmektedirler.

K2 “Çoğu kişi yapamazsın bir süre sonra bırakırsın. dedi. Dalga geçenler oldu. Veya bunu sürdürmeyeceğimi sağlığımdan olacağımi söylediler. Bikaç ay sonra ciddiyetimi arkadaşlarım anlayınca daha çok saygı duymaya başladılar. Ailem de başta çok onaylamadı ama onlar da alıştı.”

4.c. Veganlığa Karşı Olumlu Tutumlar

İnsanlar çevrelerinde birinin vegan olduğunu ilk duyduklarında genellikle endişeli olduklarını ifade edip olumsuz tepkiler verirken zamanla bu düşünceler yerini olumlu düşüncelere bırakmaktadır. Fakat az da olsa duydukları ilk andan itibaren vegan bireylere karşı olumlu tavır sergileyen, önyargılı olmayıp saygıyla yaklaşan hatta destekleyen kimseler de vardır.

K5 “Ailem en iyi tepki gösterenlerdi. İlk başta nasıl olacak dediler ama ben anlatınca kabullendiler. Lise zamanı direkt söylemesem de farkediliyordum arkadaşlarım arasında. Lisede arkadaş ortamında çok tartışmalar dönüyordu, sonra konu bi şekilde kapanıyordu.”

K6 “İlk başta 16 yaşında vegan olmak istedim. Ailem kabul etmedi. 18'ine kadar olamazsın dediler. 18 yaşına girince tekrar istediğimi dile getirdim ve kabul ettiler. İlk başta tepkiliydiler sonra aaa evet bu daha sağlıklı dediler.”

K7 “Aslında yakın çevrem vegan olacağımi tahmin ediyorlardı diyebilirim. Çünkü ben küçüklüğümden beri hayvanları çok seviyordum ve ailem en baştan beri et yemediğimi zaten biliyordu. Annem hep destekler beni her konuda. Veganlık konusunda da kendini çok geliştirdi. Bana hep ‘sütsüz, yumurtasız pasta yapmayı senin sayende öğrendim’ der. Genel olarak destekleyici yaklaştı. Ama

babam böyle bir insan değil. Mersinliyiz biz ve babam et yemeden duramayan bi insan. O beni arada sırada kızdırmak için tantuni de yenmezmi ya gibi şeyler diyerek takılıyor. Ama ailemle ciddi çatışma derecesinde birşey yaşamadım.

K8 *“Yakın çevrem önce şaşırdı ama çok uzun sürmedi çünkü beni tanıyorlardı böyle bir şeyin mümkün olabileceğini biliyorlardı karakterimden dolayı. Yakın çevremdeki herkes bana saygı duydu ve ellerinden geleni yaptılar ve hala yapıyorlar. Şimdilerde vegan olmama artık alıştılar, beni böyle biliyorlar ve buna göre hareket ediyorlar.”*

K10 *“Ailem düşünce yapısı olarak fikrimin doğru olduğunu ancak sağlıklı olmayacağını düşündüler. Arkadaşlarım da çok anlayışlı karşıladılar ve bana çok saygı duyduklarını söylediler. Ailem her zaman bana uygun yemekler pişirerek, arkadaşlarım ise yemek yiyeceğimiz zaman benim de yemek yiyebileceğim yerler tercih ederek bana çok destek oldular.”*

Sayıları oldukça az olsada ailesinin ve diğer sosyal çevresinin vegan olma kararlarını desteklediklerini, saygı duyduklarını söyleyen katılımcılar da vardır. Bu katılımcılar çevrelerindeki insanların saygıyla yaklaştıklarını, anlamaya ve öğrenmeye çalıştıklarını, veganlığı daha çok araştırmaya başladıklarını söylemişlerdir. Birlikte oldukları zamanlarda ailelerinin kendilerine özel vegan yemekler pişirdiklerini veya arkadaşlarıyla bir aradayken vegan seçenekleri olan mekanlarda yemek yediklerini ifade etmişlerdir.

4.d. Veganlara Karşı Önyargılar ve Vegafobik Söylemler

Toplumda bir çok birey veganlık hakkında hiç bilgiye sahip değilken bazıları da sadece kulaktan dolma bilgilerle, yalan haber ve yanlış söylemlerle bilgi sahibi olmuştur. Bu nedenle bir çok insan veganlığa karşı önyargılıdır. Bazı bireylerde veganlığa sıcak bakmamakla birlikte vegan olan kişilerle hayat sürmenin zor olduğunu düşündükleri için çevrelerindeki insanların vegan olmasını istememektedirler. Fakat birçok katılımcı çevrelerindeki insanların bu olumsuz düşüncelerinin zaman geçtikçe genelde olumluya evrildiğini belirttiler.

K11 *“Başlarda inanmadılar, diyet ve geçici sandılar. Biraz inanmaya ve ciddi olduğumu görmeye başladıklarında zorbalandım. Dalga geçildim, mobbing yaşadım iş yerimde, ailem zorla yedirmeye ve tartışmalar içine sokmaya başladı. Sağlığımın daha kötüye gideceğine inandılar ve çok eminlerdi çünkü çok fazla rahatsızlığım vardı. Kansızlık, vitamin eksiklikleri, demir eksikliği vs. (Ailemizde genetik anemi var)”*

K13 “Bazıları merak etti, bazıları dalga geçti ama genel olarak hayatımın çok daha iyiye gittiğini, her yemeğin vegan versiyonunun yapılabildiğini gördükleri için veganlığa karşı önyargıları kırıldı. Hatta kardeşim ve annem de vegan oldu.”

K4 “Çok güzel ve çok saçma sorular duydum. Proteini nereden alıyorsun?, balda mı yemiyosun gibi. Arkadaşlarım destekçi değildi, bi yere gittiğimizde hayvan yemek istiyorlardı. Saçma tepkiler veriyorlardı. Ailem olumlu karşıladı, destekçi oldular”

İnsanların kendisiyle ilgili kararlar alırken bile sosyal çevrenin etkisi büyüktür. İnsanlar genelde psikolojik olarak çevrelerinin aldıkları kararlara saygı duymasını, destek olmasını ve çevreden olumsuz eleştiriler duymamayı isterler. Özellikle Türk toplum yapısına baktığımızda aileye ve arkadaşlara verilen değer diğer toplumlara göre daha fazladır. Toplumumuzda bireylerin başkaları tarafından onaylanma ve kabul görme arzuları çok yüksek seviyededir. Bu nedenle kişilerin veganlığı tercih etmelerinde çevrelerinden gelen tepkilerin iç motivasyonları ve veganlığı sürdürebilmeleri için önemi büyüktür.

Katılımcıların çoğunluğu vegan olduklarında çevrelerinden daha çok olumsuz tepkiler aldıklarını belirtmişlerdir. Bunun en büyük nedeni vegan beslenmenin sağlığa zarar verdiği düşüncesidir. Katılımcılar hastalandıklarında veya bitkin göründüklerinde çevrelerindeki insanların durumu hemen vegan beslenmeye bağladıklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda özellikle katılımcıların arkadaş çevresi veganlarla birlikte zaman geçirme, ortak faaliyetlerde bulunma noktasında sıkıntı yaşayacaklarını düşünerek arkadaşlarının vegan olmasını istememişlerdir. Katılımcılar, arkadaş çevrelerinde tepkilerini dahada ileri boyutlara taşıyıp alay eden, küçümseyici şakalar yapan kişilerinde olduğunu bu kişilerin bazılarıyla zamanla görüşmeyi bıraktıklarını dile getirmişlerdir.

Katılımcılar çevrelerinden gelen tepkilerin ilk önce daha çok korku, şaşkınlık ve endişe dolu olduğunu fakat zamanla bu tepkilerde azalma olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle ailelerin sağlık nedeniyle endişeli ve tepkisel duruşlarının zamanla kabullenme ve alışmaya doğru evrildiğini dile getirmişlerdir. Bazı katılımcıların arkadaşları veganlığın sürdürülemez, geçici bir heves olduğu yönünde söylemlerde bulunmuşlardır. Ancak vegan katılımcılar kararlı duruşları sayesinde onların bu tezlerini çürütmüşlerdir.

5. Veganların Diğer Bireylerle Sosyal Etkileşimi ve Veganizm

Araştırmamızda vegan bireylere çevrelerinde yaşayan başka vegan bireyler olup olmadığını ve kendilerinden etkilenecek veganlığı tercih eden başka kişilerin olup olmadığını sorduk. Bu soruya yanıt olarak aldığımız cevaplardan çıkardığımız sonuçlar şu şekildedir;

Katılımcılardan bir kişi çevresinde kendisi dışında hiç vegan bireyin bulunmadığını belirtmiştir. Bir kişi çevresinde yalnızca üniversite hocasının vegan olduğunu söylemiştir. Yine sadece bir kişi ailesinde kız kardeşinin vegan olduğunu belirtmiş, bir kişide annesinin ve kardeşinin kendisinden etkilenerek veganlığı tercih ettiğini söylemiştir. Diğerleri ailelerinde vegan hiç kimsenin olmadığını dile getirmişlerdir. Bir kişi de ailede sadece kuzeninin eşinin vejetaryen beslendiğini söylemiştir.

K1 *“Hiç yok. Ama alıştım. Artık dışarda ya da aile ortamında bana uygun yemekler yapıyorlar. Ofis yemeklerinde de sık sık dile getiriyorum. Artık orada da eskisi gibi zorlanmıyorum.”*

Birçok katılımcı (9 kişi) arkadaş çevrelerinde vegan bireylerin olduğunu belirtmiştir. 5 kişi vegan olduktan sonra veganların bulunduğu ortamlara girerek, vegan etkinliklere katılarak vegan arkadaş çevrelerini genişlettiklerini belirtmiştir. Bir kişi de sosyal medyada vegan bireylerle tanışarak vegan arkadaşlar edindiğini dile getirmiştir.

K14 *“İlk vegan olduğumda etrafımda hiç vegan yoktu. Uzun bir süre de olmadı. Bunun bir sebebi de kısa bir süre sonra Şanlıurfa’ya öğretmen olarak atanmam oldu. Orada 2-3 veganla ancak yüzyüze tanışabildim. Ancak sosyal medyadan farklı yerlerden veganlarla olan tanışmam ayrı bir motivasyon oldu benim için. Yaklaşık 5 yıl böyle geçtikten sonra İstanbul’a geri döndüm ve önceden ismen tanıdığım onlarca veganla tanıştım. Önceden çokça yalnız ve çaresiz hissederken şimdi neredeyse tüm çevrem veganlar oldu.”*

Katılımcılar aile ve arkadaş ortamlarında vegan bireyler az olsa da bunun yaşamlarında bir zorluk oluşturmadığını, aile buluşmalarında ailelerinin vegan yemekler pişirilmesine dikkat ettiklerini, arkadaş ortamında da dışarda yemek yenileceğinde vegan seçeneklerinde olduğu ortamlara gitmeye arkadaşlarının önem verdiğini dile getirmişlerdir. Aynı zamanda bireyler vegan olduktan sonra vegan etkinliklere katılarak vegan arkadaşlarının arttığını, sosyal medya sayesinde pek çok vegan arkadaş edindiklerini dile getirmişlerdir.

Katılımcılara çevrenizde sizden etkilenerek veganlığı tercih edenler var mı diye sorduğumuzda ise şu sonuçlarla karşılaştık;

Bir kişi çalıştığı yerdeki müdürünün vegan olduğunu, bir kişi annesi ve kardeşinin vegan olduğunu, bir kişi çevresindeki pek çok kişinin vegan olmasına vesile olduğunu ifade etti.

K7 *“2 kişi oldu. Bitanesi vejetaryen oldu. Çoğunlukla vegan besleniyor aslında ama ailesini kabullendirme noktasında sıkıntı yaşadığı için %100 vegan oldu diyemem. Ama diğer kişi tamamen*

vegan bir şekilde besleniyo. Yakın zamanda da bana vegan olma motivasyonumu çok artırdın diye söylemişti çok mutlu olmuştum.”

K12 “Veganlık hakkında konuştuğumuz ve sonunda da ben vegan oldum diyen birçok kişi oldu. Özellikle son aylarda ‘‘hayvan katliamı’’ yasasına karşı yoğun eylemler yaptık ve yine konuşma imkanı bulduk oradaki kişilerle ve aralarında vegan olan birkaç kişi oldu.”

Bir katılımcı normal yaşantısında aktivizm yapmadığı için kendisinden etkilenen birisinin olmadığını ifade ederken bir katılımcı instagramda aktivizm yaptığını bu nedenle paylaşımlarından etkilenerek veganlığı tercih edenlerin olabileceğini dile getirdi.

K1 “Instagramda aktivizm yaptığım için etkilenenler olabilir. Eşim, kardeşim muhtemelen etkilenmekten korktukları için bu konuda konuşmamı istemiyorlar.

Diğer katılımcılar ise kendilerinden etkilenerek veganlığı tercih eden birinin olmadığını fakat vejeteryen olanların olduğunu, çevrelerinde hayvansal gıda tüketimini azaltanların olduğunu, veganlığa karşı önyargılarını yıktıklarını ifade edenlerin olduğunu, vegan ürünlere ulaşım kolaylaştığında vegan olabileceğini söyleyenlerin olduğunu ifade ettiler. Bazı katılımcılar ise çevrelerinde kendilerinden etkilenerek kısa bir süre veganlığı deneyip başaramadıkları için vazgeçtiklerini söyleyenlerin olduğunu dile getirdiler.

6. Türkiye’de Veganlığa Gösterilen İlgi

Katılımcılara Türkiye’de yaşayan insanların veganlık hakkında yeterli bilgiye sahip olup olmadıklarını ve toplumda veganlığa karşı bir ön yargı olduğunu düşünüyor musunuz diye bir soru yönelttik. Araştırmacıların hepsi aynı doğrultuda cevaplar verdiler ve Türkiye’de insanların yetersiz bilgiye sahip olduklarını düşündüklerini, toplumun veganlığa çok önyargıyla baktığını ifade ettiler.

K2 “Kesinlikle %100. Neden. Çünkü insanların çoğu yüksek yaşta olanlar özellikle ne olduğunu tam bilmiyor. Sağlığımdan olacağım diye düşünüyorlar. Ama bunu 3 buçuk senedir yapıyorum ben. 20 yıldır yapan var ama sağlıklı. Vegan olup sürekli cips yiyip veya karbonhidrat tüketip sağlıklı olabilir insan. Ama ne yediğine dikkat eder, sağlıklı beslenirse sıkıntı olmaz. Ben 6 ayda bir tahlillerimi yaptırıp kas oranıma vs. baktırıyorum. Şu ana kadar hiçbir sıkıntı yaşamadım. Şu anda Türkiye’de eskiye göre geliştiğini düşünüyorum. Şu an fastfood zincirlerinde de vegan yiyecekler bulabiliyoruz. Zamanla daha da gelişeceğine inanıyorum.”

K3 “Evet. İnsanların bu konuda daha da bilgilendirilmesi gerekiyo. Türkiye’de veganlığı hiç bilmeyen çok fazla insanla karşılaştım. Elazığ’da yaşayan bir arkadaşşıma vegan bir arkadaşşı başka

şehirden ziyarete geliyor. Dışarıya yemek yemek için gittikleri bir mekanda garsona vegan olduğunu söylüyor. Fakat garson o zaman tavuk vereyim size diyor. Veganlığın sadece kırmızı et yemek olduğunu düşünüyor.”

K4 “Evet. Ben stajyer diyetisyenim. Benim eğitimim hayvansal gıda üzerine. Benim sınıftaki diğer kısırın vegan olduğunu bilmiyolardı mesela. İleride bu mesleği yapacak uzman kişiler bile bilgi sahibi değiller mesela.”

K5 “Kesinlikle. Ben erkek arkadaşımın tanışma sürecinde veganlık hakkında atıp tuttuğu bir tweet sayesinde tanıştım. Toplumda veganlar aşırı uç kişilerdir, aşırı tartışmacılardır gibi bir algı var ancak bunun doğru olduğunu düşünmüyorum. Herşey bir spektrum aslında. Siyasette bir spektrum mesela sadece veganlık öyle diye genellemek doğru değil bence. Herşeyin bir uç noktası var.”

K6 “Önyargı olduğunu kesinlikle düşünüyorum evet. Bilgi olmaması bizim toplumumuzla ilgili. Mesela vegan çocuk öldü diye haber veriliyor hemen inanıyorlar. Halbuki çocuğa anne sütü vermemişler. Bu tamamen cahillikten.”

K7 “Kesinlikle düşünüyorum. İnsanlar veganlığı bilmiyolar çoğunlukla vejetaryenlikle çok karıştırabiliyorlar. Bilen kesimde de eğitim seviyesi ne kadar yüksek olsa da ön yargıyla bakan, sizin de motivasyonunuzu düşürecek şeyler söyleyen kişiler oluyor malesef.”

K8 “Günümüz toplumunda önyargı kesinlikle var, ki bu eksik bilgiden kaynaklanıyor bence. Bu önyargılardan ötürü gereksiz muhabbetlere maruz kalınabiliyor. Bazı yerlerde konusu açılabilir bile vegan olduğumu belirtmiyorum çünkü günümüz şartlarında neler yaşanabileceğini kestiremiyorum.”

K9 “Kesinlikle düşünüyorum. Bu kurbandan dolayı Allah göndermiş yemeliyiz anlayışı var. İnsan dediğimiz varlık aslında et değil ot yemeye göre çene yapısı evrimleşmiş. Ama insanlar bilmediklerinden bize karşı çok tepki veriyorlar. Malesef böylesi çok.”

K11 “Evet, çok fazla eksik ve yanlış bilgi var. Bilgilerin çoğu doktorlar tarafından ezberletilmiş. (Doktorlar gıda bilgisi görmüyorlar.) Eski kitaplardaki bilgiler hala güncelmiş gibi tutuluyor. Günümüzde vegan yaşamın hem dünyaya hem insana olan katkıları ile ilgili araştırmalar ve kanıtlar mevcut. Hayvancılık ve pazara olan etkisi nedeniyle de üstü kapatılıyor.”

K12 “İnsanlar yerleşmiş bilgilerini çok zor değiştiriyor ve anlatınca da kabullenmeleri çok zor oluyor. Ayrıca veganlık bence sıradan bir konu değil, değişim gerekiyor, kolay olsa da insanlar değişimden çekiniyor, ayak uyduramayacağını düşünüyor, sosyal çevresinin yadırgayacağından korkuyor. Ön yargılar da var tabii ki: en yaygın da veganlığın pahalı olduğu düşüncesi. İşin komik

yanı aynı anda hem ekonomiden dolayı vegan olduk hem de veganlık pahalı düşüncesi aynı anda söylenebiliyor. Toplumun bilgisizlikten olmasa bile türcülükten dolayı kalın duvarları var maalesef, kendi içinde çelişse bile bunları fark edemiyor bence. Bunu değiştirmek için çabalıyoruz.”

K13 “Eskiden veganlığa karşı çok önyargılı birisi olarak sadece Türkiye’de değil tüm dünyada veganlığa karşı çok yanlış bir önyargı olduğunu biliyorum. İnsanlar araştırmak yerine kulaktan dolma bilgilere inanmayı seçtiği ve değişimden korktuğu için veganlıkla ilgili çok fazla yanlış bilgiye sahip olabiliyorlar.”

K14 “Maalesef yaşadığımız dünyada bilgiye ulaşmak çok kolaylaştıkça kimlik ve çarpıtmalar da artıyor. Bunda kapitalizmin ve ana akım medya kuruluşlarının etkisi çok büyük. Sadece kar amacı güderek gerçekleri örtpas eden bir çok firma mevcut. Gerçek ve doğru bilgiye ulaşmak, doğru kaynak bulmak zorlaşıyor. Ama bunun yanında ‘vegan’ kelimesi de herkesin kulağına bir şekilde gidiyor. Mesela ben vegan olmadan önce anlamını dahi bilmiyordum.”

Araştırmaya verilen cevapları incelediğimizde Türkiye’de veganlığa karşı ciddi bir önyargı olduğu açıkça görülmektedir. Bir çok birey sağlık açısından veganlığın çok tehlikeli olduğunu düşünmektedir. İnsanlarda veganların vücudun gereksinim duyduğu bazı vitaminleri alamadıklarını bunun da ileride ciddi sağlık sorunlarına yol açabileceği düşüncesi hakim. Fakat vegan katılımcılara sorduğumuzda hiç bir sağlık sorunu yaşamadıklarını dışarıdan pek çok insanın kullandığı ek birkaç vitamin takviyesi dışında hiç bir şey almadıklarını belirtmişlerdir. Yaptırdıkları tahlil ve vücut analizlerinde kas oranlarında ya da vitamin değerlerinde kötüye giden hiç birşeyin olmadığını ifade etmişlerdir.

Bazı katılımcılar sadece Türkiye’de değil tüm dünyada insanların ciddi bir bilgi kirliliğine maruz kaldıklarını bunun sonucunda da insanların veganlık hakkında yanlış bilgiye sahip olduklarını dile getirdiler. Eğitimli insanların bile hiç araştırmadan kulaktan dolma bilgilerle hareket ettiklerini bu nedenle yanlış düşüncelere sahip olduklarını ifade ettiler.

7. Müslümanlık ve Veganlık

Katılımcılara her yaş grubundan tüm bireylere özellikle de müslüman bir ülkede müslüman bir bireye veganlığı tavsiye edip etmedikleri sorusunu yönelttik. Katılımcılardan müslüman olanlar ve olmayanlar genel olarak birbirleriyle örtüşen yanıtlar verdiler.

Müslüman katılımcılar sağlık açısından bir sıkıntısı olduğunu düşünmediklerini, vegan beslenen bebeklerin bile olduğunu, veganlığın herkese uygun bir yaşam tarzı olduğunu bu açıdan herkese tavsiye edebileceklerini ifade ettiler. Dini açıdan değerlendirdiklerinde ise kendilerinin de

müslüman olduklarını, İslam'ın veganlıkla çelişen bir yönünün bulunmadığını aksine vegan olan birinin vicdani olarak daha rahatlamış hissedeceğini, İslam'ın zaten hayvanlara zarar verilmesini yasaklayan hoşgörü ve iyilik dini olduğunu bu konuda Kur'an da da ayetlerin olduğunu dile getirdiler. Hatta şu an ki hayvancılık sektörünün ve hayvanların sömürülmesinin İslam'la çeliştiğini belirttiler. Bir katılımcı çok fazla bilgisi olmadığı için bir yargıda bulunmak istemeyerek bu konuda fikir beyan etmekte çekimser davrandı. Bir katılımcı ise mesela kutuplarda yaşayanlara vegan olun diyemeyeceğini ancak yaşam şartları el verdiği sürece herkesin vegan olması gerektiğini ifade etti.

K1 *“Bunu çok uzun uzun düşünmek, tartışmak lazım. Allah'a inanıyorum, namaz kılmıyorum, alkol alıyorum. Vegan olana kadar kurban kesiyordum. Bilmediğim konuda yorum yapmamayı tercih ediyorum. Herkes nefesine hakim olsa vegan olabilir aslında. 3 yıl süresinde B12 ve d vitamini dışında takviye almadım. 3 yıl süresinde benim vitaminlerimde bir düşüklük olmadı. Her gün et yiyen insanlarda bile b12 ve d vitamini eksikliği çıkıyor zaten.*

B12 yanlış hatırlamıyorsam otlardaki bakterilerden oluşan bir vitamin bildiğim kadarıyla. Dolayısıyla biz et tükettiğimizde hayvanlar o otu yediği için b12 almış oluyoruz. O yüzden bitkisel beslendiğimizde de b12'yi almış oluyoruz diye düşünüyorum.

Solgar'ın b12 vitamininden ben haftalık kullanıyorum şu anda da b12 vitaminim üst değerlerde. Herkese şuan veganlığı tavsiye ederim. Çeşitli beslendikleri sürece hiç bir şekilde zararı olmaz diye düşünüyorum.”

K3 *“Tabiki. İslam dininde hayvanlara zarar verilmemesi konusunda yazılar okudum. Kur'an'da da geçiyor. Bebeğini vegan besleyen kişileri de çok duydum. Her yaşta herkes vegan olabilir. Hayvansal olanda zaten vitamin yok protein açısından zengin olsa da vitaminler bitkisel ürünlerde bulunuyor.”*

K6 *“Bence evet herkes vegan olmalı. Mesela kutuplarda yaşayan insanlara nasıl vegan olun diyebilirim. Ama şuan herkese vegan olmalı diyebilirim. Çünkü buna ihtiyacımız yok.*

K10 *“Evet ederim, kendim de müslümanım. Kendi vicdanım çok rahat herkes bu rahatlığı yaşamalı, ülkemiz şartlarında vegan seçenek bulmak biraz zor olsa da evde yapılan yemekler çok kolay bir şekilde veganize edilebilir.*

K14 *“: Kesinlikle veganlık ve İslam aynı çatı altında buluşabilir bence. İslam, hoşgörü ve iyilik dinidir. Tüm canlıların en az insan kadar değerli olduğunu anlatır. Onlara iyi davranılmasını öğütler.*

Hayvancılık sektörünün ve diğer hayvan sömürücülerinin İslam'ın destekleyeceği şeyler olduğunu asla düşünmüyorum."

Yalnızca araştırmamıza katılan ve pagan inancına sahip bir katılımcı İslam'da kurban kesmenin zorunlu yani farz olduğunu bundan dolayı veganlıkla birbirine uymadığını dile getirdi.

K15 *"Evet ne olursa olsun herkes vegan olmalı ama müslümanlık konusunda bazı şeyler farklılaşıyor. Farzlardan bi tanesi kurban kesmek ve bunun zorundalık olması. Bu yüzden dindar bir müslümanın vegan olmasının bazı etik nedenlere uymadığını düşünüyorum."*

Diğer müslüman olmayan katılımcılar ise müslümanlığın vicdan sahibi olmak demek olduğunu bu nedenle vegan müslümanların da bulunduğunu, veganlığın vicdanı rahatlatan bir şey olduğunu, etik olarak herkesin vegan olması gerektiğini, veganlığın herkese yarar sağlayan bir yaşam biçimi olduğunu, iklim ve gezegenimizin korunması için de vegan beslenmenin gerekli olduğunu, ekonomik olarak vegan beslenmeden ötürü hiç bir sıkıntı yaşamadıklarını o yüzden herkese veganlığı tavsiye edebileceğini dile getirdiler."

K5 *"Bulunurum. Çünkü ben 4 senedir veganım. Lise süresinde vejetaryendim ve her şekilde veganlığı deneyimledim. Ekonomik olarak rahat olmadığım zamanlarda bile vegan beslenme açısından sıkıntı yaşamadım. Vicdani olarak insanı rahatlatan birşey zaten. Hiçbir din, ekonomik durum vs. farketmeksizin herkesin vegan olabileceğini düşünüyorum."*

K4 *"Evet bulunurum. Hem diyetisyen hemde etik vegan olarak herkesin vegan olması gerektiğini düşünüyorum. Çok araştırmadım ama müslüman vegan olan arkadaşlarım var. Sağlık açısından da bitkisel beslenmeye geçiş yapılması gerektiğini savunuyorum. Kurban kesmezsem dinden çıkarım diye düşünen insanlar var. Müslümanlık ve veganlığın kesiştiği noktaların insanlara açıklanması lazım."*

K7 *" Kendini müslüman olarak tanımlayan birine tabiki veganlığı tavsiye ederim. Benim bildiğim kadarıyla İslam dininde de kurban kesilmesi zorunlu bir ibadet değil. Bunun yerine insanlar bağış yapıyorlar. Yine müslüman olupta vegan değerlerini içselleştirebilir insanlar bundan eminim. Ama diğer açılardan baktığımızda herkes vegan olmamalı diye düşünüyorum. Bu çok genelleme oluyor ama sağlık sorunu yaşamayan her insanın ben vegan olması gerektiğini düşünüyorum. Ama tabi bu hayvan hakları yönünden değil sadece gezegen açısından da iklim açısından da gerekli olduğunu düşünüyorum. Ben ve çevremdeki veganlar hiç bir şekilde veganlıktan dolayı sağlık sorunu yaşamadılar ama kronik hastalık gibi sağlık sorunu olanlar doktora danışıp o şekilde vegan olabilirler."*

K8 *“Hiç tanımadığım birine tavsiyede bulunmam kesinlikle ama biraz tanışıklığım olduysa ve yaşadığı herhangi bir şeyin bitkisel beslenmeyle çözülebileceğini düşünüyorsam 1-2 hafta denemesini tavsiye ediyorum. Bunun dışında yakın çevrem vegan olmasını çok isterim çünkü vicdani sebepler dışında onların sağlığını önemsiyorum. Herkes vegan olmalı bence, bu her şey ve herkes için avantajlı pozitif bir durum.”*

K9 *“Ben kendi adıma evet isterim. Şuanda günümüzde yediğimiz etlerin hiçbiri kaliteli değil, sentetik. Hem bundan dolayı hem de hiç bir canlının katledilmesini istemediğim için. Ailem hepçil ama sağlık olarak ailemden daha çabuk iyileştığım kanıtlandı. Tüm aile hastalandığımızda en kolay atlatan ve en çabuk iyileşen ben oluyorum.”*

K12 *“Herkes ettiğim gibi tabii ki Müslümanlara tavsiye ederim, tavsiyeden öte mutlaka olmaları gerektiğini söylerim çünkü hem bitkisel beslenmenin doğumdan yaşlılığa kadar sağlıklı olduğunu, kimsenin öldürülmesine gerek olmadığını söylerim yaşamak için. Hem de hiçbir inancın, hiçbir dinin öldürmeden, sömürüden yana olmaması gerektiğini düşündüğümü söylerim. Günümüzde bir şeylerin ulaşmadığı hiçbir yer yok (en uzak yerler vs. dahil). O yüzden nerede yaşıyor olursa olsun, yaş, meslek ne olursa olsun herkes vegan olmalı derim. Veganlık hayvanlar ile ilgili değil çünkü, öznesi hayvanlar ve eğer vegan değilsek hayvanlar sömürülüyor, öldürülüyor. Bir müslümanın vegan olmama sebeplerini çok duydum ama Kur'an'ın yorumlanması konusunda da farklı görüşler olduğunu duydum bu konuda. Mesela kurbanın ‘malından vermek’ yorumu olduğunu duymuştum, öldürmeden de ibadetlerin gerçekleştirilebileceğini düşünüyorum.”*

Sonuç olarak katılımcıların hepsi müslüman olsun ya da olmasın herkese veganlığı tavsiye ettiklerini söylediler. Bazı katılımcılar tavsiyeden öte bunun gerekli bir şey olduğunu mutlaka herkesin vegan olması gerektiğini dile getirdi. Beş katılımcı günümüzde hayvansal gıdaların ciddi anlamda insan sağlığını tehdit ettiğini bu nedenle sağlık açısından faydalı olduğu için veganlığı herkese tavsiye ettiğini belirtti.

Katılımcılardan üç kişi genelde insanların İslam'la çeliştiğini düşündükleri için vegan olmaktan uzak durduklarını söylediler. İslam'daki kurban ibadetinin bağış yaparak da yerine getirilebileceğinin insanlara anlatılması gerektiğini belirttiler.

İki katılımcı veganlığın her açıdan ve herkes için avantajlı olduğunu bunun için herkese veganlığı tavsiye ettiklerini ifade ettiler. Küresel ısınma, iklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi gibi pek çok küresel sorunun veganlıkla çözüme kavuşacağını bu nedenle din, ekonomik durum ve diğer nitelikler farketmeksizin herkesin vegan olmasının gerekli olduğunu dile getirdiler.

8. Veganların Din Kavramına Bakış Açısı

Araştırmamızda katılımcılara çalışmamızın temel basamaklarından birini oluşturduğunu düşünerek din kavramının veganlarda ne ifade ettiğini sorduk. Bu konuda verilen cevapları müslüman olan veganlar ve müslüman olmayan veganlar kategorisine göre inceledik.

Müslüman olan veganlar din kavramını kısaca şöyle tanımlamışlardır; iyi ve doğru olma hali, insanların nefsinin ölçen bir araç, ödül ve ceza ile hayatımızın düzenlenmesi, doğru ve ahlaki davranma şekli, yaratıcının kanıtlarını doğada görme hali, insana nasıl yaşaması gerektiğini anlatan yönergeler biçimi.

K1 *“Dinin insanı iyiye doğruya yönelten bir araç olduğunu düşünüyorum. İnsan ateist olabilir ama iyi ve doğru olma halini içinde barındırıyorsa iyi bir mü’min dir diyebiliriz.”*

K3 *“Barışçıl. İnsanların daha birbirlerine ve hayvanlara hoşgörülle yaklaştığı, insanların nefsinin ölçen bir araç.”*

K6 *“Benim için din yaratıcı tarafından bu dünyaya gönderilmişiz yaptıklarımızın karşılığında ödül ve ceza var. Hayatımızı düzenleyen bir inançtır.”*

K10 *“Benim için din insanlara doğru ve ahlaklı davranmayı aşılır. Ahlaklı davranış iyi, ahlaksız davranış kötüdür. İnsan yeryüzünde kendi doğrularını bulmalıdır, öteki dünyada yaptıklarından dolayı sorumlu tutulacaktır.”*

K14 *“Benim için din bir yönergeler biçimidir. Yani insana nasıl yaşaması gerektiğini anlatır. İyi ve kötüyü anlatır. Kendine insana ve doğaya faydalı olmayı anlatır. Bu yüzden veganlık benim dinime göre uygulanması gereken bir şeydir. Tüm yönergelerle örtüşür.”*

Müslüman olmayan veganların cevaplarına baktığımızda ise dini çelişkilerle dolu bir kavram, insanların korkularını yenmek için sığındıkları liman, evreni ve ruhu anlamının farklı bir türü olarak tanımlamışlardır.

K2 *“Bana göre din kavramı bir sığınak demek. İnsanların korktuğu şeylerden, kendinden, çevresinden, ya da dünyada yaşananlardan, kötü olan veya endişe duyduğu her şeyden sığındığı, güvendiği liman demek.”*

K4 *“Din kavramı benim için çok anlamı kalmış bir kavram değil artık. İnsanların cevap bulamadığı bir çok soru için sığındığı liman denilebilir.”*

K5 *“Dinle doğup dinle büyüyoruz. İnsanlar için sığınak, insanlığın güvendiği yer olarak tanımlayabiliriz dini. Küçükken de ortalama inançlı biriydim. İçimde hiç o güveni hissetme durumu*

bende hiç olmadı. Cennet-cehennem, günah-sevap vs. gibi içimi ısıtacak bir his bende hiç olmadı. 8. sınıf civarı sorgulamaya başladım. Sonrasında inancımı yitirdim. Önce tanrı olabilir diye deist bir inanca sahiptim sonra tamamiyle inancımı kaybettim. Şuan bazı şeylere cevabım var, bazı şeylere cevabım yok, şuan dini inancım olsa da namaz kılmayacağım, oruç tutmayacağım diye düşünüyorum. Dini inancım olsaydı da ben şuan olduğum gibi bir insan olurum.”

K7 “Ben kendimi çok inançlı bir insan olarak tanımlamıyorum. Benim hayatımda da dini pratiklerin çok yeri yok. O yüzden bu soruya nasıl cevap verebilirim bilmiyorum. Şunu söyleyebilirim insanlar tarih boyunca bir şeye inanma ihtiyacı hissetmiş. Günümüze kadar gelende bir kaç din yahudilik, hristiyanlık gibi. Bu dinlere mensup ve yanlış yorumlayan insanlar var hepsi kendi inandığı için herkes bizim mensup olduğumuz dine inanmalı, herkes buna uygun yaşamalı diye inanyolar. Ben bu düşüncenin kendi içinde çeliştiğini görüyorum. Çünkü mesela bir hristiyana göre yahudi ve müslümanlar cehenneme gidebilir, bir müslümana göre de bir yahudi ve hristiyan cehenneme gider. Bu açıdan dini inançların çok çeliştiğini düşünüyorum. Bu yüzden bir yaratıcı var ama yaratıcının doğrudan insanlara bir takım kurallar getirdiğini düşünmüyorum.”

K8 “Din benim için insanları yönlendiren bir kılavuz, yaratıcıyla insanlar arasında iletişim için bir araç.”(deist)

K9 “Yıllarca Kur’an’a ve Allah’a inanarak yaşadık. Yapı olarak herşeyi sorgulayan bir insanım. Yaşadığımız bir çok olayı sorgulayarak büyüdüm hep. Dinler bence insanların uydurduğu kendi kendine ürettiği bir şey bence. Kur’an okuduğumda kadınlarla ilgili aşağılayıcı şeyler olduğunu görüyorum. Kadının kapanmasıyla ilgili Kur’an da baştan aşağı poşete sarar gibi kapatacaksın gibi bir şey yok aslında mesela. Eskiye gittiğimizde de gök gürlüyor, ‘tanrı bizi cezalandırdı’ deyip birşeyi tanrıya hediye ediyor. Tanrı büyük bir güç. Neden böyle kurban gibi bir ibadete ihtiyaç duysun. Böyle şeyler bana saçma geliyor. (Arayışta)

K12 “Din bence; eşitsizliğe, haksızlığa, adaletsizliğe, kim olursa olsun sömürüye ve ölüme karşı olan bir inanç olmalıdır. Yani genel olarak yaşam böyle olmalıdır bence ama dünyadaki sorunlara karşı duran bir din olacaksa ayrımsız karşı olmalı haksızlıklara.”

K13 “Din benim için kaosta anlam bulmaya çalışmak demektir, başka canlılara çektirilen acının hesabının sorulacağına güvencesidir.” (agnostik)

K15 “Din evreni, ruhu anlamının farklı bir türüdür benim için. İnancım doğayla beraber olmaktır özünde doğanın düzenine baktığımızda biz nasıl yavrumuzu emzirebiliyorsak diğerlerinin de

hakkı. Gaea (doğa ana) düzeni bu şekildedir. Ben hindi ve Yunan/roma mitolojilerindeki öğretileri temel alıyorum. Bir pagan doğa ile uyumu yaşamalıdır bütün varlıklara saygı duymalıdır.” (pagan)

Sonuç olarak hem müslüman veganların hem de müslüman olmayan vegan katılımcıların din hakkındaki ifadelerini incelediğimizde oldukça farklı cevaplar aldık. Müslüman veganların din kavramı hakkında daha olumlu düşüncelere sahip olduğunu, diğer düşünce ve inançlardan olan vegan katılımcıların ise din hakkında çoğunlukla olumsuz düşüncelere sahip olduklarını gördük. Bazıları dini ritüelleri saçma bulurken, bazıları insanların anlamlandıramadıkları olayları din olarak kabul ettiklerini düşündüklerini dile getirmişlerdir.

9. Vegan Müslümanlığın İmkânı

İslam dininde hayvansal gıda tüketiminin tamamen yasak olmadığı bilinen bir gerçektir. Belli kıstaslar ve sınırlar içinde müslüman bireylerin hayvansal ürünleri kullanması ve tüketmesi helal görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında İslam ve veganlık birbiriyle çelişiyor gibi görünmektedir. Bu da birçok insanın zihninde hem müslüman hem vegan olunabilir mi noktasında soru işareti oluşturmaktadır. Bizde araştırmamızda katılımcılarımıza bu konu hakkındaki fikirlerini sorduk ve müslüman olsun ya da olmasın bütün katılımcılar bunun mümkün olabileceğini bazı örneklerle ve bazı gerekçelere bağlayarak dile getirdiler. Bu konuda katılımcılarımızdan aldığımız cevaplardan bazıları şu şekildedir;

K1 *“Olabilir. Hatta şöyle bir önerim var. Yurtdışında yaşayan Talha Taşkınsoy isminde vegan bir imam var onu araştırabilirsiniz.”*

K2 *“Olabilir. Neden. Çünkü Müslümanların çoğu Kur’anda ne yazıyor okumuyor. Bana göre Kur’an’da söylenmeyen ama müslümanların yapmak zorunda olduğunu düşündüğü şeyler var. Bu nedenle birine müslüman diyoruz ama o kişi müslümanlığın hiçbir farzını yapıyor mu yapmıyor. Bu sebepten vegan bir bireyin müslüman olmasında bir sakınca yok. Çünkü Türkiye’de müslümanlık tam olarak ne bilinmiyor bence.”*

K3 *“Evet. Olabilir. Hayvanlara zarar vermeme üzerine ayetler vs. var bildiğim kadarıyla. Veganlık ve İslam aslında çatışmıyo tam tersi destekliyor.”*

K4 *“Olabilir. Hem müslüman hem vegan bir çok arkadaşım var. Onlar bunun dinlerine aykırı bir şey olmadığını düşünüyorlar. Çelişse bile insanlar dinlerine aykırı bir çok şeyi zaten yapıyorlar. Mesela yasaklı madde kullanmak yerine hayvan eti yemeyi terk etseler vegan olsalar nolurki diye düşünüyorum.”*

K6 “Bence olabilir ve olmalıdır da. Çünkü müslümanlık çok nahif bir din. Yardımlaşma, paylaşmayı sevme gibi böyle güzel öğretileri varken hayvanlara zarar vermeyi doğru bulmuyorum. Bunun dine de uygun olmadığını düşünüyorum.

K7 “Bence olabilir. Ben kişisel olarak dini pratikleri çok uygulayan bir insan değilim. Ama özellikle sosyal medyada hem vegan olup hem müslüman olan çok fazla insan var. Bu insanlardan birçoğu hem Allah’a inanıp hemde müslümanlığın şartlarını yerine getiren insanlar olabiliyor. Sadece belirli konularda mesela kurban konusunda kurban kesmek yerine bağışta bulunabilir diye düşünülüyor. O yüzden hem müslümanlık hem veganlık bir kişide aynı anda bulunabilir neden bulunmasın.”

K8 “Tabiki olabilir. 1-2 tane arkadaşım var hem vegan hem müslüman, ki müslüman olmak vegan olmaya engel değil.”

K9 “Bunun müslümanlıkla bir alakası yokki. Ben veganım ama bamyaya yemem mesela. Bunların dinle hiçbir alakası yok. Bu beslenme farklı birşey.”

K10 “Evet olabilir, ben oldum. Çok dindar bir insan olmasam da müslümanım ve inanıyorum. Veganlığın din ile çelişen bir tarafı olduğunu düşünmüyorum.

K11 “Bir müslüman hem vegan hem müslüman olabilir evet. Bununla ilgili sizinle bir örnek röportaj paylaşayım;

<https://www.veganistasyon.com/tavsiyeler-blog/blog/vegan-sohbetler-vegan-imam-talha-taskinsoy-islamda-hayvan-etigi-ve-muslimanlik/?srsltid=AfmBOoq1xfmEoPx7L-lXjg6wIDxF65YttoOCx29PxdR2VGZ7on-o0G2t> ”

K12 “Biri ben veganım diyorsa inancı vs. ne olursa olsun vegan olabilir bence. Vegan olmasını engelleyecek olan net şeyler olup olmadığını bilmiyorum tam olarak ama kurbanı ele alırsak çeşitli yorumlar olduğunu duymuştum ve bir kişi ben müslümanım ve hayvan sömürüsüne karşıyım diyorsa sen olamazsın demenin o kişiye saygısızlık olacağını düşünüyorum.”

K13 “Bence İslam’ın öğretilerine göre yaşayan herkes direkt vegan olmalıdır.”

K14 “Tabiki de olabilir. Din kişinin yaratanla arasındaki bir ilişkidir. Buna kişinin vicdanından başka müdahale olmamalıdır. Ben müslümanım ve bir vegan olarak vicdanım çok rahat.

Katılımcılar müslümanların vegan olabileceği hususunu farklı bir kaç açıdan değerlendirerek mümkün olduğunu ifade ettiler. Hatta bazı katılımcılar mümkün olmasının yanı sıra İslam’ın hiç bir canlıya zarar vermeme öğretisinin olduğunu ifade ederek bunun bir gereklilik olduğunu, İslam ve veganlığın çelişmediğini aksine birbirini desteklediğini dile getirdiler. Bazı katılımcılar müslümanların

kurban ibadetini illaki bir hayvanın etini paylaşarak değil bir fakire yardımda bulunarakta yapılabileceğini söylediler. Bir katılımcı insanlar zaten dinin diğer emirlerini de tam yapamıyorlar, hayvanlar ve doğa için kurban gibi bir uygulamayı da yapmayabilirler şeklinde beyanda bulundu.

10. Tarımda ki Tehlikeler- Veganlık ve İnsan Sağlığı- Veganların Sağlıklı Yaşam Kuramı

Birçok vegan birey etik nedenlerden dolayı vegan olduğunu ifade etse de vegan beslenmenin sağlık açısından da çok faydalı ve gerekli olduğunu savunuyor. Diğer taraftan uzmanlar sürekli günümüzdeki yanlış tarım uygulamalarından, tarımda kullanılan kimyasal ilaçlardan, GDO, pestisit, ve özellikle GDO'lu soya gibi besinlerdeki tehlikelerden ve tüm bunların insan sağlığı için ciddi tehlikelere yol açtığından bahsediyor. Araştırmalar veganların çoğunun sosyal medyada veganlığın etik veya çevreyi korumaya yönelik kaygılardan ziyade vegan beslenmenin sağlık açısından olumlu etkileri üzerine daha fazla paylaşım yaptıklarını gösteriyor.¹³³ Veganlar hayvansal gıda tüketmediği için ister istemez bitkisel olanla beslenmek zorunda kalıyorlar. Ancak veganların sağlığı korumak için bitki temelli beslendiğini ve fakat tarımdaki uygulamalarda da insan sağlığına zararlı pek çok durum olduğunu düşündüğümüzde çelişkili bir durum var gibi görünüyor. Bu çelişkili gibi görünen durumu derinlemesine incelemek, akıllardaki soru işaretlerini gidermek ve araştırmak için katılımcılara bitkisel olana nasıl güvenebildiklerini sorduk. Bu konuyla ilgili aldığımız birçok farklı cevaptan bazıları şunlardır;

K1 “Tabiki hiç bir yediğimiz %100 temiz değil. Sürekli organik beslenemiyorum ben de. Bu konuda biraz da kaderciyim. Olacağı varsa olur diyorum. Elimden geldiğince yapmaya çalışıyorum. Ama her zaman organik ve sağlıklı olanı alamıyorum.”

K2 “Her zaman veganlar sağlıklı besleniyor diyemeyiz. Her sağlıklı beslenen de vegan değildir. Bunu veganlıkla bağdaştırmakta doğru değildir. Biz sağlıklı beslenen veganlar olarak etteki kolestrolü almamız. Kalp sağlığımız birçok et yiyen insandan daha iyidir ve dışarıda çoğu tatlıyı da yiyemeyiz. Bu nedenle dışarıda yediğimiz şeyler kısıtlı olduğundan şeker alımımız da daha düşük. Onun haricinde sağlıklı veganlar evde kendileri yemek yaptıklarında genelde sağlığına dikkat eder. Hatta DSÖ'nün ‘tabağım’ diye bir önermesi var. Bu tabağım önermesinde tabağı 4 veya 5'e bölersiniz. Karbonhidrat, yağ, protein, tahıl ve sebze. Biz proteini yağsız bir şekilde alıyoruz. Kullandığımız yağlar, hindistan cevizi yağı, avokado yağı, zeytinyağı gibi yağlar. Bunlar da vücudun alması gereken yağdır. Onun haricinde çok fazla sebze, meyve tükettiğimiz için vitamin alınımlarımız yüksektir.

¹³³E. Yılmaz, E. Çağın Polat, a.g.e., s. 70

B12 konusuna gelirse insanlar ette b12 olduğunu düşünüyor. Fakat şuan ki endüstride ete b12 enjekte ediliyor. Ki şu an düşünün insanlar yediği inek, koyun, domuz gibi hayvanlardan protein alıyor. Ama bu hayvanların hiçbiri et yemiyor ancak yüksek kas oranına sahipler. Yani biz protein ve b12 vitaminini bir araçtan almak yerine doğanın kendisinden alıyoruz.”

K3 “Yaşadığımız ülke dolayısıyla hiç bir zaman iyisi bize ulaşmıyor. Ben mümkün olduğunca marketten değil pazardan alışveriş yapıyorum. Aldığım ürünleri sirkeyle veya karbonatlı suyla yıkayarak tüketiyorum. Bu şekilde pestisitlerden korunuyorum.”

K4 “Öncelikle tarım ilacı olmayan ürün bulmak artık çok zor. GDO’lu tarım ürünlerinin Türkiye’de insanlara gıda olarak verilmesi yasak. Ama GDO’lu soya hayvana verilebiliyor. Yasal açıdan böyle bir durum var. Yani hayvansal ürün tükettiğinizde GDO’lu soyada tüketmiş oluyorsunuz.

Salata falan yendiğinde en iyi önlem iyi yıkamak, yerel üreticileri desteklemek.”

K5 “Ben baklagilde çok sorun olduğunu düşünmüyorum. Bitkisel ürünlerinde evet sağlığa zararlı yanları var ama ben yine de hayvansaldan iyidir diye düşünüyorum.”

K6 “1 kg. et için 16-26 kg. arası tahıl tüketiliyor o hayvanı beslemek için. O nedenle çevreye daha fazla karbon ayak izi salınımı oluyor. Normalde hayvanların çayırlarda beslenmesi gerekiyor. Hayvanlar topraktan b12 alıyor bizde ondan alıyoruz. Fakat şu anda hayvanlara b12 iğnesi yapılıyor. Bu nedenle hayvanı tüketerek yanında zararlı ilaçları da almış oluyoruz. O nedenle topraktan geleni tüketmek daha mantıklı...”

K9 “Bundan hepimiz muzdaribiz malesef. Vegan deyince kalori yüksek mesela ekmek yiyosunuz deniyor. Birgün pazarda biriyle karşılaştım. Çokta araştırmadan vegan olmuş. Sadece meyve yiyor. Pazar arabasını meyveyle doldurmuş. Eşi hastaneden çıkamıyoruz, sürekli hasta diye söyledi. Veganlığın bu olmadığını anlatmaya çalıştım biraz onlara. Ben evde kendi köftemi kendim yapıyorum. Paketli birşey almıyorum. Tek tip değil çok tip beslenmek önemli. Salata, meyve, yemek her çeşit sofrada bulunmalı sağlıklı olmak için.”

K10 “Öncelikle ben etik sebeplerden ötürü vegan oldum ama kendi bedenimde olumlu yönde etkilere sebep olduğunu gözlemledim. Örneğin; vegan olmadan önce çok ileri seviye bağırsak ve sindirim problemleri yaşıyordum vegan olduktan sonra bağırsağımla ilgili hiçbir sorunum kalmadı. Zaten hayvansal gıdaların bağırsaklara zararlı olduğu ve emilemediği kanaatindeyim. Günümüzde evet hem hayvanlara hem de bitkilere müdahale edildiği için ikisinin de tamamen sağlıklı olduğunu iddia edemeyiz ancak şunu söyleyebilirim ki bizim zaten hayvan eti yiyerek aldığımız enerji ve besin o

hayvana normalde bitkiler yoluyla geçiyor. Yani açmak gerekirse "%10 kuralı vardır" hayvanlar bitkileri yiyerek ondaki enerjinin %10'unu alıyor biz de o eti yiyerek o hayvanın aldığı %10'un %10'unu alıyoruz. Yani mantık olarak düşününce besinleri dolaylı yoldan almış oluyoruz ve bu zaten temelde mantıksız geliyor. Ayrıca günümüzde hayvanlar bile bitkilerden yeterli besini alamadığı için iğnelerle enjekte ediliyor yani kısaca hayvana enjekte edilmiş b12yi almaktansa, bitkilerden almayı tercih ediyorum. Evet çoğu bitki hormonlu olsa da yaşadığım yerde köylere ve köy mahsüllerine ulaşımın kolay olduğu için çoğunlukla manavdan almak yerine o tarz yerlerden temin ediyorum. %100 organiklikten bahsedemesek de yine de hayvansal ürünlerden daha sağlıklı olduğunu düşündüğümü söyleyebilirim."

K12 "Dünyanın ve özellikle ülkenin bu koşullarında bitkisel üretime de çok güvendiğimi söyleyemem. Çok fazla pestisit vb. kullanılıyor ve bunlar denetlenmiyor, para uğruna gözardı ediliyor. Topraksız tarımın, vegan tarımın uygulanması gerektiğini, yerel olarak zehirsiz üretime geçilmesi gerektiğini düşünüyorum ama kısa zamanda olacak şeyler değil tabii ki. Zarar verdiğini düşünüyorum elbette. Şu anki tarım politikaları hem toprağa, hem doğaya, dolayısı ile hayvanlara, insanlara zarar veriyor maalesef. Vegan bir perspektif ile bunu değiştirmemiz gerekiyor."

K13 "Hayvansal besinlerin en doğal olanında bile kolesterol, trans yağ, kanserojen maddeler, vücudu mahveden hormonlar, toksik metaller gibi yan ürünler var. En doğal hayvansal besin bile bizim için zararlı ve günümüzde önceden saydığım tüm zararlı yan ürünlere ek tüm hayvansal besinlerde ilaç artıkları var. Şahsen elimden geldiğince doğru üretilmiş tarım ürünlerini tercih ediyorum ve önceden saydığım gerçekler sebebiyle aşırı paranoyak davranmayı gerekli bulmuyorum. Ayrıca günümüzde insanların tükettiği tarım ürünlerinde kullanılan kimyasallarla ilgili birçok sınırlama varken hayvanların tükettiği tarım ürünlerinde bu sınırlamalar çok daha az. Genele baktığımızda bitkisel beslenmek tüm senaryolarda çok çok çok çok daha sağlıklı.

Çevreye verilen zarar konusuna gelecek olursak da dışarı çıkıp yürüdüğümüzde bile istemeden bir böceği ezebiliyoruz fakat bu gibi istem dışı durumlar ne yazık ki var olmanın şartları. İnsanlar için yapılan tarım sebebiyle bazı canlıların öldüğünü ve zarar gördüğünü inkâr etmek doğru olmaz fakat dünyada yapılan tarımın çok çok çok çok büyük bir kısmının hayvancılık için yapıldığını biliyoruz ve bir insan daha az tarım yapılsın istiyorsa yapabileceği en iyi şey vegan olmaktır. Yaklaşık olarak 1 birim insanı besleyecek hayvansal besin için 8 birim insanı besleyecek bitkisel besin kullanılır."

K14 "Bitkisel gıdaların da çok iyi koşullarda önümüze gelmediğini kabul etmekte karşılaştırma yaptığımızda bu oran hayvansal ürünlere göre çok daha azdır. Toprak görmemiş katkı yemlerle beslenen

sürekli hormon ve vitamin iğneleri yiyen hayvanın etini yiyip sütünü içmektense GDO'lu domates, bakliyat yemeyi tercih ederim.

K15 “Veganlık hala üstünde çalışıyor ama şu an ki araştırmalar ve bilim insanları etin ve hayvansal ürünlerin yüksek oranda kanser, kolesterol hormon dengesizliği gibi konularda vücudumuza negatif yönde etkilediğini söylüyor. Dengeli beslenmek en önemlisi ve ne yenmesi gerektiğini bilmek.

Sadece veganlık değil ne tür beslenirsek beslenelim dengeli ve çok çeşitli beslenmemiz beden sağlığımız için önemli.

‘What The Health2 belgeseli, vegan doktorlar, diyetisyenlerle iletişim kurmak, bol bol okumak, izlemek bana çok pozitif yönde etkisi oldu.

Katılımcılarımızın verdiği cevapları incelediğimizde aslında onların da bitkisel olana yüzde yüz güvenmediklerini fakat hayvancılıktaki yanlış uygulamalara bakılırsa bitkisel gıdaların çok daha masum olduğunu düşündükleri görülmüştür. Tarım ürünlerindeki bazı kimyasalların zararlı etkilerinden kurtulmak tamamen mümkün olmasa da karbonatlı suyla yıkamak gibi uygulamalarla zararı en aza indirmeye çalıştıklarını ifade ettiler. Aynı zamanda katılımcılar karbon ayak izinin yani gezegenimize verilen zararın hayvancılıkta çok daha yüksek seviyede olduğunu düşündükleri için çevremizin korunması açısından bitkisel olana yönelmenin gerekli olduğunu dile getirdiler. Suni yemlerle, vitamin iğneleri ve antibiyotiklerle güneş, toprak, temiz hava görmeden endüstriyel ortamda hızlı bir şekilde yetiştirilen hayvanlar günümüzde insan sağlığı için oldukça zararlı.

Sağlıklı beslenmek için vegan beslenmekte tek başına yeterli değildir. Örneğin; patates kızartması vegan bir yiyecektir fakat sağlıklı bir yiyecek değildir. Vegan bir birey, vegan beslenmek için özellikle fast food zinciri mekanlardaki hazır patates kızartmalarından sürekli yediğinde sağlığı ciddi bir tehlikeye girer. Birçok paketli gıda vegan olabilir fakat sağlığa zararlı birçok koruyucu madde içerir. Bununla birlikte paketli gıdaların pek çoğunun ambalajı doğada çözünmeyen maddelerden yapıldığı için çevrenin korunması açısından da uygun değildir.

Tüm bunlar gösteriyor ki kişi sağlıklı beslenmek istiyorsa sadece vegan olmakla kalmayıp paketli gıdalardan uzak kalması, organik gıdaları tercih etmesi, tek tip değil çoklu besin tüketmesi gerekir. Yani tahıl, meyve, sebze, faydalı yağlar, vitamin ve protein açısından zengin besinler gibi vücudun ihtiyaç duyduğu tüm yiyeceklerden dengeli bir şekilde tüketmesi gerekir. Ayrıca karbonhidrat tüketimine dikkat etmesi, glüten ve şekerin vücudumuzda sebep olduğu olumsuz etkileride göz ardı etmemesi gerekir.

11.Katılımcıların Vejetaryenlik Değil Veganlığı Tercih Etme Sebepleri (Bal ve Yumurta Tüketimi Konusu)

Toplumda insanların çoğunun veganlıkla ilgili yetersiz bilgiye sahip olduğu tüm veganların kabul ettiği bir durum. Aynı zamanda halk arasında yanlış ve hiç bir bilimsel dayanağı olmayan kulaktan dolma birçok bilginin yayılmış olmasındanda vegan bireyler oldukça rahatsız olduklarını ifade ediyorlar.

Etik veganların vegan olma sebeplerinden birisi de hayvanların sömürülmesine karşı olmalarıdır. Bu nedenle toplumda en çok merak edilen sorulardan biri de bal ve yumurta tüketimidir. Veganlardan bazıları bal tüketimini veganlığa aykırı bulmadığı için bal tüketmektedir. Ancak büyük bir çoğunluğu balın da tüketilmemesi gereken bir besin olduğunu düşünmektedir. Vegan olmayan bazı bireyler yaratılış gereği arıların bal, tavuklarında yumurta ürettiklerini, bu ürünleri tüketmenin hayvanlara bir zararı olmayacağı düşüncesindedir. Ancak yine de veganların bu ürünleri neden tüketmediği merak konusudur. Biz de katılımcılara bu konu hakkındaki düşüncelerini sorduk. Katılımcıların verdiği cevaplar ise şu şekildedir;

K1 : *“Suat Erus’un veganlıkla ilgili youtube’da videoları var. Youtube’de içerik üreten bir doktor. Göğüs hastalıkları uzmanı. Onun süt,bal ve yumurta gibi yiyecekleri anlatan videoları var. Onu izleyince ikna oldum ve bir daha yemedim. Ama yumurta konusu bende de soru işareti. Eğer bir gün bir kırsala taşınıp tavuk yetiştirmeye başlarsam bunu gözlemleyip o zaman belki fikrimi değiştirebilirim. Kendim yemesem bile çocuğuma yedirebilirim. Fakat şu anda benim bildiğim kadarıyla tavuklar yumurtanın üzerinde beklemeyi seviyor. Ama altından yumurta alınca strese giriyor ve yeni bir tane daha yumurtluyor. Fakat bu o tavuğun vücuduna zarar veriyor. Bu nedenle de veganlar şu anda yumurta tüketimini desteklemiyorlar. Ama dediğim gibi doğal ortamda yaşamaya başlasam bunun böyle olmadığını görürsem fikrim değişebilir.”*

K2 : *“Mesela arılar çok çalışkan canlılar ve o balı üretmek için bir kış boyunca çalışıyor. İnsanlar pat diye bu bala konuyor. Yani yiyeceklerini elinden alıyor.*

İnsanın olduğu yerde endüstrinin olmaması imkânsız. Endüstriyel olana baktığımızda da kraliçe arının kanatları kesiliyor.

Yumurta konusuna gelince yumurta döllenen yumurta aslında yediğimiz. Bu insanın vicdan kısmına kalıyor. Bazen haberlerde görüyoruz yumurtanın içinden civciv çıkıyor. Bunu şöyle de düşünebiliriz. Bizden daha üst bir varlık olduğunu düşünelim. Tamamen aynı değil ama Çin’de cenin yenmesi gibi bir durum bu. O yüzden kişinin vicdanına kalmış. Tiksinmemekte ayrı bir konu.”

K3 “Yumurta için şöyle bir şey söz konusu; İnsanlar çok fazla horoz tüketmediği için bazen öldürülüp poşetlere koyulup atılan horozlar gördüm mesela. Ben tavukçulukta staj yapmıştım. Yüzlerce tavuk bir hastalıktan dolayı bir anda ölüyor ve çok kötü şartlarda yaşıyorlar.

Balı da aslında arı kendisi kışın tüketmek için yapıyor. Biz arının yiyeceğini çalıyoruz gibi bişey oluyor.”

K4 : “Yumurta üretimi süt üretimiyle aynı durumda endüstriyel üretimde. Bal konusuna gelince arı onu babasının hayrına yapmıyor. Kışın yemek, yavrularına yedirmek için yapıyor. Normalde bir arı hayatı boyunca 1 çay kaşığı kadar bal üretebiliyor ve biz o ürettiğini elinden alıyoruz.”

K5: “Hayvanların canı da, çıktıkları da kendilerine aittir. Bu nedenle hayvanların hakkını gaspedemem. Bal mesela aslında arının kışlık erzağıdır. Bal üreticileri kışın arıya şeker verip arının yiyeceğini elinden alıyorlar. Yumurta da aynı şekilde o hayvanın kendi çıktısı onu ben neden alayım. Yumurtada zaten özellikle endüstriyel ortamda yetiştirilen tavukların yumurtalarında çok fazla sıkıntı var.”

K6 “İlk önce yumurtadan başlayım. Yumurta çiftliklerinde çok fazla azottan dolayı hayvanlar zarar görüyor. Hayvan çiftliklerinde hayvanlar birbirlerine zarar vermesin diye gagaları törpüleniyor. Aynı zamanda daha fazla yumurtlamasınlar diye 20 saat ışıktaki 4 saat karanlıkta bekletiliyorlar. Oradaki hayvanlara zarar veriyor bu durum, bu seferde gagalarını kesiyorlar.

İlk vegan olduğumda bahçelerde beslenen tavukların yumurtasını tüketmenin yanlış olmadığını düşünürdüm. Fakat o yumurta tavuğun ya yavrusu ya da yavrusu değil sağa sola bıraktıkları onların regl atığı. Bunu tüketmek artık bana hoş birşey gibi gelmiyor.

Yumurtanın artık sağlığa uygun olmadığını biliyoruz. İçeriğinde protein barındırsalar da meme kanserine sebep olduğu artık biliniyor.

Şunu da ekleyeyim nerden duyduğumu hatırlamıyorum. Siz de araştırabilirsiniz. Aslında tavuk yumurtlayarak bir aile oluşturmaya çalışıyor. Yumurta elinden alındığında tekrar yumurtlama gereği duyuyor. Bu da o hayvana zarar veriyor.

Süt ise ineği küçük bir boyuttan kısa sürede çok büyütüyor. Bizi bu şekilde hızlı büyütmediği için farklı bir zararı oluyor vücudumuza.

Balla ilgili de inek, koyun kadar bilgi sahibi değilim. Fakat şunu biliyorum, kraliçe arıyı kovanda tutmak için kanatlarını kesiyorlar. Kraliçe arı kovandan ayrılamıyor. Diğer arılar da kraliçe arının yanından ayrılamayınca orada kalıyor. Bir de benim eniştem küçük çaplı hobi olarak arıcılık

yapan birisi. Ondan bunu öğrenmiştim. Farklı cinsten arılar gelip kovandan diğer arıların yiyeceğini çalıyor. Diğer arılar kovana yaklaşmasın diye etrafına zehir yada ölümcül birşey konuluyor.”

K7 “Yumurta endüstrisinde çok fazla sayıda tavuğu çok küçük yerlere kapatıyorlar. Bi tavuk için bu optimal birşey değil, çünkü biliyorsunuz onlar gezen hayvanlar. Aynı zamanda işe yaramayan erkek civcivler çok kötü bir şekilde katlediliyor endüstriyel ortamda. Bu şekilde bir seri üretim olması benim açımdan yanlış bişey. Ama benim veganlık konusunda mentalitem şu şekilde ilerlemeye başladı. Şimdi tavuk neden yumurtlar diye baktığımızda bu bir tavuğun adet döngüsü. Bu nedenle bunu tüketme fikri bana çok absürt geliyor. Aynı şey inekler içinde geçerli. İnek o sütü kendi yavrusu için üretiyor. Yetişkin bi insanın ineğin memesinden gelen bir sıvıyı tüketmek istemesi bana çok tuhaf geliyor.

Arılar içinde şunu söylemek istiyorum. Şöyle bir söz var; ‘Arılar olmasaydı dünya 4 günde yok olurdu.’ diye. Arı aslında o balı kendisi için, kışın tüketmek için üretiyor. Fakat insanlar arının kendisi için ürettiğini elinden alıyor. Bir de bal üretiminde kraliçe arının kanatlarının kesilmesi durumu var. Kraliçe arı kovandan ayrılmasın diye kanatları kesiliyor ve uçamıyor. Diğer arılardan böylece daha fazla bal üretiyor. “

K8 “Doğayı kendi haline bırakırsak eğer eminim ki , hatta bu biliniyor ki inek sürekli süt vermez, tavuk sürekli yumurtlamaz ve arılar düzinelerce petek bal yapmaz. Hayvanların canlarının alınmıyor olması onların zarar görmediği anlamına gelmiyor. Kullanılıyorlar. Dilsiz oldukları için bir şey diyemiyorlar ama hangi canlı köle olmayı ister ki ?”

K10 “Öncelikle yumurta tüketiminin hayvanlara nasıl zarar verdiğinden bahsedeyim. Tavuklar da aynı insanlar gibi duygulara sahiptir ve depresyona çok sık girdikleri kanıtlanmıştır. Tavuk yumurtluyor ve daha civciv çıkmadan o yumurta kuluçkadan alınıyor ve tavuk aile kuramadığı için depresyona giriyor ve yeniden yumurta üretiyor bu döngü sürekli devam ediyor ve tavuklar çok yıpranıyor, kaldı ki o civciv onun yavrusu, her yumurtadan civciv çıkmıyor olsa bile bir hayvanın yavrusunu yemek etik değildir, ki zaten yumurta tavuğun reglidir bu yüzden mide bulandırıcı geliyor. Ben zaten vegan olmadan uzun bir süre önce yumurta yemeyi bırakmışım. Bal konusuna gelecek olursak bal da arıların kış için toplayıp "kendileri" için biriktirdikleri bir besindir. Yine bu yüzden onların besinlerini alıp yerine gekeerli su koymak etik gelmiyor. Burada da bir sömürü söz konusudur. Ayrıca arıcılık endüstrisinde koloniyi nereye taşımak isterlerse kraliçe arı yoluyla bunu gerçekleştirebilirler. Arıcılar kraliçe arının kanatlarını kesiyor ve arıları nereye götürmek istiyorlarsa kraliçe arıyı oraya bırakıyorlar. Ayrıca verimliliği düşen arıları kapalı bir çöp poşetine koyup havasızlıktan öldürdükleri görüntüleri izlemiştim. Yani kısaca hem yumurtada hem balda sömürü

vardır ve kendi zevklerimiz için hayvanlara bunu yapmak doğru gelmiyor, kaldı ki bal ve yumurta bizim için hayati önem taşıyor. Özellikle balın bir sürü ikamesi vardır; hurma suyu, agave şurubu gibi.”

K11 “Öncelikle yumurtaya ihtiyacımız yok. Yumurtanın içindeki almak istediğimiz besinin yanında kolestrol de alınıyor ve yumurta aslında bir gıda olarak görmezsek sorun ortadan kalkıyor çünkü adı üzerinde başka bir canlının regl döngüsündeki bir şeyi tüketiyor oluyoruz. Diğer açıdan bakarsak da yumurtalarını almaya çalıştığımız ve iznini almadığımız sektörde erkek civcivlerin yaşadıkları.. Tavukların yumurtlamaları uğruna çektikleri eziyet.. (Gezen tavuk yalanları) Her türlü bir canlıyı sömürmüyoruz bu bir köy tavuğu olsa bile onun elinden yaşamını veya bir hakkını almaya hakkımız yok.

Bal konusu yine hayvancılıktaki bilgiler çok üzücü. Kraliçe arıların kanatlarının kesilmesi ve kovanın dağılmasının engellenmesi, şekerli sular veya kimyasal gıdalarla beslenmeleri. Ve milyonlarca arı bu ticaret içerisinde sürekli bize çalışıyor. Arılar balı kendileri için yapıyor. Onlardan izin aldık mı?”

K12 “Yumurta,bal konusunda şöyle düşünüyorum; temelde hayvanın ürettiği, içinde yavrusu olma ihtimali olan (yumurta), kolonisini, kovanını beslemek için ürettiği (bal) ürünü almaya karşıyım. Şu an tavuk sayısı diğer hayvanları katlar sayıda mevcut dünyada ve sürekli öldürülüp tekrar üretiliyorlar. Yumurtacı tavuk altında özel tavuk türleri üretildi ve üretiliyor. Milyarlarca tavuğun yumurtası her gün alınıyor ve genetik olarak manipüle edildikleri için neredeyse her gün yumurta veriyorlar ve çok dar alanlarda, hastalık riski altında yaşıyorlar. Gaga kesmek gibi (diğerlerine ‘zarar vermemesi için’), aç bırakarak kendisini ‘yenilemesi’ gibi yollarla da verimleri arttırılıyor. Bal kısmında da, arılar yine bal üretilsinler diye hapsediliyor, kraliçe arıların kanatları kesiliyor, balları alınan arılara şeker içerikli maddeler veriliyor açıktan ölmesinler diye. Onların doğası olan şey kendi doğalarında yaşarken kendilerine yeten miktarda bal yapmaları. Yumurtada da, normalde yılda çok fazla yumurtlamayan tavukları her gün yumurtlar hale getiriyorlar. Bunun endüstriyel ya da köy ayrımı da yok.”

K13 “Arılar sürekli olarak bazı kimyasallara maruz bırakılır ve bu durum onları yoğun bir strese sokar ayrıca kraliçe arı kovandan uçmasını diye kanatları kesilir. Bal dediğimiz şey yeri çok kolay doldurulabilen ve insanların tüketmesinin elzem olmadığı şekerli bir besindir.”

K14 “Yumurta her dişi birey gibi kuş türlerinin adet döngülerinin bir parçasıdır. Bazen döllenmiş olur ve civciv/yavru çıkar bazen de sadece yumurta vardır. Normalde tavuk biz kadınlar gibi yılda yaklaşık 10 yumurta çıkarırken yaşatılan koşullar nedeniyle bu sayı artırılmış ve bu durum

tavukların çok fazla kalsiyum kaybetmesine sebep olur. Ayrıca yumurta için yetiştirilen tavukların koşulları hapis hayatından daha kötü koşullardır ve desteklenemez.

Bal ise arının kendisi için yaptığı bir gıda türüdür. İnsanın onu çalmaya hakkı yoktur. Arılara bunu yapmak onların gıdasız kalmasına sebep olur. Bu işi yapan insanlar arılara şeker verir. Ayrıca daha fazla bal üretimi için daha da doğal olmayan koşullarda yaşatırlar. Arıların sayıları azalıyor fakat piyasada daha fazla bal nasıl olabiliyor.”

K15 “Süt üretimi aslında et üretimden daha zararlıdır endüstride süt şu şekilde yapılır. Dişi ineğe suni dölllenme yapılır aslında burda dediğim gibi dişil bireye bir tecavüz yapılır hamile kaldıktan sonra gerekli bütün ek vitaminler verilir.Yavru doğar ve annesinin yanından ayrılır. Çünkü onun içmesi gereken sütü bizim içmemiz için anne süt sağma makinasına bağlanır.Yavru farklı bir yere götürülerek yapay vitaminlerle büyütülür.

Yumurtaya geldiğimizde yumurta için yetiştirilen tavukların reklamlarda veya köyde gördüklerinizden çok daha başka çok daha karanlık ve etik dışı bir yaşamları var. Yaşam dediğime bakmayın doğumdan kıyıma işkence dolu bir kölelik aslında. Ufacık bir alanda akıl almayacak kadar çok sayıda olan tavuklar, doğru düzgün adım bile atamayacakları kalabalıklar şeklinde yaşamak zorunda bırakılıyor. Kalabalığın getirdiği yetersiz hava, fazlaca dışkı, hareketsizlik ve birbirleriyle zorunlu temas, tavuklarda birçok yaralanmaya ve hastalığa sebep oluyor. Bu korkunç koşullara direnemeyen birçok tavuk ondan “verim” elde edilemeden yaşamını kaybediyor ve ölü bedeni bu kaotik kalabalığın arasında bazen günlerce farkedilmiyor. Diğer türdeşleri bu ölü bedeninin etrafında hatta üzerinde durmaya devam ediyor. Çünkü gidecek başka bir yerleri yok. Ondan yayılan birçok hastalık diğer tavuklara da bulaşıyor ve onunla aynı kaderi başka tavuklar da paylaşıyor. Üstelik şimdiye kadar yalnızca fiziksel sonuçlardan bahsettim bir de bu ortamdaki tavuğun yaşadığı korkuyu, stresi, çaresizliği ve acıyı düşünün. Erkek civcivler fark edilince direkt ölüme mahkûm ediliyor.”

Veganların neden yumurta ve bal tüketmediklerini araştırdığımızda bunu birkaç farklı sebebe bağladıklarını gördük. Bazı veganlar balın arıların kışın tüketmek için ürettiği bir yiyecek olduğunu fakat insanların arıların bu yiyeceklerini ellerinden aldıklarını düşünmekte bunun hırsızlıktan bir farkı olmadığını söylemektedirler. Aynı zamanda arıcılık yapan insanların arılar daha fazla bal üretsinler diye kraliçe arının kanatlarını kestiklerini, kraliçe arı uçamayıp kovandan ayrılmayınca diğer arıların da kovanda daha fazla zaman geçirip daha fazla bal ürettiklerini bunun hayvanlara bir zulüm olduğu için bal tüketmediklerini ifade ettiler. Dünyada arıların gittikçe azalmasına rağmen bal üretiminin çok

fazla artmasının dikkatle incelenmesi ve araştırılması gereken tehlikeli bir çelişki olduğuna da dikkat çekmektedirler.

Günümüzde arılara şeker ve çok fazla kimyasal verilmesinde artık balı insan sağlığı açısından faydalı değil birtakım zararları olan bir besin haline getirmektedir. Yeryüzünde arılar yok olursa dünya da 4 günde yok olur diye bir bilimsel varsayım var. Dolayısıyla arıların her geçen gün sayısının azalması dünyada diğer canlıların yaşamını da tehlikeye atmaktadır.

Yumurta konusunu incelediğimizde ise yine birkaç farklı görüşle karşılaştık. Bazı veganlar yumurtanın tavukların regl atığı olduğu için bunu yemenin tiksindirici olduğunu dile getirdiler. Yine bazı veganlar tavuklara endüstriyel ortamda yapılan vahşice birçok uygulama olduğunu bu nedenle yumurta tüketmediklerini belirttiler. Örneğin; Yumurta çiftliklerinde çok fazla azottan dolayı hayvanlar zarar görüyor. Hayvan çiftliklerinde hayvanlar birbirlerine zarar vermesin diye gagaları törpüleniyor. Aynı zamanda daha fazla yumurtlamalarını diye 20 saat ışıktaki 4 saat karanlıkta bekletiliyorlar.

Bu konuyla ilgili başka bir görüşte şu şekildedir; Tavuklar da aynı insanlar gibi duygulara sahiptir ve depresyona çok sık girerler. Tavuk yumurtluyor ve daha civciv çıkmadan o yumurta kuluçkadan alınıyor ve tavuk aile kuramadığı için depresyona giriyor ve sonra yeniden yumurta üretiyor bu döngü sürekli devam ediyor ve tavuklar çok yıpranıyor. O civciv o tavuğun yavrusu, her yumurtadan civciv çıkmıyor olsa bile bir hayvanın yavrusunu yemek etik değildir.

Yumurta zaten insan sağlığı için hiç faydalı değildir. İçinde protein barındırır da kolesterol açısından tehlikelidir ve yumurta kansere sebep olur gibi düşünenler de vardır.

İslam dini daha fazla ürün elde edip daha çok kazanç sağlamak için hayvanlara eziyet edilmesine karşı çıkar. İslam hayvanlardan faydalanılmasına izin vermiştir ancak fazla tüketimi yani israfı yasaklamıştır. Bu açıdan bakıldığında veganların karşı çıktığı endüstriyel üretimdeki bazı uygulamalara hayvanların acı çekmesi ve eziyet edilmesinden dolayı İslam dininde karşı çıkar. Bakara Suresi 168. ayette “Ey insanlar! Yeryüzündeki nimetlerimden helal ve temiz şeylerden yiyin.” buyrulmaktadır.¹³⁴ Bal ve yumurta İslam dinine göre helal olsa da fazla üretim için yapılan bazı uygulamaların ayetteki temiz olması kriterine aykırı olduğunu düşünenler vardır.. Ancak veganlar hangi şart ve durumda olursa olsun yukarıda belirttiğimiz gibi çeşitli sebeplerden dolayı bu ürünleri tüketmeyi kesinlikle uygun görmemektedirler.

¹³⁴ Feyizli, a.g.e., s. 24

12.Veganizm'in Diğer Akımlarla İlişkisi

Günümüzde veganizm hareketinin feminizm, lgbt+ gibi pek çok toplumsal hareketle dayanışma içinde olduğu net bir şekilde görülmektedir. Veganlar tüm bu hareketlerin ortak noktasının hak savunuculuğu olduğunu düşünmekte, bu duruma da kesişimsellik demektedirler. Veganların büyük bir çoğunluğu veganizmin türcülüğe ve ayrımcılığa karşı olduğunu bu nedenle hakkı yenen her canlının savunulması gerektiğini ifade ederler. Bu hareketler özellikle Türkiye’de birbirlerine destek olmaktadır. Türkiye’de bu hareketlerinin savunucularının düşük oranda olması bu dayanışmanın önemli sebeplerindendir. Fakat birçok vegan diğer ideolojilerin veganlığı kendi mesajlarını duyurmak için kullanmalarını hoş karşılamamaktadır. Bu nedenle hayvan haklarının önüne geçen hiç bir söylemi kabul etmemektedirler. Eğer birlikte hareket edilecekse vegan hareketinin birinci konumda olması gerektiğini savunurlar. Veganlığın diğer ideolojilerle ilişkisi ile ilgili katılımcıların verdiği cevaplar şu şekildedir;

K1 *“Doğrudan ilişkili diyemem ama lgbt ve feminizmde hak savunuculuğu var. Canlılara fayda sağlamak benim amacım. Bir hayvan bile kurtarsam kardır diye düşünüyorum. Diğerlerininde ortak noktası bu. Hak savunuculuğu var hepsinde ve mantık olarak aynılar.”*

K3 *“Evet. Bir kitap vardı. ‘Etin Cinsel Politikası’ diye. Erkek adam et yer diye bir algı var toplumda. O yüzden feminizmle alakası olduğunu düşünüyorum.”*

K4 *“Var. Kesişimsellik diyoruz buna. Vegan birisi hayvanların yaşam hakkını savunurken diğer hakların ihlal edilmesini doğru bulmaz. Veganlar islamafobik, homofobik gibi etiketlere sahip olamaz. Bir hak savunulurken başka bir hak ihlal edilemez. Hepsini savunmak gerekir. O nedenle aktivizmin olayı bu zaten. Bir hakkı savunurken diğer hakkı ihlal edemezsin.*

Feminizmle ilgili şunu da söylemek isterim. Bir inek yavrusu olduğunda süt verebilir. Bu nedenle ineğin yılda bir kere döllenmesi gerekiyor. İğneyle vs. bunu yapıyorlar. Sperm elde etmek içinde boğalar istismar ediliyor.

Bazı veganların en büyük problemi kesişimsellik zaten. Diğer hak savunucularıyla biz bir araya geliyoruz. Birbirimizi dinliyoruz ve birbirimizi destekliyoruz. 8 Mart yürüyüşünde ‘govegan’ pankartını görebilirsiniz mesela.”

K5 *“Yoğun bir kesişimsellik var. Lgbt’li ve feminist bireylerde biz veganlığı çok görüyoruz. Mesela feministlerde veya lgbtli bir insanda ezilmişlik var. Bu nedenle böyle bireylerin hayvanlara karşı daha duyarlı olup veganlığa daha yakın olduklarını düşünüyorum.”*

K6 “Veganizm feminizmle ilişkisi olduğunu düşünüyorum. Veganlıkta genelde dişiyi sömürüyoruz. Yani bir hayvan doğum yapıyor o artık bir anne. Bir de endüstriyel üretimde inekler çiftleşerek hamile bırakılmıyor. İnsanlar ineğe sperm enjekte ederek hamile bırakıyorlar. Bu bir kadına yapılırsa tecavüz deriz fakat bunu hayvanlara uyguluyoruz. Bu nedenle feminizmle ilişkisi olduğunu düşünüyorum.”

K9 “Hiç alakası yok. Veganlık adı altında birsürü saçma sapan şeyler yapan kişiler var. Ben bunlara karşıyım. Tarikat gibi düşünün. Kendi içinde küçük gruplar oluşturuluyor. Bununla alakalı. Fakat toplumda bazı kişilere çok olumsuz tepkiler veriliyor. Mesela ben de veganlıkla ilgili çok kötü tepkiler almıştım. Feminist ya da lgbtde de var bu. İnsanlar kötü bir tepkiyle karşılaşınca bir araya gelip kendilerini savunma gereği duyuyorlar. Kadın-kadına yada erkek-erkeğe evliliğe ben de karşıyım tabiki ama mesela benim kuzenim doğduğundan beri erkek gibiydi. Fiziksel görüntüsü, sesi vs. Erkeklerinki gibiydi. 30’lu yaşlara gelince ameliyat oldu ve şu an çok mutlu. Fakat toplum böyle kişilere çok kötü tepkiler veriyor malesef. Bu duruma ben de karşıyım.”

K11 “Veganlık bir siyasi oluşum veya dini görüş değil. Veganlık tüm canlıları bütün olarak ele alan bir kavram sadece. Lgbt, feminizm gibi kavramları içinde bulunduruyor tabii ki, ancak bunun nedeni tüm insanlığı ve canlıları birlikte savunmasıyla ilgili. Irk, din, cinsiyet, meslek, statü, insan, hayvan olarak ayırt etmeden saygı duyması ve haklarını savunması demek. Özellikle kadın hakları da veganlığa dahil çünkü kadına olan şiddeti görmezden gelerek ‘ben kimseye zarar vermiyorum ben veganım’ diyemezsiniz.”

Bir de şöyle bir mevzu var; Şiddet en alttan başladı ve bugüne geldi. Barış istiyorsak yine en alttak başlamalıyız. Bizim için en güçsüz hayvan, kadın ve çocuğa değer verip korursak insanlığa da değer verip haklarını teslim etmeye başlayan bir dünya düzeni haline getirebiliriz. Şiddet nereden başladıysa oradan son bulmalı. İnsanların hakkını ve doğayı savunmak için önce en ufak hayvanlardan ve tabağımızdaki şiddetten başlamalıyız. Kadın ve çocuk hakları konuşurken, buzağısını elinden aldığımız süt endüstrisinde büyüttüğümüz sonra da annesini öldürüp tabağımıza koyduğumuz sofrada olamayız. Bu büyük çelişki. Kedinin köpeğin başını okşarken diğer canlılara sütü için işkence edemeyiz. İnekler çok oyunculardır, sevgiyi hissederler ama deneyen ve öyle büyüten insan sayısı çok az değil mi?”

K12 “Veganlığın, türçülüğün ve tüm ayrımcılıkların temelinde yatan bir durum olduğunu düşünüyorum aslında. Veganlık her ayrımcılığa mutlaka karşı olmalıdır. Bence bir vegan gidip de ırkçı, homofobik, kadın düşmanı olamaz. Yani kesişimsel olduğunu, her alanla bir bağlantısı

olabileceğini, tüm ayrımcılıkların temelinde tür ayrımı olduğunu düşünüyorum. Ben kendimi bir anarşist olarak gördüğüm için siyasi bir oluşumum yok.”

K14 *“Veganlık aynı zamanda siyasi bir oluşumdur. Çünkü kapitalizme kafa tutar ve kurulu düzenin aksini savunur. Yaşayan ve nefes alan tüm canlıların eşitliğini savunur. Bu yönüyle feminizm, komünizm, sosyalizm ve LGBT+ topluluklarıyla örtüşen yanları çok fazladır.”*

Katılımcıların cevaplarını incelediğimizde vegan kimliğin diğer kimliklerle yoğun bir kesişim içinde olması söz konusudur. Veganlar en temel amaçlarının azınlıkta kalan, ayrılan, sessiz kalmaya zorlanmış tüm canlıların haklarının korunması olduğunu bu nedenle de diğer hak savunucusu hareketlerle ortak paydada buluştuklarını belirtmişlerdir. Katılımcılara göre veganlık din, dil, ırk, cinsiyet, meslek, statü, insan, hayvan ayırmaksızın tüm canlıların ve canlı türlerinin hakkını savunmak, tüm canlılara saygı duymak anlamına gelir. Bu nedenle veganizmin feminizm, komünizm, sosyalizm, lgbt+ hepsiyle örtüştüğünü ifade etmişlerdir. Fakat veganizm kapitalizme ciddi anlamda karşı duruş sergileyerek sömürüye ve aşırı tüketime karşı çıkar, kapitalist düzenin aksini savunur.

Katılımcılar veganlığın temelinde hak savunuculuğu olduğu için vegan bireyin ırkçı veya homofobik olmasının imkânsız olduğunu vurgulamışlardır.

Özellikle feminizmle aralarında güçlü bir bağ olduğu aldığımız cevaplarla ortaya çıkmaktadır. Veganizm ve feminizmin kesişimsellik noktası hayvan bedeni ve kadın bedeninin aynı tür sömürüye maruz kalması olarak vurgulanmaktadır. Veganizm ve feminizmin ikisinde de dışı olanın sömürülmesine bir karşı duruş olduğunu bu nedenle ortak bir amaçta birleştiklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcılar feminist ve lgbt+’li bireylerin haklarının yendiği, toplumda ezilip hor görüldükleri ve dışlandıkları için hayvanlara karşı daha merhametli, hayvan haklarının savunulmasında daha duyarlı olduklarına dikkat çekmişlerdir.

Vegan aktivizminin içerisinde bulunan bazı katılımcılar, LGBT+ ve feminist aktivistler ile yaptıkları bazı etkinliklerin diğer kişilere veganlığın duyurulması açısından katkı sağladığını bu nedenle bu hareketlerin birbirlerine olumlu şekilde katkı sağladığını düşündüklerini belirtmiştir.

Yalnızca bir katılımcı, diğer aktivist hareketlerle veganlığın hiçbir alakası olmadığını düşündüğünü belirtmiştir. Veganların diğer akımlarla birlikte yaptığı birçok aktivitenin aslında veganlığa ciddi zararlar verdiğini, bu faaliyetlerin veganlığın yanlış tanınmasına sebep olduğunu ifade etmiştir.

13. Veganların Beslenme ile İlgili Bazı Ayet ve Hadisler Hakkındaki Düşünceleri

İslam dini beslenme ile ilgili helal ve haramlarla bazı sınırlar çizmiş, ayet ve hadislerde bazı besinler yasaklanırken bazı besinleri tüketmek tavsiye edilmiştir. Süt ve bal da İslam dininde tavsiye edilen besinlerdendir. Bu konuyla ilgili ayet ve hadislerden bazıları şunlardır;

Süt ile İlgili Ayet ve Hadisler:

“Gerçek şu ki, sütlerini sağdığınız evcil hayvanların o mükemmel yaratılışında da sizin için ibret verici yönler vardır.Şöyle ki: Biz bu hayvanların karınlarındaki yarı sindirilmiş gıdalarla kan arasından salgılanan ve içenlerin boğazından kayıp giden lezzet verici ve tertemiz süt içiriyoruz size.” (Nahl,66)¹³⁵

“Hayvanlarda da sizin için muhakkak ki ibretler vardır. Onların (yedikleri bitkilerden) karınlarında meydana getirdikleri süttten size içiririz. Onlarda sizin için daha birçok faydalar vardır, ayrıca etlerini de yersiniz” (Müminun, 23/21)¹³⁶

“... Bu hayvanlarda onlar için içilecek sütler ve daha nice faydalar vardır. Hâlâ şükretmezler mi?” buyrulmaktadır. (Yasin, 36/73)¹³⁷

İbni Mace'den nakledilen bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (asm) da: Yüce Allah bir kişiye süt ikram ederse o kimse (sütü içeceği zaman), 'Allah'ım bize bu sütü bereketli kıl, bize daha çok süt ver!' diye dua etsin. Çünkü yiyecek ve içeceklerin yerini tutan, açlığı ve susuzluğu gideren, süttten başka bir gıda bilmiyorum.” demiştir.

“İnek sütü ile tedavi olunuz. Çünkü ben yüce Allah'ın bunda şifa yarattığı kanaatindeyim. Zira inek her çeşit ottan otlamaktadır.” (K. Ummal, 10/28280; Edeviyye, s. 35.)

Bal ile İlgili Ayet ve Hadisler:

Bal konusu, Kur'ân-ı Kerîm'de Muhammed Suresi 15. ayette cenneti tasvir eden bir âyette 'asel' olarak isimlendirilmiş ve orada süzme baldan ırmaklar bulunduğu ifade edilmektedir. Ayet şöyledir: “Gönülleri Allah'a saygıyla dopdolu olup O'na karşı gelmekten sakınanlara va'dedilen cennetin durumu şöyledir: Orada hiç bozulmayan tertemiz su ırmakları, tadı bozulmayan taptaze süt ırmakları, içenlere lezzet veren ve dünyadakiler gibi sarhoş etmeyen şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır.” Balın arı tarafından nasıl yapıldığı ise Nahl (arı) sûresinde (68. âyet) anlatılmaktadır: “Rabbin bal arısına bal yapmayı şöyle öğretti: Dağlarda, ağaçlarda, insanların çardak kurdukları

¹³⁵Mahmut Kısa, “Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali”, Konya, 2013, s.260, Nahl Suresi 66. ayet

¹³⁶ Feyizli, a.g.e., s. 342

¹³⁷ Feyizli, a.g.e., s. 444

yerlerde kendine kovanlar yap. Sonra her bir meyveden ye. Bunları rabbinin sana kolaylaştırdığı hücrelere koy. Bu hücrelerin içlerinden türlü renkte ve insanlar için şifalı nefis bir içecek çıkar. Şüphesiz balın yapılışında düşünebilen bir topluluk için büyük ibret vardır.”

Hz. Peygamber balın tedavide kullanılmasını tavsiye etmiş, “Şifa veren iki şeye devam ediniz: Bala ve Kur’an’a” buyurmuştur (*İbn Mâce, “Tıb”, 7*).¹³⁸

Fakat bu ayet ve hadislerle rağmen özellikle de müslüman veganların hayvansal gıda olduğu için süt ve bal tüketmemeleri bu tavsiyenin dışında hareket ettikleri düşüncesini doğurmaktadır. Bu nedenle katılımcıların bu ayet ve hadisler hakkındaki düşüncelerini araştırdık.

K2 *“Ben zaten Kur’an’a inanmayan biri olarak Kur’an’ın o zaman ki insanlar tarafından yazıldığını düşünüyorum. O dönemde geçerli olan şeylerin şu anda da geçerli olduğunu düşünmüyorum. Kurban onların yüce varlığa hediyesiydi. Kuranda bu kitap evrenseldir her zaman geçerli olacaktır gibi bir ayet var. Benim zaten inanmama sebeplerimden biri de bu. Kur’anın evrensel olduğunu her zaman ve her yerde geçerli olduğunu düşünmüyorum.*

K6 *“Bal evet sağlıklı bişey. Ama bunun sorun olmaya başlaması endüstriyel üretimin başlamasından kaynaklı. Şuan ne kadar kişi bahçesinde üretebiliyor.*

K8 *“Ben sadece topraktan biten gıdaların yenmesiyle alakalı verilen hadisleri biliyorum. Hayvansal gıdalarla alakalı da ‘yaşamak için yenebilir’ gibi anlama çıktığını düşünüyorum. Hayatta kalmak için’ anlamında değil, daha çok ‘hayvansal gıdalar da yenebilir fakat biz size topraktan biten yiyecekler verdik, bunlardan yiysin’ olarak denildiğini düşünüyorum.*

K10 *“Hz. Muhammed döneminde bal ve süt gibi hayvansal gıdalar bunu bir üretim çılgınlığına dönüştürüp kâr amaçlı binlerce hayvan üretmek amacıyla değildi. Bal ve süt cüz’i miktarda kullanılıyordu. Günümüzdeki gibi sütün tamamını almak için inek yavrusundan ayrılmıyordu. İhtiyaç kadarını alıp geri kalan yavrusuna bırakılıyordu. Bal da aynı şekilde, hayvanlara zarar vermeden ve sömürmeden alınıyordu. Bu yüzden sömürü olmadığı için sorun yoktu ancak günümüzde hem teknoloji gelişti ve hayvansal gıdaların bir sürü ikamesi var hem de geçmiş zamanlardaki gibi bu besinlere muhtaç değiliz çünkü bir sürü seçeneğimiz var. Yani kısaca geçmişte hayvansal ürün tüketmekle bugün tüketmek aynı şey değildir. O zaman ihtiyaçtı şimdi sadece firmaların aşırı kâr amacını besleyen bir istek. Şu an hayvanlara çektirilen eziyetin ve sömürünün dine uygun olduğunu kesinlikle düşünmüyorum. Günümüzde vegan olmaya en çok dini açıdan karşı çıkıyorlar. Bu beni çok rahatsız*

¹³⁸ TDV İslam Ansiklopedisi, 1991, İstanbul, 4. Cilt, s. 552-553

ediyor çünkü dine karşı çıkmıyorum. Aksine hayvanlara bu eziyeti göz göre göre çektirenlerin dine karşı çıktığını düşünüyorum. Ama maalesef Türk halkı bir şeyi ezberleyince geri dönüşü olmuyor, ne kadar doğrusunu öğretmeye çalışsak da sorgusuz sualsiz bildiğine inanıyor.”

K12 *“O zaman, bazı topluluklar hariç hayvansal tüketim bu zamanki gibi mevcuttu ve buna yönelik bir söylem şaşırtıcı değil bence. O zaman sağlıklı olduğunu düşünülen şeyler önerilmiş. O zaman göre garip olduğunu söyleyemem bugün bile önerilirken.”*

K14 *“Hadisler çok da güvenilir şeyler değillerdir. Doğru da olabilirler yanlış da. Doğruysa da bunlar emir değildir. Uygulama zorunluluğu yoktur. Şu an ki süt üretim şeklinde bunun doğru olabileceğini asla düşünmüyorum.”*

K15 *“Açıkçası süt ve bal konusunu düşünmedim bile çünkü farz olması kurbanın benim için her şeyi bitirmişti.”*

Araştırmamıza katılan katılımcılardan pek çoğu (6 kişi) bu konuda hiçbir bilgiye sahip olmadıklarını, hiç araştırmadıklarını dile getirdiler. Bu kişilerden 3 kişi müslüman diğerleri ise farklı inançlara sahip.

Bazı katılımcılar ise o günün şartlarıyla bugünün aynı olmadığını meselenin bu açıdan değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorlar. Bu nedenle ayet ve hadislerde tavsiye edilen süt ve bal bugün endüstriyel ortamlarda üretilenle aynı değildir. Günümüzde bitkisel olan gıdalardan insanlar daha fazla fayda sağlıyorlar diye ifade ettiler.

Bir katılımcı Kur'an-ı Kerim'e inanmadığını dile getirirken, bir katılımcıda hadisleri güvenilir bulmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle ayet ve hadislerde yazanların onlar için bir geçerliliğinin olmadığını dile getirmişlerdir.

14. Veganların İslam Dini'ndeki Kurban İbadetine Bakışı

İslam dinindeki kurban ibadeti ilk akla gelen anlamıyla düşünüldüğünde veganlıkla tamamıyla uyumsuz, tezat ve asla yan yana gelemeyecek iki kavram gibi görünmektedir. Bunun böyle olması pek tabii normaldir zira günümüzde kurban ibadetinin en yaygın uygulanış şekline baktığımızda veganlığın 'hiçbir canlının yaşama hakkını elinden almamak' ilkesine ters düşmektedir.

Ancak hepimizin bildiği gibi günümüzde müslüman vegan bireyler vardır. İslam dinine göre bir kimsenin müslüman sayılabilmesi için naslarda yazanların tamamına iman etmesi gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde kurbanla ilgili bazı hükümlere yer verilmiştir. Müslüman bir kimse

özellikle Kur'an-ı Kerim'de yazan bu hükümleri reddedemeyeceğine göre kurban pratiğinin birçok kişi tarafından farklı şekillerde anlaşılması ve yorumlanması söz konusudur.

Eğer ki İslam'da kurban ibadeti diye bir ibadet olmasaydı bugün veganlık ve İslam'ın çelişkili olup olmadığı hususunda akıllarda bir soru işareti de olmayacaktı. Araştırmamız neticesinde bu konuda veganların özelinde pek çok farklı görüşle karşılaşmıştır. Ortak olan bir nokta var ki oda müslüman olsun ya da olmasın tüm veganların bir canlıyı öldürüp kanını akıtarak geleneksel anlamda kurban ibadetini yerine getirmenin doğru olmadığını düşünülmesidir. Ancak kurban ibadetini yerine getirmek zorunlu mu? , yahut bu ibadet ne şekilde uygulanmalı meselesinde pek çok farklı görüşe rastlanmıştır.

Müslüman katılımcılardan K1 kurban bayramlarında bir hayvanın canına kıymanın aksine hayvanların korunması için faaliyet gösteren bir kuruma bağış yaparak hayvanların yaşaması için maddi destekte bulunduğunu bu şekilde kurban ibadetini yerine getirdiğini dile getirmiştir.

K1 *“Din konusunda çok detaylı bilgiye hakim değilim. Okullarda öğretildiği kadarıyla dini bilgiye sahibim. İyi bir insan olmaya çalışıyorum. Kur'an okumadım. Ama oruç gibi orucun nefesine hakim olmak gibi bir amacı var ama orucun amaçlarından biri de açların halinden anlamak. Bunun gibi kurban ibadetini de gıda paylaşımı olarak anlıyorum. Bir erzak paketiyle de ramazan ayındaki gibi insanların karnının doyurulabileceğini düşünüyorum. Eşim vegan olmadı. O hala kurban kesiyor. Eskiden bende kurban keserken eşime finansal olarak destek oluyordum. Fakat şu anda İzmir'de 'Kurtarılmış Hayvanlar Çiftliği' diye bir yer var. Avcının tüfeğinde yaralanan kuştan tutun da, endüstriyel hayvan çiftliklerinden kurtarılan inek, tavuğa kadar her türlü hayvan var orada. Bu çok masraflı bir iş. Hepsine orada yardım ediliyo. Vegan olduktan sonra ilk kurban bayramından itibaren oraya bağış yapıyorum. Hayvanları da bir can olarak görüp onları kurtarmaya çalışıyorum. Çocukken ailemle bayramlarda akraba ziyaretlerinde bulunurduk. Fakat şuan telefonla mutlaka arıyorum ama ziyaretlerine gidemiyorum.”*

Müslüman katılımcılardan K3, K6, K10, K11 kurban ibadetinin asıl amacının paylaşmak, fakirlere yardım etmek anlamında olduğunu düşünmektedirler. Kurban ibadetinde asıl hedefin kendinden olanı, kıymetli gördüğünü başkası için feda etmek olduğunu kendilerinin de bu nedenle kurban bayramında bir öğrenciye burs vererek yahut bir aileye yardım ederek bu ibadeti yerine getirdiklerini belirttiler. İslam'ın ilk dönemlerinde yaşayan insanlar için ellerinde paylaşabilecekleri en kıymetli şeyin besledikleri hayvanlar olduğunu bu nedenle Allah'ın onlardan hayvan kurban edip paylaşmalarını istediğini dile getirdiler.

K3 “Kurban emrini yerine getirmek için bir hayvanı kurban etmek zorunda değiliz. Aynı kurban maliyetine denk gelecek şekilde bir çocuğun eğitimine katkı sağlayabilir ya da bir ailenin ihtiyacını karşılayabiliriz.

K10 “Öncelikle kurban konusu benim kafamı çok karıştıyordu. Allah "hayvanlar benim dilsiz kullarımdır" derken nasıl aynı zamanda kurban kesmeyi emrediyor diye düşünüyordum. Bana göre hayvanlara zarar vermek kötü bir davranıştı ve ahlaklı gelmiyordu. Böyle bir ayet olması kafamı çok karıştırdı ve araştırmaya başladım. Kurbanın kelime anlamı fedakarlık demekmiş. İnsan yılın bir döneminde kendi malından fedakarlık ederek fakir ve ihtiyaç sahiplerini doyurmalıymış. Bu açıdan düşününce oruçla çok benziyor. Orucu da yoksulların halini anlamak ve nefsimizi terbiye etmek için tutuyoruz. Kurbanı da fedakarlık olarak düşününce mantıklı geldi. Bu yüzden ben vegan olduğum gündən beri ailemle konuştum ve kurban kesmemeye, onun yerine ihtiyaç sahibi birine bakliyat, yiyecek gibi erzak yardımı yapmaya veya ihtiyaç sahiplerine para desteği sağlamaya ikna ettim.”

K11 “Kurban kesimindeki eti zaten yemek zorunda değiliz bu konunun iyi anlaşılması gerekiyor. Ve o dönemde en değerli şey kurban edilecek en değerli varlık hayvancılık ve hayvanlarımızdı. Şu dönemde, yüzyılda bizim için değerli olan şeyler değişti. Para ve nefsimiz oldu. İyiliğimiz ve kötülüğümüzün dengesi oldu. Bencilliği bırakıp başkasını düşünmek oldu. Bir hayvan yerine bunları kurban edebilirsiniz. Allah'da diyor ki;

“Elbette onların etleri ve kanları Allah'a ulaşmayacaktır.”

“Fakat unutmayın ki, onların ne etleri Allah'a ulaşır ne de kanları. Fakat O'na ulaşan, yalnızca sizin iyi niyet ve samimiyetinizdir. “

Sizin inancınız, yaratıcınız, melekleriniz, kitabınız ve ibadetiniz zaten niyetin kendisi. Niyet ibadettir. Aklınızdan geçirdiğiniz kötü bir düşünce bile günahdır ve hemen tövbe deriz.

Ve bunların yanında da dini inancımın, yüce Rabb'in affedici, kolaylaştırıcı, çözüm yolu sunucu bir inancı bize gönderdiğine inanıyorum. Bazı şeyleri yanlış anladık insanlık boyu ve kendimizi müslümanlığı sürekli şekillendirirken bulduk. Biz dini çok yanlış ve sert anladık. Bu nedenle gençlerin çoğu günümüzde dine karşı yabancı kaldı.

Öldürme, incitme, zarar verme, koru, kolla ve iyi beslen, kimseyi kırma. (Bunlar Müslümanlığa uygun davranışların kendisi)”

Yine müslüman katılımcılardan K14 meseleyi fıkhi bir şekilde alarak İslam'da kurban kesmenin farz yani kesinlikle yapılması gereken bir ibadet olmadığını ifade etmiştir. Kurbanın asıl

amacının kendinden olanı paylaşmak olduğunu dile getirmiştir. İslam dinindeki tanrı inancına göre Allah'ın bir hayvanı öldürmediğimizden dolayı günah yazmayacağını düşündüğünü vurgulamıştır.

K14 *“Kurban ibadetinin kökünde birilerine iyilik yapmak yardım etmek ya da kendinden birşeyi feda etmek vardır. Farz değildir. Hayvan öldürmek gerekmez. Kendinden vermek için 600'lü yıllarda hayvanlar insanların tek varlığıydı ve onlardan feda ettiler. Günümüzde buna gerek yoktur. Onun yerine birçok insanın, bir çok öğün bakliyatla veya diğer bitkisel şeylerle de karnı doyabilir. Ve benim açımdan Allah'ın yine onun yarattığı bir hayvanın canını almadım diye günah yazacağını düşünmüyorum.”*

Müslüman olmayan veganların İslam'daki kurban ibadeti hakkındaki düşüncelerini incelediğimizde ise onlar müslüman veganların aksine meseleye daha çok geleneksel kurban anlayışı açısından bakmaktadırlar. Kurban ibadetinin eskide kalmış bir tanrıya hediye sunma şekli olduğunu bu nedenle yaşadığımız modern çağda bunun kabul edilemez olduğunu dile getirmişlerdir. Yine müslüman veganlar gibi kurban ibadetinin müslümanlarca yanlış anlaşıldığını, kurbanın ihtiyaç sahibi birine yardım etmek olduğunu da düşünmektedirler. Müslüman olmayan veganlar kurban kesmeyi vahşet olarak değerlendirmektedirler. Fakat sadece kurban özelinde değil mezbahalarda sürekli ticari amaçlı hayvanların kesilmesinin de aynı şekilde olduğunu düşündüklerini, meseleye bütüncül yaklaşmak gerektiğini söylemektedirler.

Katılımcılardan K2 İslam dinindeki hükümlerin eskide kaldığını, günümüze uymadığını bu nedenle kurban ibadeti hakkında olumsuz düşüncelere sahip olduğunu belirtmiştir. Kurban ibadetinin geçmiş dönemdeki insanların tanrıya hediye sunmak için uydurdukları birşey olduğunu dile getirmiştir.

K2 *“Kur'an eski zamanda yazılmış bir kitap ve çoğu şey eskide kalmış. Mesela kapanma o sıcak iklimde başı korumak için yapıyo ama günümüze getirilmiş. Kurban kesmekte o dönem insanların Allah'a hediye sunmak için uydurduğu birşey. Şu anda müslümanlığın yaşadığımız yüzyıla uygun olduğunu düşünmüyorum. Bu yüzden kurban kesmeye olumlu bakmıyorum. Ki hiç bir vegan buna olumlu bakmaz. Normalde et yiyip kurban kesmeyen insanlar da var olumlu bakmadığı için. Ama bununda mantıklı yanını görmüyorum. Benim için ikiside aynı şey.”*

K4 *“Benim ailemde de kurban sadece bir canlıyı öldürmek, onun etini dağıtmak değil. Örneğin bir öğrenciye burs verdiğinizde, ihtiyaç sahibinin bir ihtiyacını karşıladığınızda da bu ibadeti yerine getirmiş olursunuz. Ailem de böyle düşünüyö. Bir şeyden vazgeçerek iyi bir şeye vesile olmak benim için. Ailemde de bana böyle öğretildi. Ben bir kere havale geçirmişim. Ailem adak adamış ve bunu*

kurban kesmek yerine bir öğrenci yurdunda yemek dağıtarak yerine getirmişler hayvan kesmek yerine.”

K5 “Ben inancım olduğu zamanlarda daha vegan olmadığı halde kurban kesmek beni üzüyordu. Şunu da belirtmek istiyorum kurbanda yapılan şey hayvanlara her zaman yapıyo aslında. Kurbanda aslında ekstra bir vahşet gözüyle bakmıyorum. Zamanında kurban ibadeti fakirleri doyurmak için yapılmış olabilir. Fakat ben küçüklüğümde kurban kestiğimizde hatırlıyorum en yakınlarla dağıtılırdı kurban eti fakirlere ulaşmazdı. Amaç fakirlere yardımsa bir erzak paketi yapılırsa o şekilde yardım yapılırsa daha mantıklı olur. Ailemde konuştum şuan onlarda kurban kesmiyor. Daruşşafaka gibi kurumlara yardım yapıyorlar. Böylesi bence daha güzel.”

K7 “Ben küçüklüğümde beri bu ibadet şeklinden hiç haz etmedim açıkcası. Çocukken de bir hayvanın öldürülmesi fikrinden çok hoşlanmıyordum. Ama bilirsinizki mezbahalarda öldürülen hayvanlarla bayramda öldürülen hayvanlar arasında bir görüntü farklılığı oluyor. Mezbahada öldürüldüğünde kimse bilmiyor. Ama bayramlarda insanlar diğer insanların ve çocukların görebileceği yerlerde bu ibadeti gerçekleştiriyorlar. Ben bunun özellikle çocuklarda travmatik bir etki yaratabileceğini düşünüyorum. Ki ben buna şahit olduğumda çok rahatsız olmuştum. Vejetaryenken de buna denk geldiğimde mesela sokaklarda kan, hayvanın vücudunun bazı parçaları vs. Gördüğümde beni çok rahatsız ediyordu. O yüzden çok onayladığım bir ibadet şekli değil. Sadece İslam’da değil hristiyanlarda da hindi kesme geleneği var mesela. Bunların hiç birini ben onaylamıyorum. Hayvan katliamı üzerine bir gelenek inşa etme düşüncesi çok yanlış geliyor.”

K8 “Kurban farz değildir, bunu İslam’ı araştıran, okuyan herkes bilir. Kurban kelime anlamı olarak da genel olarak düşünülen anlamı taşıyor.”

K9 “Tanrı büyük bir varlık. Bence bizden birşey bekleyemez. Adak olsun diye hayvan öldürmemizi istemez. Bize en fazla iyi ol, zarar verme diyebilir. Karakterli ol öyle yaşa, öyle ol demiş olabilir en fazla tanrı. Tanrı gel bana benim yarattığım birşeyi git öldür demez. Bu bana saçma geliyor.”

K12 “Düşüncem az çok belli olmuştur bu soru için. Ölüm içeren hiçbir düşüncüyü, ritüeli desteklemem mümkün değil tabii ki.”

K13 “Kurban Bayramı fakirlere, gariplere yardım etme bayramıdır. Kurban kesme zorunluluğu yoktur. Analitik düşündüğümüzde bir hayvana verilecek parayla bitkisel besinlerden oluşan erzak kutuları satın aldığımızda hem çok daha fazla insana yardımcı olmuş oluruz hem doğaya zarar vermemiş oluruz, hem insan sağlığını korumuş oluruz hem de hayvanlara işkence çekirtmemiş

oluruz. Tüm bunları düşündüğümüzde kurban bayramında fakirlere, gariplere bitkisel besinlerden oluşan yardımlar yapmak İslamın öğretilerine çok daha uygundur.”

Pagan inancına sahip K15 kurban ibadetinin zorunlu olmasının kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir. Paganizmde de kurban ibadetinin olduğunu hatta insan kurban etmenin bile var olduğunu ancak kesinlikle hiç kimsenin zorunlu tutulmadığını söylemiştir. Kan akıtarak kurban kesmenin ise geçmişte kaldığını bugün daha çok meyve gibi yiyecekler sunarak kurban ibadetini yerine getirdiklerini dile getirmiştir.

K15 “Bir canlının öldürülmesini zorundalık olarak görülmesi vahşice benim gözümde. Pagan inançlarda kurban etmek çok yaygındır ama asla zorundalık yoktur hatta iskandinav paganizmde insan kurban etme bile vardır. Ama biz şu an meyve,tütsü gibi şeyler veriyoruz. Dinde bir şeyin zorunda olması asıl sorun. Paganizm çok geniş bir şemsiye ve zorunluluk yoktur tek zorundalık ‘kimseye zarar vermediğin sürece istediğini yap’ kuralıdır.”

Katılımcılardan müslüman olanların yorumlarını incelediğimizde 6 müslüman katılımcının hepsi İslam’daki kurban ritüelini geleneksel yorumların dışında modernist bir bakış açısıyla yorumlamışlardır. Onlara göre kurban bir sosyal yardımlaşma vesilesidir. İslam’daki kurban ile ilgili hükümler bu şekilde yorumlandığında veganlıkla arasındaki çelişkili görünen mevzuda ortadan kalkmaktadır.

Müslüman veganlar kurban ibadetinin bir canlıyı öldürmek, kan akıtmak gibi anlamlara gelmediğini ifade etmektedirler. Onlar kurban ibadetinin asıl amacının paylaşmak, fedakârlık yapmak, kendisi için kıymetli olanı infak etmek, yılın belli zamanlarında ihtiyaç sahiplerine yardım etmek gibi anlamlara geldiğini savunmaktadırlar.

Araştırmamız neticesinde müslüman katılımcıların diğer katılımcılara göre daha modernist ve çağdaş bir yaklaşımla yorumlayarak meseleyi ele aldıkları görülmüştür. Bunun sebebi inandıkları dinden şüphe duymamaları bunun yanında veganlığın öğretilerine de bağlı olmalarıdır. Müslüman-vegan olarak yaşayabilmenin mümkün olduğunu düşündükleri için kurban ibadetinin ihtiyaç sahiplerine yardım ederek yerine getirmenin doğru olduğunu savunmaktadırlar.

Müslüman olmayanlar ise meseleye daha tepkisel ve eleştirel yaklaşarak olumsuz yorumlarda bulunmuşlardır. Öldürmenin her türüsüne karşı olduklarını, kurban kesmeyi diğer hayvanları öldürmekle aynı değerlendirdiklerini bu nedenle de kurban ibadetine vahşet olarak baktıklarını dile getirmişlerdir.

Neticede veganların ait oldukları veya sahip oldukları düşünce ve dini mensubiyete göre kurban ibadetine bakışları ve bu hususta ortaya koydukları tutum ve yaklaşımlar farklılaşmaktadır.

SONUÇ

Araştırmamızın konusu belirtilerek yaptığımız inceleme ve görüşmeler sonucunda elde ettiğimiz tespit ve değerlendirmeler aşağıda yer almaktadır.

Araştırmamıza katılan kişilerin (örneklem) tamamı 20-35 yaş (Y ve Z kuşağı) arasındaki kişilerden oluşmaktadır. Bu yaş gurubundaki veganların çevrelerine karşı duyarlı oldukları, sağlıklarını korumaya dikkat ettikleri, araştırmayı sevdikleri ve dünyada yaşayan tüm canlıların yaşam haklarının korunması konusunda çok hassas oldukları tespit edilmiştir. Toplumun çoğu tarafından kabul görmüş normları, adetleri dogmatik bir bakış açısıyla değil araştırarak, sorgulayarak, bilimsel bir temele veya güvendikleri kaynaklara dayandırarak kabul ettikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların zaman zaman yakın çevrelerinden olumsuz tepkilerle karşılaşmalarına rağmen inandıkları doğruların yolunda gitmekten vazgeçemedikleri görülmüştür. Yaş itibarıyla genç ve dinamik bir örneklem grubuyla karşılaşmamız sebebiyle naveganlara karşı mücadele etmekten kaçmadıkları, vegan aktivizmi için vakitlerini ve enerjilerini harcayarak birçok faaliyete katıldıkları tespit edilmiştir. Aynı zamanda genç yaşlarda olmaları sosyal medyayı çok iyi kullanmalarını sağladığından dolayı vegan aktivizmi için birçok kişiye hızlı bir şekilde ulaşmalarını ve veganların faaliyetlerinden, organizasyonlarından haberdar olmalarını sağlamaktadır.

Araştırmamıza katılan veganlardan yalnızca bir tanesi evli, diğer 14 kişinin hepsi bekar olup hiç birisi çocuk sahibi değildir. Elbette evli olan veya çocuklu olan veganlar da var, ancak evli olmalarından dolayı vakitlerinin kısıtlı olması, ailenin ihtiyaçlarının karşılanması için daha yoğun çalışmalarının gerekmesi ve de vegan aktivizmi için faaliyet göstermelerine bazı veganların eşlerinin müsaade etmemesi gibi nedenlerle daha çok bekar olan veganlar araştırmamıza katılmıştır.

Katılımcılardan 11 kişi kadın, 4 kişi ise erkektir. Araştırmamız için kadınlara daha kolay ulaşım sağlanmış, gönderdiğimiz mesajlara daha çok kadınlar dönüş yapmışlardır. Sosyal medyaya baktığımızda da vegan aktivizmi yapan kadın bireylerin sayfalarının daha çok olduğu, bu konuda daha çok paylaşım yaptıkları gözlemlenmiştir. Bunun sebebi, kadınların yaratılış gereği daha duygusal ve merhametli olmasından, meseleyi daha çok içselleştirerek empati yeteneklerinin güçlü olmasından, gelecek açısından da daha kaygılı bir yapıya sahip olmalarındandır. Ayrıca toplumda et yemenin erkek olmanın bir gereği olduğunu düşünen insanların olması, veganizmin feminizmle ortak yanlarının bulunması da veganlığı daha çok kadınların benimsemesine sebep olmuştur.

Araştırmaya katılanların ne kadar süredir vegan olduklarını incelediğimizde 1 yıl ile 7 yıl arasında değişen sürelerde vegan olarak yaşamlarını devam ettirdikleri görülmüştür. Bir katılımcı

yaklaşık 24 yıldır yani neredeyse doğduğundan beri vejetaryen/vegan olarak yaşadığını ifade etmiştir. Bu durum bize veganlığın sürdürülebilir bir akım olup olmaması meselesinde ışık tutmaktadır. Bu konu neredeyse veganlığın ilk ortaya çıkışından beri tartışılmaktadır. Yaptığımız araştırma bize bireylerin uzun yıllar boyunca vegan olmayı sürdürebileceğini ancak güçlüklerle karşılaştığını göstermiştir.

Katılımcıların hepsi büyükşehirlerde yaşayan kişilerdir. Kırsalda veya küçük yerleşim yerlerinde yaşayan insanlar için her zaman vegan ürünler temin edebilme imkânı büyükşehirlerde yaşayanlara göre daha kısıtlıdır. Aynı zamanda küçük şehirlerde vegan aktivizmi için yapılan faaliyetler de çok daha azdır. Bu nedenle küçük yerleşim bölgelerinde yaşayan bireyler veganlık hakkında yeterli bilgiye sahip değildirler. Veganlığın daha çok büyük şehirlerde yayılmasının sebeplerinden biri de Türk yemek kültürünün vegan beslenmeye uygun olmayışıdır. Özellikle Türkiye'nin doğu kesimlerinde besicilik yaygındır ve öğünlerinde daha çok kırmızı et tüketirler. Bu durum böyle şehirlerde yaşayan insanların veganlığa karşı mesafeli olmasına sebep olmaktadır.

Katılımcılardan yalnızca 6 kişi Müslüman, diğerleri ateist, agnostik, deist ve pagan inancına sahiptir. Türkiye'de Hristiyan ve Yahudilerin çok az olmasından dolayı bu dinlerden olan bir vegana araştırmamızda rastlanmamıştır. Araştırmamızı Türkiye gibi nüfusun çoğunluğunun Müslüman olduğu bir ülkede gerçekleştirmemize rağmen katılımcıların çoğunun gayri müslim olması dikkat çekicidir. Bu noktada ters orantı olmasının bazı sebepleri vardır. Şunu söyleyebiliriz ki, İslam dininde kurban ibadetinin olması Müslümanların veganlığa daha mesafeli ve daha eleştirel bakmalarına sebep olmaktadır. Ayrıca toplum baskısından çekinen, yeni fikirlere güvenmekte zorlanan bazı kimseler de veganlığı kabul etmekte zorlanmaktadırlar. Araştırmamıza katılanların eğitim durumuna baktığımızda ise hepsi lisans ya da lisans üstü eğitim görmüş kişiler yahut halen lisans eğitimi devam eden öğrencilerdir.

Veganlık bireysel bir tercih olmasına rağmen topluma yön veren bir yaşam şekli olmasından dolayı sosyolojinin konusu haline gelmiştir. Diğer bazı ideolojilerle ve dinlerle kesiştiği ve ayrıştığı hususlar olduğu için de din sosyolojisini ilgilendirmektedir.

Araştırmamızda ilk olarak katılımcıların diğer sorulara verdikleri cevapları daha sağlam bir zemine oturtabilmek için onlara 'veganlık sizce nedir?' sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar genel anlamda veganlığın tüm canlılar açısından ayrımcılığa, sömürüye, cinsiyetçiliğe, türcülüğe, aşırı tüketime karşı duruş olduğunu ifade etmişlerdir. Hayvan haklarının korunmasını esas alan veganlığın, yalnızca bir beslenme şekli olmadığı ve ahlaki bir amaç içerdiği için daha çok 'etik veganlık' olarak isimlendirdikleri görülmüştür. Etik veganlık, öteki kavramını ortadan kaldıran, kim olursa ve ne olursa

olsun baskı ve şiddete karşı duran bir ideolojidir. Veganlar kendilerinden olmayanın sömürülmesine, haklarına saygı duyulmamasına karşı çıkan kimselerdir.

Veganların vegan olma kararı almalarındaki motivasyonlar konusunda yapılan alan yazın taraması ve araştırmadan elde edilen verileri analiz ettiğimizde; araştırmamız sonucunda veganlığın temel motivasyonlarını; etik nedenler, iç motivasyon, ailenin ve sosyal çevrenin etkisi, sosyal medyanın etkisi olarak sıralayabiliriz.

Katılımcıların vegan olmalarına aile ve sosyal çevrelerinden gelen tepkiler daha çok olumlu olsa da bazı ailelerin sağlık endişesiyle bu duruma karşı çıktıkları tespit edilmiştir. Arkadaş çevrelerinde ise veganlar daha çok dışlanma, küçümsenme ve alay edici sözler söylenme gibi tavırlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Veganların yakın çevrelerini veganlığa teşvik etmelerinin çok etkili olduğu görülmektedir. Çok az katılımcı çevresinde bir kaç kişinin vegan olduğunu ifade etse de bu sayı çok yüksek rakamlara ulaşmamaktadır. Sosyal medyadan aktivizm yapan katılımcılar ise yaptıkları paylaşımlarla kaç kişiyi veganlığı tercih etmeye ikna ettiklerini bilmediklerini ifade etmişlerdir.

Türkiye’de veganlığa dair insanların yeterli bilgiye sahip olup olmadıklarını incelediğimizde katılımcılar bölgesel olarak fiziki ve sosyal şartlar itibariyle ülkemizin konumunun müsait olmasına rağmen ülkemizde veganlığın yeterince bilinmediği, veganlığa yeterince destek verilmediği, bu konuda yanlış bilgi ve ön yargıların oldukça fazla olduğunu belirtmişlerdir. Türkiye’de vegan bireylerin sayısına ilişkin kapsamlı bir çalışma olmamasına rağmen, dünyadaki yavaş artışa paralel olarak Türkiye’de de yavaş bir şekilde arttığı görülmektedir.

Vegan bireyler, ülkemizde daha çok gençler arasında yayıldığı görülen veganlığın beslenme, yaşam tarzı ve bağlı olduğu ülkelerin, sosyolojik ve felsefi temellere dayandırılarak topluma anlatılmasını, veganlığın anlaşılabilirliğini kolaylaştırılmasını istemektedirler. Şüphesiz veganlıkla ilgili daha çok bilimsel çalışmanın yapılması alan yazına katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte ülkemizdeki veganlar, veganlığın sürdürülebilirliğini kolaylaştıran ürünlerin daha kolay bulunur hale gelmesini, vegan seçenekler sunan işletmelerin sayılarının ve niteliklerinin daha da arttırılmasını arzu etmektedirler.

Çalışmamızda araştırmamızın esas konusu olan İslam dini ve veganların kurban kavramını hangi bağlamda kullandıklarını irdeleyebilmemiz için öncelikle din kavramı hakkında ne düşündükleri kavranmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızda katılımcıların din kavramı hakkındaki görüşleri, Müslüman veganların din kavramı hakkındaki görüşleri ve Müslüman olmayan veganların din kavramı hakkındaki görüşleri olarak ikiye ayrılmıştır. Araştırmamıza katılan altı Müslüman vegan din kavramını kısaca iyi ve doğru olma hali, insanların nefsinin ölçen bir araç, ödül ve cezayla hayatımızın düzenlenmesi, doğru ve ahlaki davranma şekli, yaratıcının kanıtlarını doğada görme hali, insana nasıl yaşaması gerektiğini anlatan yönergeler biçimi olarak tanımlamışlardır. Müslüman olmayan veganlar ise dini çelişkilerle dolu bir kavram, insanların korkularını yenmek için sığındıkları liman, evreni ve ruhu anlamının farklı bir türü olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlamalara baktığımızda Müslüman olan veganlarla Müslüman olmayan veganların din kavramı hakkında ortak bir görüşe sahip olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

“Müslüman vegan” tabiri dışarıdan tezat gibi görünse de bu ikilik gündelik hayatta kendine yer bulmaktadır. Katılımcıların da vegan Müslümanlığı İslam dinine uygun gördükleri tespit edilmiştir. Bunun da ötesinde bazı katılımcılar İslam’daki hiçbir canlıya zarar vermeme, eziyet etmeme ilkesi gereği veganlığın dinin emrettiği bir hakikat olduğunu savunmuştur. Müslümanlık ve veganlık arasında tezatlık değil uyum olduğunu ifade eden katılımcıların görüşlerinde Müslümanlığın geleneksel yorumlarının dışındaki yorumları olarak meseleyi modernist bir bakış açısıyla ele aldıkları görülmektedir. Aynı zamanda katılımcılar Müslüman vegan olmanın mümkün olduğunu ifade ettikleri gibi her inançtan, her yaştan tüm insanlara veganlığı tavsiye ettiklerini de dile getirmişlerdir.

Veganlık ve İslam dinindeki kurban meselesini ele aldığımızda, Müslüman olmayan bazı kişiler dindeki kurban ibadetini ilkel bulduklarını ifade etmişler ve geleneksel anlamda kurbanı ele alarak yorumlarda bulunmuşlardır. Bu düşünce yapısına göre insanlık ilkelikten veganlığa doğru ilerlemelidir.

Kurban; hayvan kesmek değil, yoksullara yardım etmek, Allah’a yakın olmak gibi farklı şekillerde yerine getirilmesi gereken bir ibadet olarak yorumlanmaktadır. Bu da bize dindarlık ve veganlık birbirini desteklese bile veganlığın dini açıdan hayvanlardan ve hayvansal ürünlerden istifade edilmesi hususunda bazı farklı anlayış ve yorumlamalara yol açmasına sebebiyet verdiğini göstermektedir. Gerçekten de dindeki kurban ibadeti söz konusu olduğunda Müslüman katılımcıların kurban ibadetini vegan düşünceye uyarladığı, kurbanın daha farklı anlamlarda düşünülmesi gerektiğini vurguladıkları görülmektedir. Bu durum ibadetlerin rasyonelleşme süzgecinden geçirilerek yeni formlar kazandığını bizlere göstermektedir.

Bazı katılımcılar Müslümanların zaman zaman din dışı eylemlerde bulduklarını, kurban ibadeti dinin emri olsa bile diğer emirlere aykırı yaşadıkları gibi kurban ibadetini de yerine getirmemenin çok da mühim bir durum olmadığını ifade etmişlerdir.

Müslüman olmayan bazı katılımcılar kurbanı farklı bir açıdan ele alarak onu ilkel bir faaliyet olarak gördüklerini belirtmiştir. Böyle düşüncelerini daha modern ve ilerici bir yaklaşıma sahip olduklarını düşünerek gerekçelendirmektedirler.

Bazı veganlar İslam dininin insanları varlıkların en üstünü olarak gördüğünü ve yeryüzündeki diğer canlıların insanlara hizmet için yaratıldığı anlayışının Kuran-ı Kerim’de yer olmadığını, Allah’ın, insanların hayvanlar üzerinde bir hâkimiyet kurmasına izin vermediğini yalnızca bazı durumlarda belli hayvanlardan yararlanabilmelerine izin verdiğini yine Kur’an-ı Kerim’e dayanarak belirtmişlerdir. Bu anlayışa göre İslam’da hayvansal kaynaklı beslenme uymak zorunda olunan bir emir değildir. Buna benzer yorumlara günümüzde bazı ilahiyatçılarda da rastlamak mümkündür.

Katılımcılardan Müslüman olanların yorumlarını incelediğimizde 6 Müslüman katılımcının hepsi İslam’daki kurban ritüelini geleneksel yorumların dışında modernist bir bakış açısıyla yorumlamışlardır. Onlara göre kurban bir sosyal yardımlaşma vesilesidir. İslam’daki kurban ile ilgili hükümler bu şekilde yorumlandığında veganlıkla arasındaki çelişkili görünen mevzu da ortadan kalkmaktadır.

Müslüman veganlar kurban ibadetinin pagan inancındaki gibi Tanrı’ya kurban vermek, bir canlıyı öldürmek, kan akıtmak gibi anlamlara gelmediğini ifade etmektedirler. Onlar kurban ibadetinin asıl amacının paylaşmak, fedakârlık yapmak, kendisi için kıymetli olanı infak etmek, yılın belli zamanlarında ihtiyaç sahiplerine yardım etmek gibi anlamlara geldiğini savunmaktadırlar.

Araştırmamız neticesinde Müslüman katılımcıların diğer katılımcılara göre daha modernist ve fonksiyonel bir yaklaşımla yorumlayarak meseleyi ele aldıkları görülmüştür. Bunun sebebi inandıkları dinden şüphe duymamaları, bunun yanında veganlığın öğretilerine de bağlı olmalarıdır. Katılımcılar vegan-müslüman olarak yaşayabilmenin mümkün olduğunu düşündükleri için kurban ibadetini ihtiyaç sahiplerine yardım yaparak yerine getirmenin doğru olduğunu savunmaktadırlar.

Müslüman olmayanlar ise meseleye daha tepkisel ve eleştirel yaklaşarak olumsuz yorumlarda bulunmuşlardır. Öldürmenin her türüsüne karşı olduklarını, kurban kesmeyi diğer hayvanları öldürmekle aynı değerlendirdiklerini, bu nedenle de kurban ibadetine vahşet olarak baktıklarını dile getirmişlerdir. Her iki durumda da ortak olan, geleneksel dindarlığın vegan yaşam için tezatlık teşkil ettiğinin kabul edilmesidir.

KAYNAKÇA

- Adams, C., J.. *Etin Cinsel Politikası, Feminist-Vejetaryen Eleştirel Kuram*. (İngilizceden çeviren: G. Tezcan & M. E. Boyacıoğlu). (1. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 2013.
- Akyüz, Niyazi ve Çapçioğlu, İhsan. (Ed.). *Din Sosyolojisi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları. 2013.
- Albayrak, Sadık. *41 Orijinal Belge Işığında Eski İstanbul'da Sosyal Hayat ve Çevre*. İstanbul: İğdaş. 1997.
- Arslantürk, Zeki. "Din Sosyolojisi- Din Sosyolojisinin 'Nedir'liği". Çamlıca Yayınları. İstanbul. 2014.
- Atasağun, Galip. "Jainizm". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Konya. 2006. Cilt: 21. Sayı: 21. s. 268
- Aytaç, Ömer. "Sosyoloji Bir Giriş Denemesi". Elazığ: Üniversite Kitabevi, 2002.
- Baytop, Turhan. "Türkiyede Bitkiler ile Tedavi". İstanbul 1984.
- Berber. Gülen Şefika-Keskin Ebru. "Sürdürülebilir Modada Güncel Bir Yaklaşım: Vegan Deri". Araştırma Makalesi. 2021.
- Beşirli, Hayati. "Yemek, Kültür ve Kimlik Millî Folklor". 2010.
- Beşirli, Hayati. "Yemek Sosyolojisi. Yiyeceklere ve Mutfağa Sosyolojik Bakış". Phoenix Yayınevi. Mart. 2021.
- Bulut, Bahar. "Kitap Değerlendirmesi:Veganizm". *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)*. 2023. ss.144-155.
- Cilacı, Osman. "Günümüz Dünya Dinleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları". Ankara. 1995.
- Çabuk, Serap ve Gür, Duygu. "Yeni Dönem Annelik: Ekolojik Anne Olma Yolunda Kadınların Değişen Tüketim Davranışları". Erciyes Üniversitesi. 2020. ss. 177-188.
- Çayıroğlu, Yüksel. "Helâl ve Haramlarla İlgili Kaide ve İlkeler". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2018.
- Dursun, Davut. "İslam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/37-42. İstanbul: TDV Yayınları. 2001.
- Erdem, Mustafa. "İlahi Dinlerin Kutsal Kitaplarında Helâl ve Haram Anlayışı Üzerine Bir Araştırma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: 37. Sayı: 1. 1997. s. 170.
- Eren, Derya. "Vegan Aktivizmin Kadına Bakışına Dair". *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*. İstanbul. 2017.
- Güler, Ozan ve Çağlayan, Gamze Deniz. "Nasıl Vegan Oldum? Fenomenolojik Nitel Bir Araştırma". *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*. Sayı 2. 2021.
- Gülten, Sadullah. "Eski Türk İnançları ve Kalenderilik Bağlamında Osmanlı Topraklarında

- Vegan Sufiler:Etyemezler". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*. Sayı 92. 2019
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. 11.bs. İstanbul: İnsan Yayınları. 2012.
- Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*. İstanbul: Vadi Yayınları. 1998.
- Harman, Ömer Faruk. "İslam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/37-42. İstanbul: TDV Yayınları. 2001.
- Kalkandelen, Zülal. "*Vegan Devrimi ve Hayvan Özgürlüğü*" İstanbul. Yeni İnsan Yayınevi. 2018
- Kalkandelen, Zülal ve Başkent Can. "*Veganizm: Ahlakı, Siyaseti ve Mücadelesi*". İstanbul: Propaganda Yayınları. 2013.
- Kısa, Mahmut. "*Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*", Konya, 2013, s.260, Nahl Suresi 66. ayet
- Korkmaz, Arif. "*Göç ve Din*". Konya. Çizgi Kitabevi. 2011.
- Koşum, Adnan. "*İslam Hukukunda Hayvan Hakları*". Ankara. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 2018. s.141-142.
- Oğuz, Bilal, "Ahlaki Bir Beslenme Tercihi Olarak Vejetaryenizmin Tarihsel Gelişimi ve Felsefi Temelleri". *Din ve İnsan Dergisi*. 2022.
- Öğüt, Salim. "İhram" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/539-542. İstanbul: TDV Yayınları. 2000.
- Özer, Salim. "İçkinin (Alkollü İçeceklerin) Yasaklanmasında Fukahanın Esas Aldığı". *Dergipark*. Erciyes Ün. İlahiyat Fakültesi. Kayseri. 2010.
- Özkorul, Vahide Yasemin. "*Doğa-İnsan İlişkisine Dair Bir Bakış Açısı: Vegan/Vejetaryen Etik Tutumunu Benimseyen Bireyler Üzerine Fenomenolojik Araştırma*". Hacı Bayram Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. 2023.
- Özkul, Ahmet Fatih. "*Vejetaryen ve Veganlarda Din Algısına Etnometodolojik Bir Yaklaşım*" Dokuz Eylül Üniversitesi SBE. Yüksek Lisans Tezi. İzmir. 2021.
- Öztürk, Şeyma. "*Üniversite Öğrencilerinin Veganlık ve Vejetaryenlik Eğilimlerinin Sosyolojik Analizi*". Pamukkale Üniversitesi SBÜ. Yüksek Lisans Tezi. Denizli. 2023.
- Sinanoğlu, A. Faruk. "*Uygurluğun Basamakları Bilim-Din ve Toplum*". Malatya. 2013.
- Singer, Peter. "*Hayvan Özgürleşmesi*." 1. Basım. İngilizceden çeviren: Hayrullah Doğan. Ayrıntı Yayınları. İstanbul. 2005. ss.224-255.
- Solmaz, Bünyamin ve Çapcıoğlu, İhsan. "*Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*". Çizgi Kitabevi Yayınları. 2017.
- Şenavcu, Halil İbrahim. "*Şintoizm'deki Tanrı İnancının Japon Sosyal Yaşamına Etkisi*". İzmir. 2022.

- Tadeusz, Margul. "Hint İnek Tapımının Bugünkü Durumu". çev. Ali İhsan Yitik, Aynur Yıldız, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2012. sayı: 2. ss. 302-303.
- Taplamacıoğlu, Mehmet. "Karşılaştırmalı Dinler Tarihi." Ankara. Güneş Matbaacılık. 1966.
- Tekten Aksürmeli, Zeynep Serap ve Beşirli, Hayati. "Vegan Kimliğin Oluşumu: Vegan Olmak ve Vegan Kalmak". s.s.223-249. 2019.
- Tunç, Ahmet. "Vegan Identities and the Vegan Moment in Turkey". ODTÜ. Y. Lisans Tezi. Mart 2023.
- Türk Dil Kurumu. Sözlükler. "Vejetaryen" Maddesi. <https://www.sozluk.gov.tr/> 03.11.2019.
- Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İlmihal I. 2010. Ankara. s. 555
- Türkmen, Ahmet Berkay. "Topyekûn ve Bütünsel bir Özgürlük Talebi: Veganlığın Felsefesi". Gaia Dergi. <https://www.gaiadergi.com>.19.10.2019.
- Uzbay Ülgen, Mukaddes. "Veganların Sosyal Etkileşimleri: Benlik Sunumu ve Vegafobiyle Mücadele Stratejileri". Hacettepe Üni. SBE YLisans Tezi. Ankara. 2023.
- Üzeltüzenci, Pınar. "İstanbul'da Vegan Kimliğin Doğuşu". İstanbul Bilgi Üniversitesi. İstanbul. 2018.
- Yeşil Gazete. "2022 gıda pazarı araştırması: Vegan ve vejetaryen beslenme alışkanlığı yükseliyor". s.649. 26.12.2022.
- Yılmaz, Evrim ve Polat, Evrim Çağın. "Vegan: Veganizm Üzerine Twitter Sosyal Ağ Analizi". *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*. 2023.

İnternet Kaynakları;

- <https://kuran-ikerim.org/nahl-suresinin-66-ayeti>
- <https://www.kuranvemeali.com/nahl-suresi/66-ayet>
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Aktivizm>
- <https://tvd.org.tr/veganlik-nedir/> Erişim Tarihi: Ocak 2025.
- <https://sozluk.gov.tr/Vejetaryen> Maddesi/ Erişim Tarihi: Ocak 2025.
- <https://www.veganistasyon.com/tavsiyeler-blog/blog/vegan-sohbetler-vegan-imam-talha-taskinsoyislamdahayvanetigivemuslumanlik/?srsltid=AfmBOoq1xfmEoPx7LIXjg6wLDxF65YttoQC>
- https://surdur.com/blog/vegan-ve-cruelty-free-farki?srsltid=AfmBOorsWeTa-rREFZ5wf_Ugl0x4LBdnfdFker4HDf50pdJFws9jOSe2 Erişim Tarihi: Ocak 2025
- <https://www.vegansociety.com/go-vegan/definition-veganism> Erişim Tarihi:Aralık 2024
- <https://vegandefter.com/gary-yourofsky-kimdir/> Erişim Tarihi: Ocak 2025
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Muhammed-suresi/4559/14-15-ayet-tefsiri>
- <https://abolisyonistveganhareket.org/> Abolisyonist Vegan Hareket. (2018)
- https://surdur.com/blog/vegan-ve-cruelty-free-farki?srsltid=AfmBOorsWeTa-rREFZ5wf_Ugl0x4LBdnfdFker4HDf50pdJFws9jOSe2 Erişim Tarihi: Ocak 2025
- <https://v-label@tvd.org.tr-instagram.com/vlabelturkiye> (V-Label hakkında V-Label, vegan ve vejetaryen ürün ve hizmetleri etiketlemek için kullanılan uluslararası düzeyde kabul görmüş, tescilli bir semboldür.)
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/bal>

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Bireysel Olarak Sosyo-Demografik Özellikleri	49
Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özelliklerinin Yüzdeler Oranları	51

EKLER

Ek-1: Görüşme Formu

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
GÖNÜLLÜ KATILIMCI ONAY FORMU
(Katılımcı Bilgisi Olmadan Doldurulmalıdır)

Sizi tarafından yürütülen
“.....” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu
araştırmanın amacıdir. Araştırmada sizden
tahminendakika ayrımanız istenmektedir.

Bu çalışmaya katılmak tamamen GÖNÜLLÜLÜK esasına dayanmaktadır.

Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün sorulara, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle vermenizdir. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahiptir.

Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup **KİŞİSEL BİLGİLERİNİZ GİZLİ TUTULACAKTIR**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir.

Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında, şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız, araştırmacıya şimdi sorabilir veya aşağıdaki iletişim bilgilerinden ulaşabilirsiniz.

Yardımcı Araştırmacı/Sorumlu Araştırmacı Tarafından Doldurulacak	
Katılımcının kişisel bilgilerinin gizli tutulacağını, katılımcının çalışma kapsamında sağlayacağı tüm verilerin etik kurallara göre işleneceğini ve bu etik kuralların ihlali durumunda, ortaya çıkacak tüm sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.	
Unvanı, Adı-Soyadı:
Tarih:
İmza:	
Yetişkin Katılımcının Kendisi tarafından doldurulacak	
☐ Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım.	
☐ Çalışma hakkında yazılı/sözlü açıklama araştırmacı tarafından yapıldı ve kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.	
☐ Bu koşullarda, araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.	
18 Yaş Altı Kısıtlı Katılımcının Velisi/Vasisi tarafından doldurulacak	
☐ Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve bu çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü katılımcılara düşen sorumlulukları anladım.	
☐ Çalışma hakkında yazılı/sözlü açıklama araştırmacı tarafından yapıldı ve katılımcının kişisel bilgilerinin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.	
☐ Bu koşullarda, Velisi/Vasisi bulunduğum’nın araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmasını kabul ediyorum.	
Araştırma tamamlandığında genel/özel sonuçların benimle paylaşılmasını	☐ İstiyorum ☐ İstemiyorum
Adı-Soyadı: veya Katılımcı Kodu:	
Tarih:	
İmza:	
İletişim Bilgileri (İsteğe bağlı):	

Bu form, katılımcının kendisi/velisi/vasisi tarafından imzalandıktan sonra araştırmacıya teslim edilecektir. Ayrıca talep edildiği takdirde, bu formun bir nüshası katılımcıya verilecektir.

KİŞİSEL BİLGİLER

1. Cinsiyetiniz?

- Kadın
 Erkek

2. Yaşınız?

- 18-24
 25-34
 35-44
 45-54
 55 ve üstü

3. Yaşadığınız şehir?

- İstanbul
 Ankara
 İzmir
 Diğer(Antalya, Eskişehir, Muğla)

4.Eğitim Durumunuz?

- Yok
 İlkokul
 Ortaokul
 Lise
 Üniversite
 Lisans Üstü

5.Mesleğiniz?

- ()

6.Sosyo-Ekonomik Düzeyiniz?

- Düşük
 Orta
 Yüksek

7. Ne kadar süredir
vegansınız?

- 6 Ay
 1 yıl
 3 yıl
 5 yıl
 6 yıl ve üstü

8.Ne şekilde vegan oldunuz?

- Önce vejetaryen sonra vegan
 Direkt vegan

9.Dini inancınız
nedir?

- Müslüman
- Ataiist
- Deist
- Agnostik
- Diğer

10.Kaç çocuğunuz
var?

- Yok
- 1-2 çocuk
- 3-4 çocuk
- 5 ve daha fazla çocuk

11.Herhangi bir dini eğitim aldınız mı?

- Hiç almadım
- Okullarda aldığım kadar
- Kur'an Kursuna gittim
- Kendim araştırdım

GÖRÜŞME SORULARI FORMU

A Bölümü Soruları: Veganlık

Soru 1-Veganlık sizce nedir?

Soru 2-Kendinizi tam anlamıyla vegan olarak tanımlıyor musunuz?

Soru 3- Sizi vegan olmaya iten sebepler nelerdir? Yaşadığınız hangi olay yada şahit olduğunuz ne tür gelişmeler sizi vegan tüketici yaptı detaylı olarak bizimle paylaşır mısınız?

B.Bölümü Soruları:Sosyolojik Açıdan Veganlık

Soru 4- Vegan olduktan sonra size karşı ailenizin, arkadaşlarınızın, sosyal çevrenizin tepkisi nasıl oldu?

Soru 5- Sosyal çevrenizde vegan olarak yaşayan başka bireyler var mı?

Soru 6-Çevrenizde sizin bakış açınızdan yada yaşıntınızdan etkilenerek veganlığı tercih eden kişiler oldu mu?

Soru 7- Günümüz Türkiye’inde insanların veganlık hakkında yetersiz bilgiye sahip olduğunu ve veganlığa karşı toplumda önyargılar olduğunu düşünüyor musunuz?

C.Bölümü Soruları: Veganlık ve İslam

Soru 8 - Müslüman bir ülkede ve müslüman bir çevrede yaşayan ve müslüman olan birine veganlığı tavsiye eder misiniz? Ya da yaşı, dini, mesleği, yaşadığı yer ne olursa olsun herkes vegan olmalı diye tavsiyede bulunur musunuz?

Soru 9- Sizin için ‘din’ nasıl bir anlama sahiptir? Kısaca açıklayabilir misiniz?

Soru 10- Sizce bir kimse hem müslüman hem vegan olabilir mi?

Soru 11- Bir vegan olarak İslam dininde ki kurban ibadeti hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Soru 12- Kur’an-ı Kerim’de ki kurban ile ilgili ayetleri ve Hz. Muhammed (sav)’in süt, bal gibi hayvansal gıdaların tüketilmesini tavsiye ettiği hadisleri nasıl yorumluyorsunuz?

D.Bölümü Soruları: Bilinmeyen Yönleriyle Veganlık

Soru 13-13.Birçok vegan birey etik veya ideolojik nedenlerden dolayı vegan olduğunu söylesede aynı zamanda insan sağlığına olan fayda açısından da veganlığın gerekli olduğunu savunuyor. Bu perspektiften baktığımızda özellikle endüstriyel ortamlarda üretilen hayvansal gıdaların insan sağlığını tehdit ettiğini doğru kabul edebiliriz . Fakat bitkisel olana nasıl güvenebiliyorsunuz? Tarım ilaçları, hormonlar vs. Bunlarında toprağa, çevreye, insana ve diğer canlılara zarar verdiğini düşünmüyor musunuz?

Soru 14-Hayvanların etinden, sütünden, yararlanmak onlara zarar verebilir fakat yumurta ve bal tüketiminin hayvanlara ne gibi zararı olabilir. Biz yemesek bile bunları üretmek o hayvanların doğasında olan bir şey değilmi sizce? Yani bunlar tüketildiğinde arılara veya tavuklara nasıl bir zarar verilmiş olabilir?

Soru 15- Sizce veganlığın diğer siyasi oluşumlardan bazılarıyla ilişkisi var mı? (Örneğin; feminizm,sekularizm, minimalizm, sosyalizm, lgbt vb.) Sizin bu konudaki tutumunuz nedir benimsediğiniz bir siyasi oluşum varmı?

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı - Din
Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı Öğrencisi
Sümeýra DEMİRLEK